

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI
PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

45.

FRÁTER Jánosné

RÉSZLETEK AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉBŐL
(1865—1875)

BUDAPEST, 1965

FRÁTER Jánosné

RÉSZLETEK AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉBŐL
(1865—1875)

BUDAPEST, 1965

FRÁTER Jánosné

Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből (1865—1875).

Bp. 1965. 59. p. 13. t. 24 cm.

| A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. — Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae. 45. |

Angol kiv. is.

ETO 027.2(439.151)MTA"1865/1875"

A kiadásért felel: az Akadémiai Könyvtár igazgatója

65.60466 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

I. A KÖNYVTÁR BEKÖLTÖZÉSE AZ AKADÉMIA ÚJ PALOTÁJÁBA

1. A könyvtár átszervezése (új szakrendszer)

1865 március végén, április elején költözött át az Akadémiai Könyvtár régi, bérelt szállásáról, a Trattner Károlyi házból (ma Petőfi Sándor u. 3.) új helyére, a palotába.¹ Az átköltözést gondos előmunkálatok előzték meg. Ezeknek az előmunkálatoknak egyik része a költözködést közvetlenül lebonyolító, gyakorlati jellegű intézkedés volt, másik része azonban a könyvtár egész jövőbeli fejlődésének szabott irányt.

Az Akadémia Könyvtára ugyanis nemcsak a megfelelő helység hiányában nem tudta teljesen ellátni feladatát, betölteni hivatását, hanem 1863-ban a palota építésének időszakában már a könyvtár addig kialakult raktározási rendszere és kezelése sem bizonyult kielégítőnek; ekkorra már közvetlen sürgős feladattá vált a könyvtár egyre gyarapodó állományát a fejlődő magyar tudományos élet célkitűzéseinek alátámasztására, korszerű módon felállítani, elhelyezni és a nagyközönség számára is használhatóvá tenni.² Szükség volt egy olyan egységes raktározási, állományfeltárási rendszer kidolgozására, amelynek alapján a keresett könyvet könnyen, gyorsan elő lehetett adni és amely által a szorosan vett könyvtári munkák is ésszerűbbé, szervezettebbé, hatékonyabbá váltak.

Az Akadémia Igazgató Tanácsa 1862 végén, vagy 1863 elején bizottságot küldött ki, amelynek feladatul szabta egy új állományelhelyezési szakrendszer kidolgozását. A bizottság tagjai Hunfalvy Pál fő-, és Budenz József alkönyvtárnokon kívül Toldy Ferenc, Mátray Gábor és Nagy Iván voltak.³

A kiküldött bizottság javaslatát 1863 ápr. 27-én tárgyalta az Akadémia Összes ülése. A javaslat első részében a bizottság vázolta küldetésének célját, az akadémiai könyvtár létrejöttének, majd gyarapodásának körülményeit és rámutatott azokra az elvekre, amelyeknek alapján használható szakrendszert igyekezett kidolgozni. A jelentés végén közölte az új szakrendi javaslatát is.⁴

¹ Tizenkettedik (philosophiai, törvény- és történettudományi s összes) ülés 1865. márc. 20-án a 83. pontban „Elnök úr ömeltósága előadá, hogy az akadémianak jelen szállásáról, szerződése szerint, még e hét folytán vékép ki kell költöznie, a palotában pedig az ülésterem, nem kedvező időjárás miatt, nem készülhetett el, minek folytán a március 27-re, ápr. 3 és 10-re kitűzött üléseket nem lehet megtartani, s miután április 17-én húsvét hétfője van, a legközelebbi ülés a palotának addig mindenestre elkészülő üléstermében, április 24-én fog tartani.” MTA jegyzőkönyvei 1863—66. III. kötet 69. p. (Az MTA Könyvtárának Kézirattárában.)

² 1864-ben az Akadémia 15.000 forint országos segílyt kapott, hogy könyvtárát közkönyvtárrá fejlessze. Akadémiai Kisgyűlési Jegyzőkönyv 1864. márc. 14.

³ MTA Jegyzőkönyvei 1863—66. I. köt. 46 p.

⁴ U.o. 78—83 lap és Régi Akadémiai Levéltár, az MTAK Kézirattárában (ezentúl röviden RAL) 1322/1869.

Az átköltözés előtt ugyanis az akadémiai könyvtár állománya két főreszből állott. Az egyik az alapító gróf Teleki-család 30.000 kötetet kitevő, és az alapítástól 1826. márc. 17-től állandóan gyarapodó adományából⁵ — amelyet külön állítottak fel és külön kezeltek (sajnos szakrendi felállítását, katalógusait ma még nem ismerjük). Ezekbe a könyvekbe a „Magyar Academia Könyvtára” feliratú bélyegzőn kívül még egy külön bélyegzőt is ütöttek „Gróf Telekiek alapítványa” felirattal. A másik állományrész, az akadémia saját szerzeményeiből állt és ajándékozások, csere, kötelezpéldány, kisérszben vásárlás útján gyarapodott. Ez a rész is az akkori gyakorlatnak megfelelően, valamilyen szakrendben szintén külön volt felállítva — ezt a szakrendet sem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy az állományt képviselő fő tudományszakok alapján állt. Ezt a nehezen kezelhető és már-már áttekinthetetlen két különálló könyvtárat kellett az új épületben, a kor követelményeinek megfelelően elhelyezni.

A bizottság javaslata szerint két probléma volt, amelyben az Akadémiának állást kellett foglalnia, illetőleg határozatot hoznia:

1. A Teleki-féle könyvtárat a jövőben is külön kell-e felállítani és kezelni az akadémiai könyvtárrésztől?

2. Külön kell-e felállítani és kezelni az úgynevezett hungaricumokat is? — vagyis az állományon belül legyen-e egy kiemelt hungaricum gyűjtemény?⁶

A bizottság úgy látta, hogy ha külön kell kezelni ezután is a Teleki-féle, és külön a szorosán vett akadémiai könyvtárrészt, ezt csak úgy lehet megvalósítani, ha egy-egy könyvtárrészben legalább 25 fő-, és 50 alszakot alkotnak, ami együttesen 50 fő- és 100 alszakot jelent. És ha külön hungaricum könyvtárat is óhajt létesíteni az Akadémia, akkor a két könyvtárrészben meglevő 50 al- és 100 főszakból kell kiemelni a hungaricumokat, azokat ismét valamilyen szakrendbe felállítani, ami fokozná a szakok számát és egyben a könyvtár áttekinthetetlenségét és zűrzavarát is.

Ezért a bizottság elvetette a két külön könyvtárrész gondolatát, és azt javasolta, hogy a palotában a könyvtár felállítása egységes szakrendszer alapján történjék. De hogy az alapítók nemes ajándéka mindenkor kimutatható legyen, és hogy az idetartozó állományt, ha szükséges, az utókor is mindig regisztrálhassa, el kell határozni, hogy azokba a könyvekbe, amelyek a jövőben a Teleki-család alapítványa kapcsán kerülnek a könyvtár állományába ezentúl is, mint eddig a már említett kettős bélyegzőt nyomják; és a lajstromokban (katalógusokban) is jelöljék meg, hogy ezek a könyvek a Teleki-osztályba valók; — a majd kinyomtatandó katalógusban a Teleki-könyvek címei külön

⁵ A Teleki-féle állományrész gyarapodott egyrészt azáltal, hogy Teleki József az akadémia akkori elnöke segítségével több hagyaték (Kresznerics, Veszerle és Pécelly stb.) került a könyvtár tulajdonába; másrészt azáltal, hogy Teleki József végrendeletében magánkönyvtárát is az akadémia hagyta, valamint az ugyancsak Teleki József által tett 24.000 frt-os külön alapítványból, amelynek az volt a célja, hogy az alapítvány jövedelmét a könyvtár gyarapítására és a könyvtárnoki fizetés növelésére használják fel. RAL 1322/1869 és Gróf Teleki József alapítványának vonatkozó része, RAL Alapítványi iratok.

⁶ A jelentés kifejti mit értettek akkor a Széchenyi könyvtárban elfogadott elv szerint hungaricum alatt: „e szerint nemcsak a magyar nyelven, vagy magyarországi szerző által bármily nyelven írt könyvek, hanem akárki által s akármely nyelven írottak is, ha egészben bármiképp Magyarországot illetik a hungaricumok közé számítanak.” A bizottság felveti a kérdést így kell-e elfogadni és felállítani ezt az akadémia könyvtárában is. Uo.

is, és együtt is szerepeljenek.⁷ Ami a hungaricumok külön felállítását illeti: a vélemény az volt, hogy ne legyen külön hungaricum könyvtár, inkább az egyes szakokon belül lehetne azokat kiemelni, (amint az az egyes javasolt főcsoportok elején látható is).

A bizottságtól indult ki az a javaslat is, hogy a könyvtár bejáratánál, illő helyen, egy felirattal ellátott márványtábla hirdesse az utókor számára a Teleki-család nagylelkű könyvtáralapítását.⁸

A javaslat második része ismerteti az új szakszerinti raktározás főszakjait, többhelyütt az alszakokat is. A szakrend szövege a következő:

- „I. Könyvészet és általános irodalomtörténet.
- II. Akadémiák és Tudományos Társulatok közleményei és folyóiratai.
- III. Incunabulumok.
- IV. Nyelvtudomány legtágabb értelemben:
 - a. Klasszika-filológia,
 - α görög
 - β római vagy latin
 - γ írók, görög és latin klasszikus írók
 - b. Magyar nyelvtudomány
 1. Magyar írók
 - c. Német nyelvtudomány és írók
 - d. Francia nyelvtudomány és írók
 - e. Angol nyelvtudomány és írók
 - f. Olasz nyelvtudomány és írók
 - ...
 - x. Keleti nyelvtudomány és írók
 - y. Altáji nyelvtudomány és írók. stb.
- V. Mithologia, mondák és mesék. Ez az osztály érintkezik a IV. osztály alosztályaival, s azért sok könyvnek címe a IV. és V. osztályban fog előfordulni.
- VI. Magyar történelem.
- VII. Történelem általában a magyart kivéve. Ez az osztály is annyi alszakra fog oszlan, ahányféle speciális történelem képviselve lesz a könyvtárban.
- VIII. Történelmi segédtudományok.
 - a. oklevéltan
 - b. pecséttan
 - c. időszámítás tana
 - d. historiai hermeneutica stb.
- IX. Biographiák, orationes funebres stb.
- X. Föld- és népisme.
 1. Földirat
 - a. Magyar

⁷ Ez véleményünk szerint azt jelentette, hogy a könyvtár katalógusait nyomtatásban kívánták kiadni. Ebben a Teleki-féle könyvek szerepeltek volna egyszer a betűrendi felsorolásban, és az egyes szakokon belül, együttesen vagy talán a végén függelékben; megjelölve mindenütt, hogy a Teleki-könyvtárból valók.

⁸ Miután a palota könyvtári helyiségeit az elmúlt évszázad alatt többször is átalakították, a márványtáblát áthelyezték az olvasóterembe. A könyvtárbejáratnál levő jelenlegi kis előtérben most az alapító Teleki József és Toldy Ferenc a könyvtár első könyvtárnoka márványból faragott mellszobra áll.

- b. Nem magyar
- 2. Népirat (Ethnographia)
- 3. Utazások
- 4. Statisztika
- XI. Philosophia tágas értelemben
 - 1. Magyar
 - 2. Nem magyar
- XII. Jogi és állami tudományok.
 - 1. Magyar jog- és állami tudományok.
 - 2. Magyar országgyűlési irományok.
 - 3. Nem magyar jog- és állami tudományok.
- XIII. Természeti tudományok.
 - 1. Természetrézajz
 - a. magyar
 - b. nem magyar
 - 2. Vegytan
 - a. magyar
 - b. nem magyar
 - 3. Természettan (physica).
 - a. magyar
 - b. nem magyar
- XIV. Orvosi tudományok tágabb értelemben.
 - 1. Magyar
 - 2. Nem magyar, a szükséges alosztályokkal.
- XV. Mathematika, és annak alkalmazása.
 - 1. Mechanika
 - 2. Architectura
 - 3. Nautica
 - 4. Astronomia
 - 5. Haditudományok stb.
- XVI. Gazdaság és ipar.
- XVII. Művészetek
 - a. magyar
 - b. nem magyar.
- XVIII. Theologia és egyház.
 - a. Bibliái tudományok stb.
 - b. Szorosan vett theologia stb.
- XIX. Iskola és nevelés.
 - a. ifjúsági iratok
 - b. szorosan vett iskolai könyvek
 - c. tanítási eszközök, amennyiben más tudományos szakba nem valók.
- XX. Encyclopédiai könyvek.
- XXI. Archaeologia, Numizmatika stb. amennyiben a történelmi segédtudományok közé nem tartoznak.
- XXII. Vegyes újságok és folyóiratok.
 - 1. Magyarok
 - 2. Németek
 - 3. Franciák stb.
- XXIII. Miscellaneák, Curiosumok.
- XXIV. Kézirattár, melynek megint saját alosztályai lesznek.”

Az Akadémia Igazgató Tanácsa helybenhagyta a szakrendi javaslatot, de mielőtt véglegesen határozatba foglalta volna szükségesnek látta, hogy a Teleki-család élő tagjainak véleményét és beleegyezését kérje a két állományrész egyesítése, illetőleg a Teleki-osztálynak a javasolt módon való kezelésére. Az Akadémia megkeresésére Gróf Teleki Sándor, Teleki József akadémiai elnök unokaöccse, 1863. június 4.-én kelt válaszában a maga és öccse nevében úgy nyilatkozott, hogy „sokkal jobban ismeri az elhunyt alapítók, de különösen nagybátyja Gróf Teleki József érzelmeit az Akadémia irányában, hogysem legkisebb észrevételt tegyen azon javaslat ellen, melyet a Teleki-féle könyvtárnak az épülő palotában levő szakrendes felállítása tárgyában az Akadémia kebeléből kinevezett bizottság előterjesztett”. Így tehát elfogadta az új szakrendi felállítást, mert „tisztá meggyőződése — írta, — hogy az alapítók a könyvtár minél nagyobb mértékben lehető haszonvehetőségét, még pedig az Akadémia minél kevesebb kiadása igénybevétele mellett, viselék főleg szemök előtt, midőn adományukat az Akadémiának törvényszerűleg felajánlották.”⁹

Az Akadémia összes ülése örömmel vette tudomásul gr. Teleki Sándor válaszáat és így a könyvtár új szakszerinti felállításának kidolgozására kinevezett bizottság javaslata határozatba ment.¹⁰

*

A nemzetközi és a hazai könyvtári gyakorlatban a XIX. században a szakok szerinti raktározás volt az elfogadott. Hogy ismerték-e az Akadémia könyvtárnokai a korabeli külföldi raktározási rendszereket, az erre vonatkozó szakirodalmat, és figyelembe vették-e ezeket az akadémiai könyvtár új szakrendjének megalkotásánál, erre adatok hiányában nehéz ma választ adni. Hunfalvy Pál és Budenz József tudományos felkészültségét, a könyvtár könyvészeti szakirodalmát és az elkészült új szakrend rugalmasságát tekintve, minden okunk megvan feltételezni, hogy ismerték. Felhasználásuknak azonban nem látszik nyoma. Az Akadémiai Könyvtár szakcsoportjainak rendszerében nem lehet felfedezni semmiféle filozófiai tudományrendszernek a hatását, pedig a jelentősebb könyvtári szakrendszereknek többnyire valamilyen filozófiai osztályozási rendszer volt az alapja. Még csak logikai összefüggést sem lehet látni az Akadémiai Könyvtár szakrendjében az egyes főcsoportok között. A bizottság javaslatában nem tér ki arra, milyen elvi szempontokat követett a szakok sorrendjének megállapításában. Némi, nem filozófiai kapcsolatot felfedezhetünk ugyan az első tíz főszak és az Akadémia célkitűzései között, azonban mivel az Akadémia feladata nemcsak a nyelv- és széptudományok, valamint a történeti tudományok művelése volt, még ez is kissé erőltetettnek látszik, és semmiképpen sem indokolja a további szakok egymásutáni rendszerét. Viszont pozitíven értékelhető, hogy bár az Akadémia célkitűzései között nem szerepelt fő súllyal a természettudományok művelése — következésképpen ezek a szakok a könyvtárban is kevésbé voltak képviselve — a szakrendszer ha nem is logikusan, de nagyjában már ekkor megállapítja a fő természettudományi csoportokat. Helyes megfontolás volt az is, hogy a szakrend végére kerültek a viszonylag nem jelentős szakok. A szakrend előnyéhez tartozik

⁹ Huszonnegyedik (mathemat. és természettudományi osztály és összes) ülés 1863. június 22. MTA jegyzőkönyvei II. köt. 101 p. A levél eredetije RAL 240/1863.

¹⁰U.o.

továbbá bizonyos mértékig bővíthető rugalmassága; pl. a nyelvek- és irodalmak csoportjában, a történelemben, az orvostudományban stb., így a keletkezésnél még a könyvtárban nem levő szakirodalom utólag is beilleszthető, illetőleg további fő- és alcsoportok létesítését tette lehetővé. Igaz, hogy ez már raktáratrendezéssel is járt. Szemmel látható tehát, hogy az Akadémiai Könyvtár új szakrendszerének megalkotásában pusztán a könyvvállomány összetételét, mechanikus, gyakorlati célokat vettek figyelembe. Énnyiben az Akadémiai könyvtár szakrendszere primitívebb volt a Magyar Nemzeti Múzeum (OSZK) Könyvtára és az Egyetemi Könyvtár nem sokkal utóbb — 1869-ben, illetve 1876-ban — létrehozott szakrendszerénél. Előnye volt viszont, hogy az egyes szakokat (fő- és alszakokat is), a szak megfelelő magyar nyelvű rövidítésével jelölték az Akadémia szellemének megfelelően, nem pedig latinul, mint ahogy a Nemzeti Múzeum Könyvtára hasonló szakjelzete esetében történt.

A kezelhetőség szempontjából szerencsés megoldás volt, hogy a müncheni mintát követett Nemzeti Múzeum (OSZK) könyvtári szakrendszer komplikált jelzeteivel ellentétben az egyes szakokban — három nagyságrenden belül — egyszerű folyószámmal (numerus currens) jelölte az egyes könyveket.

A palotába költözés után a fentebb ismertetett szakcsoportoknak megfelelően állították fel az Akadémiai Könyvtár állományát, de nem a javaslatban megadott sorrendben, hanem úgy, hogy „a szakok rendje a tudományok rokonságához inkább fog alkalmaztatni”.¹¹ Az 1876. évtől kezdve ezt a szakrendszert fejlesztették tovább 54 szakcsoportig, és ezek a szakcsoportok maradtak érvényben egészen az Akadémia, illetőleg a könyvtár 1949/50. évi átszervezéséig.¹²

2. A költözés lebonyolítása

1864. november 28.-án Hunfalvy Pál főkönyvtárnok azzal a kéréssel fordult az Akadémiához, hogy miután a következő év tavaszán a könyvtárnak át kell költöznie a palotába, a költözés közeli időpontja sürgeti a könyvtárt többféle előkészület megtételére. Az előterjesztésben a főkönyvtárnok kiemelte a könyvköttetési munkát, amelynek — mint írta — „nagy eréllyel kell folynia”. Javasolta, hogy ezután a könyvtár ne kölcsönözzön könyveket és az eddig kiadott műveket úgy a Budapesten, mint vidéken lakó kölcsönző akademikusok mielőbb küldjék vissza a könyvtárnak. Ezt a hírlapok útján kell a kölcsönzők tudomására hozni.¹³ A javaslatot az Akadémia jóváhagyta és így elkezdődhetek a költözést közvetlenül megelőző munkálatok. Valószínűleg ekkor készültek azok a nem keltezett, könyveket visszakövetelő jegyzékek is, amelyekből világosan látszik, hogy a reklamált könyveket még 1846–1862 között adta kölcsön a könyvtár a jegyzékekben feltüntetett akadémiai tagok.

¹¹ Ezt alátámasztja Hunfalvy Pál tervezete a szakoknak a raktár termeiben való elhelyezésére. A kéziraton dátum nincs. Minden valószínűség szerint azonban 1865 február végén készülhetett. RAL 1380/1865.

¹² 1876-ban a könyvtárban még csak 25 tudományszakban rendezték a könyvvállományt, 1877-ben a könyvtárnoki jelentés már 34 szakban rendezett állományról szól, és 1889-ben pedig már a rendezett szakok száma: 51 volt. Hunfalvy Pál jelentése az akadémiai könyvtár jelen állásáról az Akadémiai Értesítő 1877. 147 p. és az MTA Könyvtáráról szóló jelentés az Ak. Ért. 1890. 262 p.

¹³ RAL 560/1864.

nak.¹⁴ Ettől kezdve a könyvtár használata kb. 3 évig szünetelt. A visszahozott könyveket átvették, de új kölcsönzés csak kivételesen fordult elő,¹⁵ mert minden erőt a könyvtárköltötetés előkészítésére és lebonyolítására kellett fordítani.

Ezek a feladatok tengernyi munkával, évekre terjedő súlyos problémákkal jártak. A csekély személyzeti létszám miatt nem volt lehetséges, hogy a könyvtár átrendezését, a két könyvtárrész egyesítését, a katalógusok elkészítését a könyvtár folyamatos használata alatt végezzék el. Ezért inkább vállalták a könyvtár huzamosabb ideig való zárvatartását és ezalatt rendezték az új szakrend alapján a könyvállományt.

Ugyancsak Hunfalvy Pál terjesztett egy elaborátumot az Akadémia elé a könyvtár új katalógusaira, a katalógusok formáira vonatkozóan, (ezt a javaslatot csak utalásból ismerjük)¹⁶ majd egy másik tervezetet arra, hogy a könyvtár termeiben a szakok hogyan követik egymást.¹⁷ Végül gondoskodni kellett megfelelő csomagolási, szállítási eszközökről és emberekről. Érdemes idézni Dessewffy Emil elnök levelét Arany János titoknokhoz, amelyet ez ügyben 1865. febr. 17.-én írt:

„Tek. Úr.

Egy félórai szabad üdömet használva feleségemnek írok és kegyednek. Kérem tudatni Hunfalvyval, hogy amint visszajövök Bécsből — circa 22.-én — mindjárt elő fogom venni a könyvtár átszállításának ügyét a Palotába. Addig a hordárok [már meg lesznek mozdítva, és folyamodni fognak hozzám, hogy a dolognál ők kereshessenek . . .

Addig megnézhetné Hun[alvy azokat a] lezárható ládákat, melyeket Kubinyi ajánlott az átszállításra, és amelyek a múzeumban vagynak.

De ez nem elég. Tartanom kell egy kis értekezletet, hogy a könyvek a különféle termekben micsoda rendszer szerint fognak berendeztetni. És így e tekintetben is tisztázza eszméit Hunfalvy és vegye elő azon opussát is, melyet a catalogisatio iránt benyújtott volt, hogy ez képezhesse az értekező tanácskozásainak alap[ját].”¹⁸

Ekkor már az Akadémiának és a könyvtárnak is, a palotába való költözése sürgőssé vált, mert az előző bérelt szálláshelyen a bérleti szerződés 1865. március 31-én lejárt, így vagy az a lehetőség nyílt az Akadémia számára, hogy egy évvel ismét meghosszabbítja a szerződést, — ami tetemes fölösleges kiadást jelentett volna számára,¹⁹ hiszen a palota a belső munkálatok kisebb részének kivételével már teljesen készen állott, — vagy a hiányok ellenére beköltözik a palotába. Az Akadémia az utóbbi megoldást választotta.

A könyvtár dunaparti helyiségei, a palota földszintjének délnyugati szárnyában levő olvasóterem és a raktár, a beköltözésre még nem készült el, így

¹⁴ „Könyvkölcsönzés. (Följegyzések a régen 1846—1862 közt künnlevő könyvekről, sürgetések. c.)” Könyvtári iratok (a MTAK Kézirattárában) 3/ A 1. (a 13—31 számmal jelölt kéziratok között). A 29. számú jegyzék hátlapján Fogarasi János által 1839 január 18-án kölcsönvett Journal Asiatique c. folyóirat egyik kötetének kék ceruzával írott visszavételi dátumja: 1878. IX. 27.

¹⁵ RAL Könyvtári iratok 3/A. 1. Salamon Ferenc térítvénye 1865 febr. 20.-ról (23. számú irat.)

¹⁶ RAL 886/1865.

¹⁷ RAL 1380/1865.

¹⁸ A levél balsarka leszakadt így a zárójelbe tett rész a mi kiegészítésünk. A sérülés miatt az aláírás hiányzik, de az írás Dessewffy Emilről ered. RAL 886/1865.

¹⁹ Évi 1300.—frt. lakbért fizetett.

a könyveket az ideiglenes padlóval ellátott nagy olvasóterembe, az egyik udvari raktárrészbe és a leendő kéziratárba a nyers padlóra, nagy halmokba helyezték el. A nehézségeket fokozta, hogy a könyvtár költözésekor olvadt a hó, esett az eső, így óvni kellett a könyveket a víztől. Szerencsére a könyvtárnokok gondos előrelátása következtében, a könyveket a Nemzeti Múzeum könyvtáráról kölcsönként 44 ládába rakták — ezeket kibélelték — ami pedig nem fért el a ládáknak azokat erős papírba csomagolták, összekötözték, hogy a szállításkor szét ne hulljanak.²⁰ A csomagolást rendkívül nagy gonddal könyvkötők végezték. Az egy szakba tartozó könyveket lehetőleg együtt-tartották, a ládák, csomagok külsejére ráírták a szakcsoportok nevét és viasszal lepecsételték. A falak és a padló nyirkosságát látva, ezeknek a ládáknak és csomagoknak nagy részét nem bontották szét, (csak a nedveseket) így az eső és a még teljesen ki nem száradt helyiségek páratartalma nem okozott jelentős kárt a könyvekben, kéziratokban.

Az elmondottak bizonyítják Hunfalvy Pálnak a könyvtár állományáért érzett felelősségét, gondosságát és egyben könyvtári szakértelmét.

A legfontosabb előkészületek megtétele után a könyvtár átköltöztetését különösen gyorsan és ennek ellenére viszonylag rendben, mintegy 10 nap alatt sikerült lebonyolítani.²¹

3. A könyvtár felállítása, rendezése

A beköltözés után elsősorban a „nagy könyves terem”, a Dunára néző főraktár 41 × 10,5 × 6 m terjedelmű, két közfalal három részre osztható, fent boltozattal záruló, középen kettős oszlopsorral tagolt terem befejezése volt a legfontosabb feladat. A négy méter magas, és belméretüket tekintve mély (40 cm az alsó részben 60 cm) fülkeszerűen képzett nyitott polcok elkészülésével megkezdődhetett a könyvtár felállítása.

1865. májusától kezdve,²² ekkorra készültek el a könyvvállványok, a felállítási munka folyamata a következő volt: a rendelkezésre álló kb. 1820 méternyi polcférőhelyeken az előre elkészített terv alapján kijelölték az egyes szakok helyeit, 23 szakot, a 24. rész a Kéziratáré volt, amely számára — a 24. szakon belül — külön rendszert alkottak.²³

A fő- és alszakok neveit, rövidített alakban vastag kartonpapírra írták, (pl. Klassz. fil., Jogtud. ált., M. tört., stb.) majd a kijelölt raktári részekben a vonatkozó polcokra erősítették.

Minden könyvet egyenként kézbevettek, az új szakrendszer alapján meghatározták szakszerű hovatartozását, és így helyezték a könyvvállványokra, figyelembe véve a könyv formátumát is. (Három nagyságrendet különböztettek meg: 1. octavo, 2. quarto, 3. folio-t.)

²⁰ RAL 1865. évi számlákat és u.itt a hordárok segély iránti kérelmét az Akadémia elnökéhez; és RAL 886/1865. Dessewffy E. levelét Arany Jánoshoz.

²¹ Akadémiai Értesítő 1868. 34 p. Hunfalvy Pál jelentése az Akadémiai Könyvtár állapotáról.

²² A polcok pünkösdre készültek el. Ld. Hunfalvy Pál levelét Arany J.-hoz. RAL 973/1865.

²³ A szakok elhelyezésének terve megtalálható a RAL 1380/1865 sz. kéziratban. Két terv készült a szétosztásra, némi eltérés van a kettő között, de lényegében mindkettő azonos.

A szakok szerinti szétosztást és a felállítást egy év alatt, 1866 közepére befejezték. A következő munkafázist az jelentette, hogy a polcokon levő könyvekbe beírták a szakjelzetet, ugyanazokat a rövidített fő- és alszaki jelzeteket, amelyeket a polcokra is felerősítettek, a formátum jelét és a könyv szakbeli sorszámát, a sorszámozást minden nagyságrenden belül újrakezdték. A jelzeteket kis, négyzet alakú vignettákra is ráírták és a könyvekre ragasztották.

A nyelvtudományi szakon belül egészen speciális, megkülönböztető módon raktározták és jelzetelték a görög és római klasszikus írók műveit, ami e két szak raktározási rendszerében helykihagyásokat tett szükségessé az újabb beszerzések esetére. A formátumon belül ugyanis (de csak a nyolcadréten belül) minden klasszikus szerző kapott egy főszámot, pl. 1 = Homeros, 2 = Hesiodos, 3 = Anakreon, 4 = Pindaros, 5 = Aeschylos, 6 = Sophokles, 7 = Euripides, 8 = Aristophanes és így tovább, majd e főszámon belül az egyes műveket ismét számsorba rakták. A jelzet tehát a következőképpen alakult:

- Gör. irod.O.1 : 1 Homeros: Odisszea
 „ „ O.1 : 2 Homeri opera, quae exstant omnia Graece et Latine.
 „ „ O.1 : 3 Homeros: Ilias. Pars. I—II. 2. köt.
 „ „ O.1 : 4 Carmina Homerica., stb.

E rendszert nemcsak szerzőkre, hanem tárgycsoportokra is alkalmazták. (Pl. Gör. Irod.O.127 : 1 Anecdota Graeca e codd.) Ezt a rendszert vezették a 200. íróig, ezután azonban, nyilván a raktári szűkös viszonyok miatt is, abbahagyták és a beérkezett új könyvek már mind csak a soronkövetkező főszámot kapták.

Ezután a könyvek naplózása következett a felállítás rendjében. A könyvek sorszámát, szerzőjét, címét, valamint a megjelenés helyét, évét, a kiadás számát, az úgynevezett inventáriumokba (helyrajzi napló) bevezették. Az inventáriumokat a betűrendes katalógus elkészülte előtt az olvasók rendelkezésre is bocsátották, de roppant nehézkes volt a használata, mert ebben egy-egy teljes szak szerepelt számrendben, kisebb szakcsoportokra nem voltak tagolva. Az inventáriumok készítésénél elkövették azt a hibát, hogy a Teleki-könyvtárba tartozó könyvek címei mellett nem jelölték meg, hogy azok a Teleki-osztályba valók, ez csak a katalóguscédula készítése kapcsán történt meg,²⁴ az elkészült katalógusok kinyomtatása is elmaradt, és mivel a Teleki-könyvtár régi katalógusai elvesztek, így ma már csak roppant fáradsággal lehetne megállapítani ennek a történetileg becses könyvtárnak állományát.

Érdekesen tükrözik ezek az inventáriumok a könyvtár akkori állományát, az állomány gazdagságát. Csak példaként mutatjuk be a görög irodalom szakból Aristoteles műveit: Hunfalvy Pál kézírásával összesen kilenc mű van bejegyezve 1865—67 között, (a 10. mű már 1872-ben jelent meg, tehát később érkezett a könyvtárba).

²⁴ A könyvtár a rekatalogizálás alkalmával ma is megjelöli, hogy a könyv a Teleki-osztályba való.

- Gör. Irod. O.14 : 1 Aristotelis opera omnia Graece . . Vol. I—IV. Biponti 1791—93. Vol. V. Argentorati, anno VIII.
- „ „ O.14 : 2 Aristotelis de Animatibus Historiae libri X. Tom. I—IV. Lipsiae 1811.
- „ „ O.14 : 3 Aristoteloos peri zoon Historia Biblia th. Epi meleia N. Sz. Nikkoloy. Tom. I. Páris 1863.
- „ „ O.14 : 4 Aristotelis Meteorologicorum. Libri IV. Vol I—II. Lipsiae 1834, 1836.
- „ „ O.14 : 5 Scholia Graeca in Aristotelis Metaphysica. Berlini 1837.
- „ „ O.14 : 6 Aristotelis Organon, Graece. P. I—II. Lps. 1854—56.
- „ „ O.14 : 7 Valentini Rose Aristoteles. Pars. I. Lipsiae, 1863.
- „ „ O.14 : 8 Aristotelis Ars rhetorica. Vol. I—II. Lipsiae 1867.
- „ „ O.14 : 9 Aristotelis Ethicorum Nicomacheorum libri decem. Vol. I—II. Berlini 1829, 1848.
- „ „ O.14 : 10 Aristotelis Politicorum . . . Lipsiae 1872.

1912-ben egyébként Aristotelestől már 51 mű volt a könyvtár állományában.²⁵

A munkafolyamat utolsó állomásaként az alfabetikus cédulakatalógus készült, amikor ismét kézbevettek minden egyes könyvet.

A könyvtárnokok legelőször az olvasók részéről jobban keresett szakok rendezéséhez fogtak hozzá. Melyek voltak azok a szakok, amelyeket a könyvtárnokok véleménye szerint legelőbb kellett rendezni, amelyek iránt az olvasóközönség leggyakrabban érdeklődött?²⁶

Az 1867. év végéig három szak feldolgozása készült el teljesen:

1. Magyar Jog
2. Régi Magyar Irodalom
3. Akadémiák, Tudományos Társulatok kiadványai.

Ezeket a szakokat teljesen rendezték, elkészítették az inventáriumokat és a betűrendes katalógust, úgy, hogy ezeket az olvasók minden akadály nélkül használhatták. A Magyar Jogból 562 mű, a Régi Magyar Irodalomból 466 mű, Akadémiák, tudományos társulatok kiadványaiból 192 feldolgozott mű képviselte a fenti szakokat az Akadémiai Könyvtár állományában 1868 elején.

Első pillanatra talán meglepő a magyar jogi irodalomnak ez az elsőbbsége, de teljesen érthető abban az adott történelmi helyzetben, amelyben a magyar állam és társadalom volt az Akadémia fennállásának első félszakaszában. 1848 előtt a rendi országgyűlések, a megyei követválasztó gyűlések, az egész vármegyei közigazgatási rendszer, a törvényszéki bíraskodás, mind-mind első-sorban a nemesség számára teremtett jogilag örökletes, kiváltságos politikai helyzetet, az ő számukra biztosított funkciókat, amelyek megkövetelték a jogi ismereteket, a „populus Werbőcziarumtól”, de ugyanígy azoktól is, akik az elavult alkotmány és társadalmi berendezés megváltoztatását követelték. 1849 után, az abszolutizmus éveiben és a kiegyezés előkészítése idején az ország önállóságának léte, az ezért való aggodás gondolata egyaránt foglalkoztatta a tudóst és az egyszerű embert. Így természetes, hogy a tudományos kutatásban is a jogi problémák iránti érdeklődés került előtérbe.

²⁵ Az inventáriumok megtalálhatók a könyvtár beszerzési osztályán.

²⁶ Egy 1867 végén, vagy 1868 legelején készült jelentésfogalmazvány maradt fenn ebből az időből, aláírás nélkül ugyan, de a kézírás alapján minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy az Budenz József alkönyvtárnok munkája. Ebből felmérhető a rendezés szempontjai és világosan leszögezhető, hogy ennek a fogalmazványnak alapján készült el Hunfalvy Pál jelentése a könyvtár állapotáról, melyet az Ak. Ért. 1868. évi számában megtalálhatunk. A fogalmazvány megvan a Kézirattárban RAL 1322/1869.

Az utóbbi két szak iránti érdeklődést viszont megmagyarázzák az Akadémiai célkitűzései és fő feladatai.

A fentieket látszik alátámasztani az a körülmény is, hogy a következő fontosnak tartott szak a Magyar történelem, Magyar irodalom és a Magyar Akadémia Kiadványai (MAK) volt, amelyből a már említett időszak alatt 1524, 802, illetőleg 108 művet rendeztek, inventáriumoztak, de idő és személyzet hiányában betűrendes katalógussal még nem tudták ellátni.

Az alább felsorolt szakok rendezése Rómer Flóris, akkori kéziratvártári- és éremvártári őr munkásságához fűződik, aki a könyvtári állomány teljesen új rendszer szerinti felállításának nagy munkájában a természettudományi és archaelógiai szakok rendezését vállalta.

Ezek a szakok a következők voltak: (A számok a feldolgozott műveket jelzik.)

Növénytan 178, Ásvány- és földtan 231, Állattan 176, Természettudomány 148, Órégiségtan 311, Középkori-régiségtan 127, Éremtan 130, Vegytan 251, műveltség szerepelt a könyvtár állományában. A fenti szakok ekkor már szintén rendezettek, elkészültek róluk az inventáriumi jegyzékek is, csak betűrendes katalógus nem.

Az alábbi szakokban a rendezési munka és részben az inventáriumok összeállítása folyt. Ezek: Történelem (nem magyar) 1117 mű, Magyar politika 195, Politika (általában) 1050, Jogtan (általános) 360 mű.²⁷

A könyvtár rendezéséről, állapotáról Hunfalvy Pál készített jelentést 1868. jan. 2-án, amelyben rámutatott a könyvtárrendezés nehézségeire, az addig szakokban rendezett könyvek számára, és egyetlen panaszként a kötelempéldányok rendetlen, hiányos érkezését jelölte meg. A jelentést az Akadémia összes ülése tudomásul vette, a kötelempéldányokra vonatkozó teendőket pedig a Könyvtári Bizottság hatáskörébe utalta át.²⁸

A könyvtár állománya a költözéskor több mint 100.000 kötet könyv- és folyóiratból, valamint több mint 2000 kötet, illetőleg csomag, kéziratból állt. Az új könyvtári helyiségekben a rendezés nyugodt munkáját zavarta a helyiségek építészeti befejezetlensége, berendezetlensége (festési, padlózási munkálatok végzése, könyvállványok utólagos felállítása stb.) és az is, hogy a palota elkészülését a hírlapok közölték a nyilvánossággal, aminek következtében a látogatók tömegei lepték el a palotát, közte a könyvtár helyiségeit is, megtekintés céljából.²⁹ Ez az állapot természetes volt, hiszen az Akadémia palotája a magyar nép áldozatos anyagi vállalása, széles körű gyűjtés eredményeként épült fel³⁰ és így az adakozók igényt tartottak annak megtekintésére.

Ha a könyvtárrendezés állását — a palotába való beköltözéstől 1867 végéig — az elvégzett munka összességében tekintjük, azt lehet megállapítani, hogy a könyvtárnokok óriási munkát végeztek hihetetlenül rövid idő alatt. Ezt csak a munkafolyamatok gondos és precíz megszervezésével, magasfokú, elmélyült szakmai tudással lehetett megoldani.

²⁷ Uo.

²⁸ Akadémiai Értesítő 1868. 35. p. Hunfalvy Pál jelentése a könyvtár állapotáról.

²⁹ Uo.

³⁰ A palotaépítés történetére nézve ld. szerző 1962-ben megjelent „Nemzeti részvét emelte” 100 évvel ezelőtt kezdtek építeni az Akadémia palotáját c. cikkét a Magyar Tudomány 1962/6—7. számában és különlenyomatként a könyvtár kiadványai sorozatban.

4. A könyvtár személyzete

A könyvtárfelállítás és rendezés összes teendőit két könyvtárnok Hunfalvy Pál fő- és Budenz József alkönyvtárnok végezte Rómer Flóris segítségével. Nem rendelkeztek egyetlen írnnokkal vagy segédírnnokkal sem, aki akár a könyvek felállításában, akár a gépies másolási munkákban a két év alatt segített volna.³¹ Mészáros János szolgálja kizárólag a hivatalsegédi feladatokat látta el, érdemi könyvtári munkát nem végzett.³² Nehézséget okozott az is, hogy 1865/66 telén a könyvtári termék többségében világítás és fűtés nélkül kellett dolgozni, így a rendezési munka a sötét és hideg téli hónapokban gyakorlatilag szünetelt.³³ Közben a könyvtárba folyamatosan érkeztek továbbra is a csere, ajándék és kötelespéldány útján szaporodó könyvek és folyóiratok. Ezeknek elfogadását, rendezését, szintén végezni kellett, ideszámítva azt is, hogy az 1867. évben, dacára annak, hogy az olvasóterem hivatalosan még zárva volt, már nemcsak akadémikusokat, hanem más kutatókat is befogadtak helybeli olvasásra, és a kiszolgálási munka is rájuk hárult. A könyvek kötetésével kapcsolatos munkák, Hunfalvy Pál gyakori távolmaradása a könyvtárból³⁴ mind, mind csökkentették a könyvtár rendezésére fordítható időt. Rómer Flóris, amint a kéziratári terem berendezése is elkészült, 1867-től kezdve a kéziratár felállítását, rendezését végezte, a könyvtár további rendezési munkálataiban nem tudott részt venni. Mindhárom könyvtárnok egyben akadémikus is volt, akiknek az akadémiai szabályok értelmében saját szakterületükön is alkotni kellett.³⁵ Így a könyvtárban betöltött állásuk tulajdonképpen csak másodállás volt, évi 500, illetőleg a kéziratárór évi 300 forint fizetéssel. Mindez természetesen

³¹ RAL 1322/1869.

³² Emódy Mihály 1854-től könyvtár szolgálja, a palotába költözés után megvált a könyvtártól, (akadémiai szolgálja lett) Molla Izsákot csak 1866 január 21-én nevezte ki az Igazgató Tanács a könyvtárhoz. Akadémiai Almanach, 1865—67.

³³ A könyvtár nagyraktára, kéziratára és udvari részlege, hosszú ideig világítás nélkül maradt, csak az olvasótermekbe vezették be az akkor használatos gázvilágítást. Heller Ágost 1891-től akadémiai főkönyvtárnok 1895-ben még azt írja: „... a könyvtár nagyterme világítás nélkül volt. Ezen állapot a könyvtár használhatóságát is lényegesen csorbította, minthogy téli időben már négy órák az olvasóközönségtől kívánt műveket a könyvtári helyiségben kikeresni nem lehetett. Kérésemre és nagy örömmre az Akadémia Igazgató Tanácsa lehetségessé tette, hogy az elektromos világítás bevezetése által a könyvtár és a kéziratár helyisége (az udvari könyvtárterem kivételével) most már a legvégső szegletig kivilágítható. Ezen berendezés a könyvtár használhatóságát nagyban növelte és lehetségessé tette, hogy a lajstromozó munka bármely időben végezhető legyen... Heller Ágost: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Magyar Könyvszemle 1895. 356. p.

³⁴ Hunfalvy Pál 1865—1868 közötti időben mint Szepes megye képviselője, tagja volt a képviselő-háznak, és emiatt többször távol volt a könyvtártól.

³⁵ Az Alapszabályok 16. paragrafusa megszabja az akadémiai rendes tagok köteleseit, amelyeket az ügyrend negyedik pontja közelebbről is megjelöl. E szerint: a rendes tagok kötelessége legalább minden második évben egy, az illető tudománynak hazánkban előbbvitelére szolgáló értekezést terjeszteni elő. Ez alól csak azok kivételek, akiket az Akadémia a rendestagi elfoglaltságukon felül, még külön munkák kidolgozásával is megbíz. Feladatuk még kéziratok, pályamunkák, találmányok, felfedezések és javaslatok megbirálása írásban; egyéb más rájuk bízott munkák végzése; az általuk művelt tudományágban az újabb eredmények figyelemmel kísérése és a magyar tudomány fejlődését előmozdító tényekről, adatokról az Akadémiának jelentést adni, hogy ezek nyomtatásban megjelenjenek. Akadémián kívül is igyekezni, hogy a tudományok magyar nyelven is gyarapodjanak. Lényegében hasonló feladatuk van a levelező tagoknak is azzal a különbséggel, hogy nem szükséges minden második évben értekezést benyújtani. Alapszabály és ügyrend, Akadémiai Almanach 1867-re 191. p.

odavezetett, hogy a könyvtárnokok nem fordíthatták teljes napjaikat a könyvtári munkákra (ez nem is állt arányban díjazásukkal), és így a könyvtár megnyitása a közönség számára egyre jobban halasztódott.³⁶

A nagyfokú személyzethiány az anyagi lehetőségekkel függött össze. Hunfalvy Pál főkönyvtárnok több esetben tett kísérletet a személyzet létszámának növelésére. Már a Nyelv- és Széptudományi osztály 1865. nov. 6-án tartott ülésében felvetette ezt, amikor a Nyelvtudományi Bizottság a magyar nyelvtörténeti szótár elkészítését tárgyalta. E munkálatok végzésére az osztály Mátyás Flóriánt tartotta jónak, ő azonban vidéken lakott. Ézért a bizottság úgy foglalt állást, hogy ha az Akadémia Mátyás Flóriánt a szótár munkálataival megbizsa, ez szükségessé teszi Pestre való költöztetését. A főkönyvtárnok azt is szövé tette, hogy egyre sürgősebb feladat az Akadémiai Könyvtár olvasótermét a nagyközönség számára megnyitni, ezt azonban a jelenlegi könyvtári személyzet nem teszi lehetővé. Ha azonban az Akadémia Mátyás Flóriánt meghívna másodalkönyvtárnoknak 500.—frt. évi díjjal és szótári munkálatai 3—400.—frt-tal emelnék fizetését, valószínűleg szívesen jönne a könyvtárba, ahol az olvasótermi felügyeletet láthatná el és ez alatt, valamint a könyvtári nyitvatartás utáni időben a szótárszerkesztés munkálatait a legkönnyebben és a legkevesebb idővesztéssel folytathatná. Így össze lehetne egyeztetni a könyvtár és a nyelvtörténeti szótár érdekeit.³⁷

A javaslatot az osztály és az összes ülés pártolólág terjesztette az Igazgató Tanács elé. Ez azonban nem fogadta el az indokolást és 1866. márc. 18-án a következő határozatot hozta: „... az Akadémia fentebbi kívánata, egy új másodkönyvtárnok fizetését illetőleg, nem teljesíthetetik. Ami pedig ez új könyvtárnoki állomásnak, ha egykor az Akadémia pénzereje engedni fogja, rendszeresítését illeti: azon kérdés megfontolását ajánlja az Igazgató Tanács a Magyar Tudományos Akadémia figyelmébe, vajon a hazai történetírás érdekében nem lenne-e célszerűbb, ez állomásra, miután már két nyelvtudós van a könyvtárnok urak közt, inkább egy történetnyomozót választani?”³⁸

Az Igazgató Tanácsnak ez az igen helyes észrevétele azonban nem valósult meg. Az 1868 végén kinevezett Lindner Ernő, jogász, nyelvész, irodalomtudós, műfordító volt.

A könyvtár rendezésének munkája tehát egyelőre változatlanul csekély személyzettel folytatódott. Azonban az új szakrendszer szerinti felállítás és rendezés olyan nagy feladatot jelentett, hogy kétéves tapasztalat alapján — amikor a könyvvállománynak alig egyhatod részét rendezték — a vázolt körülmények között, a tűrhetetlenül csekély könyvtári személyzettel, a rendezés még legalább további tíz évet igényelt volna. Sürgős és hathatós intézkedésekre volt tehát szükség, hogy az Akadémia Könyvtára hivatásának, célkítűzéseinek megfeleljen és könyvtárát az olvasóközönség számára is megnyissa.³⁹

A könyvtár tisztviselői nevében Budenz József alkönyvtárnok készített egy tervezetet az Igazgató Tanács elé, amelyben mulhatatlanul szükségesnek jelölte meg a könyvtári személyzet megerősítését, mert a fejlődő magyar tudományos élet követelményei, az olvasók taborának növekedése sürgős feladattá tették a könyvtár mielőbbi használatát.⁴⁰

³⁶ RAL 1322/1869.

³⁷ RAL Akadémiai Kisgyűlési jegyzőkönyvek 1865. 145. p. versóján.

³⁸ MTA jegyzőkönyvei 1863—66. IV. kötet 19. p.

³⁹ RAL 1322/1869.

⁴⁰ U.o.

A javaslatokat a következő pontokba foglalta össze:

1. „A könyv- és kéziratári akadémikus tisztviselők, azon mérték szerint díjaztassanak mely a többi akadémikus tisztviselők [részére] is alkalmaztatik.
2. Alapítassék egy könyvtárnoki-segéd állomás, rendes évi díjjal, 5 órai napi munkára. Ezen segéd a könyvtárnokok oldala mellett és vezetősök alatt főleg a katalógusok írásával foglalkoznék, később pedig az olvasóteremben felügyelői tisztet viselne.
3. Hasonlóképen láttassék el a könyvtári hivatal egy rendes írnnokkal, ki a csak gépies másolásokat végezze, 5 órai munkaidő, díj . . .frt.
4. A kéziratár rendezése végett sok köttetésre lévén szükség, e célra most 500.—frt. utalványoztassék.
5. A könyvek vételére és köttetésére szánt könyvtári budget.”⁴¹

A tervezet alapján 1868. március 10-én egy külön felterjesztés készült az Igazgató Tanács számára. Ebben a könyvtárnokok két főproblémát érintettek; — az egyik személyes ügyük; úgy találták, hogy az Akadémia más szerveiben a tisztviselők, de még a szolgák is magasabb fizetést kapnak, a könyvtárnokok fizetése, a palotában levő lakásjárandóság mellett is,⁴² a legkevesebb az összes akadémiai tisztviselők díja között: Römer Flóris kéziratárörnek évi 300, Budenz József alkönyvtárnoknak évi 500, Hunfalvy Pál főkönyvtárnoknak évi 530 frt. A könyvtárnokok itt valószínűleg Csengery Antal akadémiai jegyző és levéltárnok és Tóth Lőrinc akadémiai pénztárnok fizetésire gondoltak. Nem találtunk adatot arra, hogy mennyi volt Tóth Lőrinc fizetése ekkor, (csak 1857-ből való adatunk van), de 1868-ból találtunk nyugtákat Csengery Antaltól, évi 1000 frt. fiztésről.^{42a} A könyvtár tisztviselői szintén régi akadémiai tagok, idejükből ők áldoznak legtöbbit a könyvtári hivatalos munkálkodásra, mégis más akadémiai tagok, akik ugyancsak a palotában laknak, kétszerannyi fizetést élveznek. Kivánságuk az volt, hogy az Akadémia a többi akadémiai tisztviselők fizetéséhez arányítsa a könyvtárnokok díjazását is.

A másik probléma a könyvtárral kapcsolatos: Új könyvek beszerzésére a könyvtár 1867-ben és az előző években is, összesen 1000 frt-ot kapott a költségvetésben. Amikor a tudományok fejlődése szinte kötelezően írja elő, hogy a könyvtár a modern tudományos irodalom legfontosabb kiadványait a tudósok számára beszeresse, valamint ha az Akadémia könyvtárát a nagyközönség számára is megnyitja, az eddigi beszerzésre fordított összeg nem elegendő, — írták. Nem beszélve arról, hogy a könyvtárnak a folyóiratok beszerzését is szorgalmaznia kell mégpedig nemcsak az újakét, hanem a megkezdett folyóiratok, a hiányok kiegészítését is el kell végeznie. Azonkívül a könyvek és különösen a kéziratok köttetésé is egyre sürgetőbb feladat. Mindezeket tekintetbe

⁴¹ Ez a pont minden valószínűség szerint arra utal, hogy a könyv- és folyóiratállomány gyarapítására szánt összeget az Akadémia Igazgató Tanácsa meghatározott összegre emelje fel. Uo.

⁴² Az Akadémia palotájában a főkönyvtárnok számára, biztonsági okokból is, célszerűnek látszott lakást biztosítani, de az alkönyvtárnok számára ez nem volt szükség-szerű. A palota II. emeletén az Akadémia utcára néző két szobás lakást eredetileg bérbé akarták adni, de miután hosszas hirdetés után sem akadt rá bérlő, az Igazgató Tanács 1866. jan. 21-i ülésén Budenz Józsefnek utalta azt ki, azzal az indokkal, hogy „teendőihez aránylag csekély fizetésben részesül, s naponkint távol fekvő külvárosi lakásából sok idővesztéssel jöhet be a könyvtárba.” RAL MTA Igazgatósági Tanács üléseinek jegyzőkönyve 1866. 18. p. versőjába

^{42/a} RAL számlák, nyugták (betűrendben).

véve javasolták, hogy a könyvtári beszerzésre, köttetésre előirányzott összeget 1000 frt-ról 3000 frt-ra emeljék fel. A kérés további része Mészáros János könyvtári szolgára vonatkozott, aki — véleményük szerint — a könyvtárban nem tudja ellátni feladatát, de a főtitkári hivatalban talán jobban lehetne használni. Helyette egy könyvtári segédőrré lenne szükség, aki másoló munkát is végezne, és az olvasóteremben felügyelői tisztelet is betölthetné.⁴³

A felterjesztésben előadott problémákat az Akadémia méltányolta, ha nem is nagyon gyorsan, és nem teljesen kielégítően. A könyvtárnokok évi díjazását megemelte (nem ismerjük a pontos összeget) azonban az emelés ellenére még mindig hátrányban maradtak, mert Hunfalvy Pál és Budenz József 1870. január 18-án egy újabb fizetésemelési kérvényt nyújt be az Igazgató Tanácsnak, amelyben arról olvashatunk, hogy tavaly, azaz 1869-ben emelte ugyan az Akadémia fizetésüket, de még most is a legkisebb valamennyi akadémiai tisztviselő fizetése között.⁴⁴

Az Igazgató Tanács a könyvtári beszerzésre és kötetésre szánt összeget — elfogadva a könyvtárnokok indokolását — tetemesen megemelte. Az 1869. évi költségvetésben a könyvtár már 5000 frt-tal szerepel.⁴⁵ Igaz ugyan, hogy ebben szerepet játszik a Vallás- és Közoktatási Minisztériumnak 1869-től a könyvtárak állományának kiegészítésére az Akadémia számára biztosított országos segély.

Ebben az időben a könyvtári személyzet száma a következőképpen alakult: az olvasóterem megnyitásának idején 5 főből állott: Hunfalvy Pál fő-, Budenz József alkönyvtárnokból, Mészáros János (1858-tól), Molla Izsák (1866-tól), Hellebrant Ágoston (1867-től) könyvtári szolgák, akik közül lényegében csak két szolgálta dolgozott (Mészáros János öregsége miatt nem volt teljes értékű munkaerő). A könyvtári munkák tömege a két tudós könyvtárnokra hárult (Rómer Flóris mint kézirat- és éremtárőr, csak a költözésnél segített egy ideig a többi könyvtári munkában) és csak 1868 decemberében nevezte ki az Akadémia Lindner Ernőt könyvtári írnoknak (segédőrnök), aki azután a katalógusok készítésében lényeges segítséget jelentett.

5. A könyvtárhasználat szabályozása, a könyvtár megnyitása

A könyvtárnak az új épületben meginduló munkájához lényeges mozzanat volt az, hogy az Akadémia 1865. márc. 20-án tartott ülésében gr. Dessewffy Emil elnök javaslatot tett egy bizottság kinevezésére, amelynek feladata volt tervet kidolgozni az „akadémiai közkönyvtár s a különféle bizottsági termek használására, szóval a palotai házirendre nézve”. A bizottság nagy látszámmal a következő tagokból alakult meg: A palota építésére kinevezett hármas bizottság tagjai: gr. Dessewffy Emil, b. Eötvös József, gr. Károlyi György, az Akadémia nemrég választott új főtitkára: Arany János, Deák Ferenc, b. Kemény Zsigmond és Lónyay Menyhért tiszteleti tagok, Balogh Pál, Csengery Antal, Greguss Ágost, Hunfalvy Pál, Jedlik Ányos, Jókai Mór, Nendtvich Károly, Pauler Tivadar, Purgstaller József, Petzval Ottó, Sztoczek József, Toldy Ferenc, Tóth Lőrinc és Wenzel Gusztáv rendes tagok, valamint Rómer

⁴³ RAL 214/1868.

⁴⁴ RAL 1235/1870.

⁴⁵ Akadémiai Értesítő 1869. 29. p.

Flóris, Szabó József és Than Károly levelező tagok.⁴⁶ Ez a 24 tagból álló népes bizottság természetesen nem azt jelentette, hogy a problémák kidolgozásában, mindig minden bizottsági tag részt vett; az egyes problémaköröket szétosztották, illetőleg azok kidolgozását a bizottságból kivált albizottság végezte el. Így pl. külön csoport dolgozta ki a könyvtári köz- és akadémiai olvasóterem, a könyvkiadás és a bizottsági termék használatát⁴⁷ és külön csoport a palota házirendjét (szabályzatát).

A könyvtári szabályzat tervezetét Hunfalvy Pál főkönyvtárnok Budenz József alkönyvtárnokkal együtt dolgozta ki, és terjesztette az albizottság elé, amely a tervezetet megvitatta és továbbította az összes üléshez.⁴⁸

A szabályzat első része kilenc paragrafusból áll. Kimondja, hogy a közolvasóterem naponta délelőtt 10-től 1-ig van nyitva a közönség számára. Zárva van: vasárnap és hétfőn, az egyházi ünnepeken, dec. 24-én, 31-én, húshagyó kedden, a nagyhéten, (húsvét keddig bezárólag) az akadémiai nagygyűlés idején és a szünetidőben. (Az akadémiai szünetidő rendszerint két hónapig tartott, július 15-től — szeptember 15-ig. Később azonban ez is igazodott az iskolai, egyetemi szünetpokokhoz és 1876-tól kezdve július 1-től augusztus 31-ig tartott zárva a könyvtár.⁴⁹) Átlagosan tehát évente kb. 193—195 napon át volt nyitva. Könyveket, térképeket és kéziratokat csak addig szolgál ki a könyvtár, amíg férőhely van, mert az olvasók állva nem dolgozhatnak. A könyvolvasóteremben használják a folyóiratokat és a kéziratokat is, külön olvasóhelyiség ezek számára nincs. Az olvasók rendszerint csak egy kötetet kapnak kézhez, de ha a munka segédkönyvek, pl. szótárak, térképek, nyelvtanok stb. használatát is megkívánja, ezeket is kézhez kaphatják. Ha az olvasó a kért könyvvel kapcsolatos munkát befejezi, a könyv visszaszolgáltatása után, ugyanazon nap többször is kaphat újabb kötetet, de egyszerre mindig csak egyet. Bármilyen kézhezkapott műből jegyzeteket, kivonatokat, rajzokat lehet készíteni. Ehhez papirosról sajátmagának kell gondoskodni, vigyázva arra, hogy a könyvön, térképen, vagy kézíraton sérelem ne essék. Átrajzolás, bejegyzés, aláhúzás szigorúan tilos. Ha valamely műben az olvasó kárt tesz, ezt köteles megtéríteni, de a könyvtárt a továbbiakban nem látogathatja. Az olvasóteremben kötelező a csend betartása, a tisztviselőknek udvariasan kell bánni az olvasóval, kívánságait a szabályzatban előírt határok között teljesíteni kell és viszont az olvasók részéről is ugyanez kívánatos a könyvtárnokokkal szemben.

A szabályzat második részének hat paragrafusa az akadémiai tagok számára nyitott külön olvasótermi utasításokat foglalja magában. Ez a fent elmondottakon kívül, az alábbi különbségeket tartalmazza: akadémiai ülések napján a délelőtti 10—1-ig nyitvatartás helyett a külön olvasóterem délután 3—5-ig áll az akadémikusok rendelkezésére és csak akadémiai tagok, egyetemi tanárok és a bel- és külföldi tekintélyesebb vendégek látogathatják.

A harmadik rész az akadémiai dolgozósobára vonatkozó szabályokat tárgyalja, ami lényegében azonos a külön olvasóterem szabályaival.

⁴⁶ MTA Jegyzőkönyvei III. köt. 1865. 69. p.

⁴⁷ RAL 817 : 87/1865.

⁴⁸ Hunfalvy fogalmazványa RAL 1382/1865 sz. alatt; — az összes ülés elé kerülő javaslatot a bizottság nevében Arany János titoknok és Toldy Ferenc bizottsági elnök írta alá 1865. jún. 1-én. RAL 1338/1865.

⁴⁹ Akadémiai Értesítő 1876. 154. p.

A negyedik rész foglalkozik a könyvek kölcsönzésének szabályaival, amelyet a tanulmány további részében tárgyalt szempontok miatt teljes egészében közlünk:

„Az akadémiai könyvek kikölcsönzését meghatározó szabályok.

1. § A könyvtár tisztségviselője a Pesten lakó akadémiai tagoknak és egyetemi tanároknak nyomtatott térítvény aláírása mellett egy hónapra adhat ki könyveket használat végett, mely használat azonban a köz- olvasóterem számára megalapított, jelesen 6., 7. és 8. szabályok korlátai alá esik.

2. § A hónap elteltével a kölcsönvevő maga tartozik visszaküldeni a kivett könyvet, szabadságában állván azt, ha időközben más tag nem jelentkezett reája, egy hónapra ismét magához venni.

3. § Vidéken lakó akadémiai tagok — az 1. §-ban felhozott szabályok őket is kötelezven; írott levél mellett kapják a kért könyveket, mely levél ideiglenes térítvény gyanánt a könyvtárnok keze között marad. A küldött könyvekkel egyszersmind formaszertint térítvényt kapnak, melyet aláírva a legközelebbi postán tartoznak visszaküldeni; valamint két hónapi használat után saját költségeken a kivett könyveket is.

4. § Nem akadémiai tagok akár Pesten, akár vidéken laknak, csupán a könyvtári bizottság beleegyezésével s általa meghatározandó biztosíték mellett kaphatnak ki-akadémiai könyveket.

5. § Felütő munkák, melyekre a helyben dolgozásra folytonos szükség van; továbbá ritka munkák, melyeket elveszés esetén nehéz volna visszapótolni, valamint sokkötetű munkák egyes kötetei s végre kéziratok szabály szerint nem adathatnak ki a könyvtárból. A lehető kivételeket, a könyvtári bizottság véleménye határozza el esetről esetre.

6. § A kölcsönzésekről két kölcsönkönyv vitetik, amelyek egyikében a kiadott könyveknek címe, a másikában pedig a kivevőnek neve íratik ki vezérszóul s mindkettőben azonkívül a kölcsönadás napja s a visszatérítés ideje szorgalmasan beírandó. A kölcsönvevő kötelezettségét előterjesztő nyomtatott térítvények saját arra rendelt helyen gondosan őrzendők, s csak a könyvek visszaadásával s a netáni károk megtérítése után az illetőknek adandók vissza.

7. § A könyvkölcsönzés a könyvtári szünidők alatt csak a helybeli akadémiai tagok számára foly, hetenkint szombaton délelőtti 11—12-ig”.

A szabályzat ötödik része az akadémiai bizottságok termeinek használatát lett volna hivatva tárgyalni, azonban ezekben a termekben még folytak az építkezési munkálatok, a kiküldött bizottság nem volt tisztában azzal, hogy az egyes helyiségeket milyen célra szánták, így helyesebbnek tartotta a szabályok kidolgozását az építkezés befejezése utánra halasztani.

A bizottság a szabályzat végén, egy öt-tagú Könyvtári Bizottság felállítását javasolta, amelynek feladata:

1. Az évenként tartandó akadémiai nagygyűlés elé terjesztendő könyvtárnoki jelentés megbírálása;
2. Javaslattétel a könyv- és folyóiratvásárlásokra;
3. A szabályokban kiemelt esetekben határozatokat hozni.⁵⁰

Az Akadémia összes ülése 1865. június 10-én jóváhagyta a könyvtárhasználati szabályzatot, amely azután egy évtizeden keresztül érvényben maradt, de nem öt, hanem kilenc tagból álló állandó könyvtári bizottságot nevezett ki. Erről Arany János titoknok levélben értesítette Toldy Ferencet:

⁵⁰ A könyvtárhasználati szabályzatot ld. RAL Kisgyűlések jegyzőkönyvei 1865. 86. p.-tól. A fogalmazvány kézírata RAL 1382/1865.

„Nagyságos királyi Tanácsos Úr!

Az akadémia folyó hó 10-én tartott összes ülése határozata folytán szerencsém van értesíteni, hogy — a könyvtári szabályok értelmében — egy állandó könyvtári bizottság állítottatott fel, mely Toldy Ferenc, Horváth Cyrill, Pauler Tivadar, Wenzel Gusztáv, Jedlik Ányos és Petzval Ottó r. tag urakból áll, a könyvtárnokokkal és titkárral kiegészítve.

Miután az elnökség valószínűleg Nagyságodnak fog felajánlatni: e névsort, tudomás végett közleni jónak láttam.

Pest, jún. 16. 1865.

Nagyságodnak alázatos szolgálja

Arany János
titoknok.”⁵¹

A palotára és a cselédség kötelességére vonatkozó albizottsági javaslatot az Igazgató Tanács 1866. jan. 21-én tárgyalta és fogadta el. Ennek a könyvtárt illető része a következő:

„II. A könyvtárhoz rendeltetnek Mészáros János és Molla Izsák, kiknek fizetése havonként 25, évenként 300 frt. o. é. s két öl fa, (Mészáros János lakását gr. Waldstein János fizeti, ki a palotában levő cselédlakot szállásához foglalta) az utóbbinak lakás nem adatik. Minden évben egy öltöző ruha (kalap, attila, mellény, nadrág, csizma). Kötelességek a könyvtárnok úr rendelkezése szerint a könyvtárban s olvasótermekben foglalatoskodni, s minden ide vonatkozó küldetésekből a könyvtárosokhoz, postára, harmincadra stb. pontosan eljárni.

A könyvtári olvasóközönség irányában a legelőzékenyebb udvariasság és szolgálatkészség szoros kötelességükké tétetik.”⁵² „A könyvtár kulcsai a könyvtárnok úrnál állanak, s az illető könyvtár-szolgák által onnét vitetnek el, s ismét oda vitetnek vissza.”⁵³

A szabályzatok elkészülte után, még hosszú időre volt szükség ahhoz, hogy a könyvtárt meg lehessen nyitni a közönség számára. 1868 utolsó harmadára a nehézségek ellenére mégis annyira haladt a könyvtári feldolgozó munka, a közönség számára szolgáló katalógusok készítése, hogy gondolni lehetett a megnyitásra. Elkészült a következő szakok katalógusa: Magyar jog, Régi és újabb magyar irodalom, Akadémiák és tudományos társulatok kiadványai, Magyar és nem magyar történelem. Készen voltak az inventáriumok a (nem magyar) Jogtudomány, Magyar (és nem magyar) Politika, valamint Römer Flóris által rendezett Növénytan, Ásvány- és földtan, Állattan, Természettudomány, Archeológia, Éremtan, Vegytan szakokban így katalógus helyett ezeket is használhatták az olvasók.

Ilyen feltételek mellett — miután az olvasóteremben már régebb idő óta amúgyis megengedték a helybeli használatot — 1868 szeptemberében hivatalosan is megnyílt az olvasóterem.⁵⁴

A közönség számára a nagyolvasóterem mai helyén állott rendelkezésre, négy hosszanti irányban elhelyezett asztal, asztalonként 17 ülőhellyel, két kisasztal a felügyelő, két üvegszekrény a kézikönyvtár számára, volt az egész

⁵¹ RAL 1338/1865. A levél másolat, csak Arany aláírása eredeti.

⁵² MTA Jegyzőkönyvei. IV. köt. 1866. 7. p.

⁵³ MTA jegyzőkönyvei. IV. köt. 1866. 6. p.

⁵⁴ Nem sikerült felkutatni semmiféle írásos dokumentumot az olvasóterm hivatalos megnyitásáról. Azonban az első használati jelentések csak az 1869. évből valók, amiből arra következtethetünk, hogy 1868 végén a könyvtárhasználat még nem lehetett jelentős.

berendezés az olvasóteremben. Mellette egy kisebb terem, a mai folyóirat-olvasó helyén, az akadémiai tagok használatára szolgált, két bejáratral, a nagyolvasóterem felől, és a folyosóról.⁵⁵ Ebben az olvasóteremben, ami egyúttal könyvtárnoki dolgozószoba is volt, egy hosszú asztalon és székeken kívül, az egyik falon valószínűleg könyvespolcok, vagy nyitott szekrények álltak, mert tudjuk, hogy itt helyezték el megtekintés, tájékozódás végett az újonnan érkezett magyar és külföldi hírlapokat, folyóiratokat, könyveket.⁵⁶ A napi- és hetilapok egy hétig, a tudományos folyóiratok, hazai és külföldi tudományos testületektől érkezett sorozati kiadványok és könyvek, egy hónapig maradtak az olvasóteremben közszemlén, azután a raktárba kerültek.

A két olvasóterem kívül egy kisebb dolgozószoba — feltehetőleg a mai ruhatár helyén⁵⁷ — egészítette ki az olvasói férőhelyek számát, amelyben ugyancsak akadémiai tagok munkálkodtak részint saját könyveikkel, részint a könyvtárból kért művekkel, három vagy négy kisebb asztalnál. Az összes olvasói férőhelyek száma kb. 80—85 személy befogadását tette lehetővé.

⁵⁵ A termet az 1880—90-es években falzták el, ld. Melich J.: Az Akadémiai Könyvtár története. Ms. 369. 10. p. és RAL 1380/1865.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Ennek a helyiségnek abban az időben még természetes világítása volt. Csak 1950/60 között történt átépítés idején falzták be az ablakot. Az épület konstrukcióját tekintve a dolgozószoba 1865-ben más helyen levő elképzelése alig lehetséges. Nem valószínű, hogy a dolgozószobát az épület másik (Akadémiai utcai) végébe, vagy az emeletek egyikén helyezték volna el. Talán még az lehetséges, hogy a főraktárban az egyik fülkét rendezték be erre a célra, de ez is valószínűtlen feltevés, mert a szabályzat félreérthetetlenül dolgozószobáról és nem fülkéről beszél.

II. A KÖNYVTÁR FORGALMA 1870—1875.

Az olvasótermek látogatottságáról nem tudunk pontos kimutatást adni, mert ebből a korszakból semmiféle kéziratot napló, vagy összefoglaló jelentés nem maradt fenn. Így csak arra a néhány adatra támaszkodhatunk, amelyet az Akadémiai Értesítő közöl 1869-ről és egy kézirat, amely 1870 májusától 1871 májusáig tartalmazza az olvasótermi adatokat. Eszerint 1869-ben 6838 olvasó, 1870/71-ben a már említett hónapokban 7232 olvasó látogatta az Akadémiai Könyvtárat.⁵⁸

Szerencsésebb helyzetben vagyunk a kölcsönzések tekintetében. Fennmaradt ugyanis 1870-ben kezdett és 1875. szeptember 30-ig vezetett „A magyar Tudományos Akadémia könyvtárából [kölcsön] kivett könyvek jegyzőkönyve 1870-ik évtől fogva” című kölcsönzési könyv⁵⁹ és egy másik kötet, mely 1866—1871-ig külön a kéziratok kölcsönzését tartalmazza.⁶⁰

Az előbbi kölcsönzési nyilvántartás egy 21 × 26 cm nagyságú, regisztres, valaha félbőrkötésben levő könyv, aminek a következő rovatai vannak: folyószám, könyv címe, kivevő [kölcsönző] aláírása, kivétel napja, beadás napja. A rovat-címek írása, minden betű első lapján Budenz József alkönyvtárnok kezétől származik, a könyv vezetését tehát ő kezdte meg. A kölcsönzés technikai lebonyolítását a szolgák végezték, ez látszik a rovatcímek további írásából, a visszaadás időpontjának bejegyzéseiből. Az egyes tételeket maguk a kölcsönzők írták be, csak ritkán a könyvtárnokok, a szolgák szinte sohasem. Ezért találunk annyiféle kézírást, és sok olvashatatlan és pontatlan beírást a könyvben. Az első lapokon még sorszámozták a kölcsönzéseket, később ez abbamaradt; a hiányzó sorszámozást most az elemzés céljára magunk pótoltuk. Az évek előrehaladtával már több azonos kézírású bejegyzést találunk, feltehetően a kölcsönzési munkát ekkor már tisztviselő végezte (Lindner Ernő). Bizony a kölcsönzési határidőket akkor sem tartották be; sok helyütt megállapítható, hogy több hónapig, sőt évekig is a kölcsönzőnél maradt egy-egy könyv, az is előfordult, hogy vissza sem került. A kölcsönzési könyv megtelével a vissza nem hozott könyveket átírták az új kölcsönkönyvbe; ezért szerepel több helyütt az „átírva” szó.

A szabályzat két kölcsönzési könyv vezetését írta elő: az egyik a kölcsönzők nevei, a másik a kölcsönzött művek szerzőinek, vagy címeinek betűrend-

⁵⁸ Akadémiai Értesítő 1870. 34 p. és Vegyes 2-rét 40/I. kötet XI. c. kézirat a Kézirat-tárban. 1876-tól a Magyar Könyvszemlében már rendszeresen találunk adatokat az olvasótermi használatra vonatkozóan.

⁵⁹ Könyvtári iratok 3/3.

⁶⁰ Könyvtári iratok 19/1.

jében tartja nyilván a kölcsönzéseket. Ennek a kettős nyilvántartásnak azonban eddig nem találtuk nyomát, kivéve a külön kéziratári kölcsönzési könyvben.

A kéziratok számára egy 23×34 cm nagyságú félbőrötésű kétszeresen regisztrált külön kölcsönkönyvet rendszeresítettek, amelynek egyik része a kölcsönzőket neveik szerint, a másik része a kölcsönzött egységeket szerzők, illetőleg címek szerint tartotta nyilván. Ezt a könyvet eredetileg nem kölcsönzési célra szánták, mert 3–5 lapokon más irányú könyvészeti bejegyzések találhatók, és csak a 7. lapon kezdődnek a kölcsönzési adatok.

A bejegyzések 1866-ban kezdődnek, tehát abban az időben, mikor Rómer Flóris a könyvtárrendezés befejezése után elkezdte a Kézirattár rendezését. A rendezéssel egyidejűleg — egyelőre katalógus nélkül — folyt a kölcsönzés is.

1868 végéig minden rendszer nélkül, egymás alatt következnek a beírt kölcsönzések, a kölcsönzők maguk jegyezték be az adatokat, nem mindig a legpontosabban és ezt aláírásukkal ismerték el. Van eset, amikor csak a kéziratárór bejegyzésével találkozunk, a kölcsönző aláírása nélkül.

Ekkor a kéziratok jelzet, szerző és cím nélkül szerepelnek a könyvben, csupán tartalmilag megjelölve minemőségüket, de feltüntetve azt, hány darabból, kötetből áll a kézirat, ha kötve volt a kötés minőségét, a formátumot, és természetesen a kölcsönzés időpontját. A rendezési munka előrehaladásával 1869-től már látszik a kölcsönzők nevei és a kölcsönzött iratok címei szerinti külön nyilvántartás. Sajnos nem sokáig, mivel Rómer Flóris 1871-ben távozott a kéziratárból, státuszát hosszú ideig nem töltötték be, így az éppen csak megindult rendszeres kölcsönzési módszer abbamaradt. Ezért is találunk a továbbiakban sokszor tévesen bejegyzett adatokat.

Az ismertetett kölcsönzési nyilvántartások alapján a következőkben a könyvtár kölcsönzési forgalmát kettős elemzésben mutatjuk be:

1. Milyen szakból, hány alkalommal, hány egységet kölcsönöztek, tehát milyen volt a könyvtár forgalma szakok szerinti megoszlásban? (Ebben a részben csak utalunk arra, hogy ezeket az egyes szakokat kik használták.)

2. Kik voltak a kölcsönzők és — amennyiben lehetséges volt megállapítani — ezeknek milyen munkáit és milyen mértékben támogatta az Akadémia Könyvtára?

1. A kölcsönzési forgalom szakok szerinti megoszlásban⁶¹

- I. szak. *Könyvészet és általános irodalomtörténet.*⁶² 34 alkalommal, 36 könyvtári egység.
- II. szak. *Akadémiák és tudományos társulatok közleményei és folyóiratai:* 51 alkalommal, 76 könyvtári egység. A 76 kölcsönzött egységből a magyar akadémia kiadványa volt 18, (Értesítők és Évkönyvek), bécsi akadémiaé 24, a berlini 7, a francia akadémiaé (Comptes Rendus) 8, a pétervárié 4.
- III. szak. *Incunabula:*
A kölcsönzés nem állapítható meg.
- IV. szak. *Nyelvtudomány legtágabb értelemben:*
Általános nyelvészet: 60 alkalommal, 102 egység

⁶¹ A szakrendi csoportosítást a tanulmányban ismertetett szakrend alapján végeztük.

⁶² Az egyes szakokba beleértendő a szakfolyóiratok is.

IV.a.	<i>Klasszika filológia:</i>	8	„	9	„
	<i>Görög nyelv:</i>	4	„	4	„
	<i>Görög irodalom:</i>	75	„	100	„
	A görög írók közül, Homeros, vagy a vele kapcsolatos műveket 14, Aristophanes 7, Plutarchos 5, Demosthenes 5, Aeschylus 5, Xenophon 4, Sophocles és Thukydides munkáit 3—3, a többi írók műveit 3-nál kevesebbszer használták.				
	<i>Latin nyelv:</i>	10	alkalommal,	14	egység
	<i>Latin irodalom:</i>	64	„	85	„
	A latin írók közül Vergilius munkáit 12, Horatius, vagy a vele kapcsolatos műveket 11, Ciceró és Plautus 9—9, Catullus és Terentius 6—6, Ovidius 5 alkalommal, a többi latin írók műveit 5-nél kevesebb alkalommal kölcsönözték.				
IV.b.	<i>Magyar nyelvtudomány:</i>	55	alkalommal,	93	egység.
	Legtöbbet kölcsönözött: Budenz József 22, Szarvas Gábor 15, Péterfy Jenő 11 egységet. A leggyakrabban használt művek: Magyar Nyelv, Nyelvőr, és Nyelvtud. Közlemények (15 egység), Révai Miklós: Magy. nyelvészeti munkája (8), a Régi Magyar Nyelmemlékek (12).				
	<i>Magyar irodalom:</i>	125	alkalommal,	226	egység
	<i>Régi magyar irodalom:</i>	27	„	36	„
	Legtöbbet kölcsönöztek a magyar irodalomból: Bartal Antal 34, Bodnár Zsigmond 30, Péterfy Jenő 27, Szarvas Gábor 13, Gyulai Pál, Zichy Antal, Lindner Ernő és Sonnenfeld Mór 11—11 egységet. A legtöbbet kölcsönözték Jósika Miklós (27), Kazinczy Ferenc (16), Toldy Ferenc (13), Jókai Mór 12), Csokonai Vitéz Mihály (10), és Fáy A. munkáit (10 egység), a Figyelmező c. (szerk. Schedel és Vörösmarty) folyóirat (14) és az Athenaeum c. folyóiratokat (10 egység). A régi magyar irodalomból Pázmány Péter és Szenczi Molnár Albert 4—4, Apáczai Csere János és Bornemisza Péter munkáinak 3—3 egységét kölcsönözték.				
IV.c.	<i>Német nyelvtudomány:</i>	27	alkalommal,	43	egység
	A legolvasottabb német nyelvészeti mű: Grimm Jacob összes művei voltak (7 egység).				
	<i>Német irodalom:</i>	49	alkalommal,	102	egység.
	Legtöbbet kölcsönözött Heinrich Gusztáv 18 egységet. Legtöbbet használt mű Uhland-é volt (9 egység).				
IV.d.	<i>Romanisztika:</i> (elsősorban francia)				
	Nyelv és irodalom együtt:	10	alkalommal,	19	egység.
IV.e.	<i>Angol nyelv és irodalom:</i>	15	„	23	„
	Legtöbbet Shakespeare műveit kölcsönözték (9 egység):				
IV.f.	<i>Olasz nyelv és irodalom:</i>	9	alkalommal,	13	egység.
IV.g.	<i>Spanyol nyelv és irodalom:</i>	3	„	4	„
IV.h.	<i>Szláv nyelvészet és irodalom:</i>	12	alkalommal,	12	egység
IV.i.	„ „ „ orosz:	10	„	10	„
IV.k.	<i>Finn nyelv és irodalom:</i>	20	„	21	„
IV.l.	<i>Germanisztika:</i>	13	„	14	„
⋮					
IV.x.	<i>Keleti nyelvtudomány:</i>	39	alkalommal,	50	egység
	Külön altáji nyelvtudomány:	6	„	7	„

A sanskrit nyelvészeti művekből 7, az arabokból 15 egységet kölcsönöztek. Legtöbbet kölcsönzött: Goldziher Ignác 19, és Mayr Aurél 11 egységet.

Keleti irodalom: 40 alkalommal, 57 egység.

Az arab irodalommal foglalkozó művekből 16, a Rigvédával foglalkozókból 12 egységet használtak. (Az arab műveket kettő kivételével Goldziher Ignác kölcsönözte.)

V. szak. *Mitológia, mondák és mesék:* 26 alkalommal, 33 egység.

VI. szak. *Magyar történelem:* 146 „ 200 „
Legtöbbet kölcsönzött Fraknói Vilmos 17, Heinrich Gusztáv 13, és Salamon Ferenc 12 egységet. Fessler: Geschichte der Ungarn c. és Horváth Mihály műveinek 13—13, Katona: Hist. Crit.-ja 10, Fejér: Codex dipl.-a és a Heltai Krónika 9—9, Teleki: Hunyadiak korának 6 egységét és Schwandtner: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genuini-ja 7 egységét kölcsönözték.

VII. szak. *Történelem általában:* 150 alkalommal, 230 egység

Ókori történelem: 81 „ 115 „
a kettő együtt 231 alkalommal 345 egység. Ebből a római történelemre 30, a görögre 26, Egyiptomra 15 kölcsönzött egység jut. A legtöbbet szerepel Herodotus, 19 egységgel.

Legtöbb munkát Salamon Ferenc (23 + 8 ókori művet), Harsányi István? (17 + 2), Fraknói Vilmos (10), Tomsits István (18 + 2), Goldziher Ignác (12 + 4), Ribári Ferenc (20 + 4), Rómer Flóris (7 + 3) kölcsönzött.

VIII. szak. *Történelmi segédtudományok* (a. oklevéltan, b. pecséttan, c. időszámítás tana, d. historia hermeneutica): 6 alkalommal, 6 egység.

IX. szak. *Biográfiák, orationes funebres stb.:* 10 alkalommal, 14 egység.

X. szak. *Föld- és népisme:* (A következő alszakokkal: 1. Földirat a magyar 21 alk. 30 egys., b. nem magyar 32 alk. 38 egys., 2. Népirat (ethnographia) 14 alk. 16 egys., 3. Utazások 23 alk. 31 egys. 4. Statisztika 6 alk. 10 egys.)
Összesen: 96 alkalommal, 125 egység.

XI. szak. *Filozófia tágas értelemben:*

1. *magyar:* 8 alkalommal, 11,

2. *nem magyar:* 110 alkalommal 158, a kettő együtt 118 alkalommal, 169 egység.

Milyen filozófiai irányok hatottak a tudományos művek megalkotásánál, vagyis milyen filozófiai műveket használtak a kutatók?:

Folyóiratok: Philosophical Transactions of the Royal Society of London 10 egység (Hunyady Jenő, Eötvös Loránd, Szily Kálmán stb.) Zeitschrift für Exakte Philosophie 15, (Bodnár Zsigmond, Lindner Ernő, Lubrich tanár), Philosophical Magazine 9 egység (Hunyady J., Szily Kálmán, Szabó József).

Könyvek: Platon művei 11 egység, (Böhm Károly, Dénes Ferenc, Fröehlich R. stb.)

Lotze Rudolf Hermann művei 9, (Goldziher, Harrach,

Lindner), *Schopenhauer* művei 8, (Lindner, Bóhm K., Bodnár Zs. stb.), *Fischer* Kuno művei 6 (Péterfy J., Szarvas G., Bartal A. stb.), *Aristoteles*, *Herbert Spencer*, *Lewes*, *George Henry* művei 5—5, *Kant*, *Zimmermann* Róbert művei 4—4, *Hegel* művei 3 egységét kölcsönözték. A fentiekén kívül használták: Carrière, Comte, Fechner, Ficker, Koestlin, Vischer, Wiener, Zeller, Renan és mások műveit. Legtöbbet kölcsönzött Bóhm Károly 20, Goldziher Ignác 11 egységet.

XII. szak. *Jogi és állami tudományok:*

1. magyar: 66 alkalommal, 83, egység

Legtöbbet kölcsönzött Hedry Bertalan (15 egység).

2. magyar országgyűlési irományok: 5 alkalommal, 14 egység.

3. nem magyar: 79 alkalommal, 103 egység.

Legtöbbet kölcsönzött Bossányi L., (11 egység).

A három együtt 150 alkalommal, 200 egység.

XIII. szak. *Természeti tudományok:*

<i>Biologia:</i>	6 alkalommal,	6 egység
<i>Botanika:</i>	4 „	7 „
<i>Állattan:</i>	9 „	27 „
<i>Antropológia:</i>	14 „	22 „
<i>Kémia:</i>	7 „	16 „
<i>Fizika:</i>	4 „	4 „
<i>Geológia:</i>	14 „	19 „
Összesen:	58 „	101 „

XIV. szak. *Orvosi tudományok* tágabb értelemben:

5 alkalommal, 5 egység.

XV. szak. *Matematika és annak alkalmazása:* (ez a szak a következő alcsoportokra oszlik: 1. Mechanica, 2. Architectura, 3. Nautica, 4. Astronomia, 5. Haditudományok) a használat

Matematikára: 29 alkalommal, 69 egység,

Asztronomiára: 5 „ 15 „

Haditudományra: 3 „ 5 „

vonatkozik.

XVI. szak. *Gazdaság és ipar:* 35 alkalommal, 51 egység.

XVII. szak. *Művészetek:* a. magyar, b. nem magyar, együtt:

26 alkalommal, 31 egység.

XVIII. szak. *Teológia és egyház:* a. bibliai tudományok stb., b. szorosan vett teológia stb., együtt: 35 alkalommal, 39 egység.

XIX. szak. *Iskola és nevelés:* a. ifjúsági iratok, b. iskolai könyvek, c. tanítási eszközök, együtt: 14 alkalommal, 48 egység.

XX. szak. *Enciklopédiai könyvek:* 9 alkalommal, 10 egység.

XXI. szak. *Archeológia, Éremtan:*

Archeológia: 34 alkalommal, 50 egység, legtöbbet kölcsönzött Henszlmann Imre 13, Rómer Flóris 10 egységet.

Éremtan: 9 alkalommal, 11 egység.

Együtt: 43 alkalommal, 61 egység.

XXII. szak. *Vegyes újságok és folyóiratok:*

magyar: 36 alkalommal, 87 egység (A Budapesti Szemle 15,

Tudományos gyűjtemény 17, Erdélyi Múzeum 14, Pesti Napló 11, a többi folyóiratokat 10 egységen alul kölcsönözték). Legtöbbet kölcsönzők: Szarvas G. 11, Bartal A. és Ipolyi A. 10—10 egység.

német: 28 alkalommal, 66 egység. (Az „Ausland” 10 egységét, a többi folyóiratokat 10-en alul kölcsönözték.) Legtöbbet kölcsönzött: Szinnyei J. (23 egység).

francia: 25 alkalommal, 148 egység. (A Revue des deux Mondes 132, a Revue scientifique c. folyóirat 15 egységét használták.) Legtöbbet kölcsönzött: Gyulai Pál (a Revue des deux Mondes 105), és Háy László (12 egységét).

angol: 20 alkalommal, 49 egység. A The Academy 22, a Journal Asiatique 11, az Edinburgh Review c. folyóiratok 8 egységét kölcsönözték. Legtöbbet kölcsönzött: Henszlmann Imre (18 egységét).

egyéb nyelvek: 8 alkalommal, 15 egység. Együtt: 117 alkalommal, 365 egység.

XXIII. szak. *Miscellanea*: (Ebbe a szakba mi a hiányos, olvashatatlan vagy pontatlan beírású műveket soroltuk, melyeket éppen bizonytalanságuk miatt, nem oszthattunk a megfelelő szakokba. 22 alkalommal, 23 egység.)

XXIV. szak. *Kézirattár*:

A kéziratokat külön kölcsönzőkönyvben tartották nyilván, mégis a könyvkölcsönzések között szerepel a Teleki, Rohonczy, Érsekújvári és Nagyszombati codex, illetőleg kódexmásolat, Rimay János 1642-ből származó imádságos könyve, Persevi török krónikája és Reguly csuvas szótára (összesen 6 alkalommal 7 kéziratári egység), ami a kölcsönzés kezelésében következetlenségre mutat.

Kézirattári kölcsönzőkönyv adatai:

1866-tól 1875-ig⁶³ 28 kölcsönző, 80 alkalommal, 462 kézirategyiséget kölcsönzött.

A kölcsönzők nevei: Ballagi Mór, Bartalus István, Budenz József, Csaplár Benedek, Fabó András, Goldziher Ignác, Gyulai Pál, Hatos Gusztáv, Hunfalvy Pál, Lindner Ernő, Mátray Gábor, Mátyás Flórián, Nagy Imre, Nagy Iván, Pauler Gyula, Pauler Tivadar, Pesty Frigyes, Rómer Flóris, Rónay Jácint, Rupp Jakab, Szarvas Gábor, Szilágyi Ferenc, Szilágyi Sándor, Thaly Kálmán, Toldy Ferenc, Vámbéry Ármin, Volf György, Wenzel Gusztáv.

A felsoroltakból látható, hogy a 28 kölcsönző közül, 25 vagy akadémikus volt, vagy a későbbiekben azzá lett, csupán Hatos Gusztáv, Lindner Ernő és Rupp Jakab nem voltak akadémikusok, és akik bizonyára külön igazgatótanácsai engedéllyel kaptak kölcsön kéziratokat is.

⁶³ A kéziratok kölcsönzésének zöme lényegében 1866—71. között bonyolódott le. 1871 után Rómer Flóris kéziratárór távozásával a Könyvtár csak egyes esetekben adott kölcsön kéziratokat, ami nem volt jelentős. Tehát ez is hat év kölcsönzése.

A legtöbbet kölcsönző Toldy Ferenc volt, 204 egység, amelyből 195 Révai Miklós leveleit és más kéziratait tartalmazta, a többi kódex, vagy régi magyar irodalommal foglalkozó kézirat volt. Nagy Imre, Ráth Károly másolatgyűjteményének 95, Thaly Kálmán a Rákóczi-korra vonatkozó dokumentumok 48 egységét használta a Kézirattár állományából. Gyulai Pál, Szarvas Gábor és Volf György minden alkalommal csak kódexeket, vagy kódexmásolatokat kölcsönzött, Hunfalvy Pál, Reguly Antal nyelvészeti jegyzeteit használta, Wenzel Gusztáv, Pesty Frigyes oklevéltani kutatásokat folytattak.

A kölcsönzött egységek szakok szerinti csoportosítása a következőképpen oszlik meg:

Nyelvtud. 204 egység	} együtt: 253 egység.
Irod. tud. 17 „	
kódexek (mint nyelvemlék) 32 egység	
Történelem, oklevéltan, földrajz, országgyűlési irományok: 209 egység. Összesen: 462 egység.	

Összegezve a könyvkölcsönzési, valamint a kéziratkölcönzési könyvek adatait, a következőket állapíthatjuk meg: a használati szabályzatot véve alapul a könyvtár évenkénti nyitvatartása — az ünnepeket és a szünnapokat leszámítva — 1870—1875 között átlagosan évi 193—195 nap volt, amikor is a nyitvatartás 10—13 óráig terjedt.⁶⁴ A vizsgált időszakban 276 kölcsönző 1956 alkalommal 3078 könyvtári egységet, 28 kéziratári kölcsönző pedig 80 alkalommal 462 egységet kölcsönzött. Ez együttesen 304 kölcsönző,⁶⁵ 2036 kölcsönzési alkalom, 3540 kölcsönzött egység. Az évi átlag: 51 kölcsönző, 590 kötet; az egy kölcsönzőre eső évi átlag nem egészen 11,5. A napi kölcsönzési forgalom átlaga a hat év alatt — évi 195 nyitvatartási napot véve alapul — 3 egység.⁶⁶

Az olvasók által kölcsönzött szakok közül a IV. azaz a Nyelv- és irodalomtudományi szakba tartozó könyveket és kéziratokat kölcsönözték a legtöbbet 1041 + 253 kéziratári, összesen: 1294 egységet az összes kölcsönzések 36,55%-át. Ebből a görög és latin nyelv- és irodalomtudományra 203, (15,68%), a magyar nyelv- és irodalomtudományra (beleértve a kéziratokat és kódexeket is) 605 egység (46,75%) jut.

A IV. szak után a legjelentékenyebben van képviselve a kölcsönzések között a Történelem, tehát a VI., VII., és VIII. szak. Ezekből a könyvekből és kéziratokból 760 egységet (21,46%) kölcsönöztek, amiből a magyar történelem 200 egység (26,31%). Érdekes, hogy a XXII. szakot, (Vegyes újságok és folyóiratok) milyen sokan kölcsönözték: 365 egységet (10,3%). A negyedik helyen áll a XII. szak a Jog- és Államtudományok 200 egységgel (5,64%).

⁶⁴ Az 1876-ban bevezetett új használati szabályzat a nyitvatartási órák számát megemelte, és már nemcsak délelőtt, hanem délután is 15—19 óráig az olvasóközönség rendelkezésére állott a könyvtár.

⁶⁵ A 28 kéziratkölcönző közül 20 olvasó könyveket is kölcsönzött, 8 fő azonban csak kéziratokat használt, így a kölcsönzők névszerinti kimutatásában 284 fő szerepel.

⁶⁶ Külföldi könyvtárközi kölcsönzést az Akadémiai Könyvtár ebben az időben nem folytatott, ezt az akadémia főtítkári hivatala végezte. Ide fordultak az akadémikusok, ha valamely külföldi könyvtárból szükségük volt könyvre, vagy kéziratra. Az átkölcsönzési adminisztrációt maga a főtítkár (titoknok) bonyolította le. Példa erre Vámbéry Armin számára kért „Kudasku Bilik” kézirat a bécsi Hofbibliothek-től. RAL 303/1870.

A többi szakokból a következőképpen alakult a kölcsönzés:

XI. szak. Filozófia tágas értelemben	169	egység	(4,77%)
X. szak. Föld- és népisme	125	„	3,52%
XIII. szak. Természettudományok	101	„	2,85%
XV. szak. Matematika és annak alkalmazásai	89	„	2,51%
II. szak. Akadémiák és tudományos Társulatok kiadványai	76	„	2,14%
XXI. szak. Arheológia, Éremltan	61	„	1,72%
XVI. szak. Gazdaság és Ipar	51	„	1,43%
XIX. szak. Iskola és nevelés	48	„	1,35%
XVIII. szak. Teológia és egyház	39	„	1,1 %
I. szak. Könyvészet és ált. irod. tört.	36	„	1,0 %
V. szak. Mitológia, mondák és mesék	33	„	0,93%
XVII. szak. Művészetek	31	„	0,87%
XXIII. szak. Miscellaneák, curiosiumok	23	„	0,65%
IX. szak. Biográfiák, orationes funebres	14	„	0,39%
XX. szak. Enciklopédiai könyvek	10	„	0,28%
XIV. szak. Orvosi tudományok	5	„	0,14%
III. szak. Incunabulum	0	„	0
összesen: (99,64%) =			100,00%

Ha figyelembe vesszük az 1869/70-ben alakult olvasótermi forgalom adatait, ez a két év középarányosában átlag napi 36 látogatót és 3 kölcsönzött egységet tesz ki. 100 évvel ezelőtt tehát, napi három órás nyitvatartásnál a legkülönbélebb könyvtári munkák, köztük a kölcsönzés ellátása mellett, még naponta 36 olvasót is ki kellett szolgálnia az akkori csekélyszámú szemézetnek. Csak tisztelettel emlékezhetünk meg elődeinkről, akik minden nehézség mellett ilyen forgalmat képesek voltak lebonyolítani.

Az Akadémiai Könyvtár kölcsönzési forgalma számottevő a másik két budapesti nagykönyvtárral való összehasonlításban is. Az Egyetemi Könyvtár forgalma ezekben az években a következőképpen alakult:

1870/71-es tanévben	801	kölcsönzött mű,
1871/72-es „	703	„ „
1872/73-es „	755	„ „
1873/74-es „	1186	„ „
1874/75-es „ kb.	1000	„ „
összesen:	4445	„ „

vagyis évente átlagosan 889 kölcsönzött mű.⁶⁷

Az Országos Széchényi Könyvtár kölcsönzéseiről 1868—1883 közötti időszakban egyáltalán nincsenek kölcsönzési adatok, nyilván a rendezés miatt ez a munka teljesen szünetelt. Mindössze egy 1867. évi adatból tájékozódhatunk a kölcsönzési forgalomból. E szerint 121 kölcsönző 232 nyomtatványt és 29 kéziratot, összesen 261 egységet kölcsönzött.

⁶⁷ Tóth A.: Az Egyetemi Könyvtár és a magyar tudományos élet 1849—1876 c. munkájából és az Egyetemi Könyvtár évi jelentéseiből.

Az olvasótermi forgalmat összehasonlításban csak azokról az évekről adjuk, amelyekből mindhárom könyvtárból vannak adataink.

Az Egyetemi Könyvtárt az	1868—69-es tanévben	35 229	olvasó
[1869—70-es	28 200	„
	1870—71-es	29 480	„
Országos Széchényi Könyvtárt	1869. aug.—dec.	3 214	„
	1870-ben	11 918	„
	1871-ben	19 969	„
Akadémiai Könyvtárt	1869-ben	6 838	„
	1870—71-es tanévben	7 232	„

látogatta.⁶⁸

A három könyvtár 1876 első felének olvasói és kölcsönzési forgalmáról némi képet kaphatunk a Magyar Könyvszemlében megjelent adatokból:⁶⁹ Az Országos Széchényi Könyvtárban 1876 első felében 9.258 olvasó használt 20.461 nyomtatványt és kéziratot; Az Akadémiai Könyvtárban ugyancsak 1876 első felében 11.615 könyvtári egységet használt ismeretlen számú olvasó; Az Egyetemi Könyvtárban 1876 márc. 27-től a szünetidőig (átépítés után ekkor nyílt meg a könyvtár az olvasóközönség számára) 4.297 olvasó 5.057 kötetet használt (nem tudjuk, hogy a számokba beleértendő-e a kölcsönzés is).

A fentiekből kitetszik, hogy ebben az időszakban a kölcsönzési forgalom az akadémiai és egyetemi könyvtárakban nagyjában ugyanazon a színvonalon mozogott, jelentékenyebb volt azonban az Egyetemi Könyvtár és a Nemzeti Múzeum (OSZK) Könyvtára olvasótermének használata, ami valószínűleg egyrészt az egyetemi hallgatók látogatásából adódott, másrészt az OSZK rendezésével és állományának felfejlődésével hozható kapcsolatba.

2. Kik voltak a kölcsönzők és milyen műveket használtak

Az előbbi fejezetben elmondottak után szinte önkéntelenül adódik a kérdés: kik kölcsönöztek legtöbbet az Akadémiai Könyvtárból és milyen műveket; hogyan töltötte be feladatát a könyvtár az Akadémia célkitűzéseinek szolgáltatásban, milyen új alkotások születtek tudásaink kezényomán a könyvtárból felhasznált irodalom segítségével?

a) A legtöbbet kölcsönzők adatai a kölcsönzött egységek nagyságrendjében

Gyulai Pál 1826—1909. A MTA tagja és az Akadémia I. osztályának titkára. 159 egységet kölcsönzött a könyvtárból, ezek között megtaláljuk a Csoma, Nagyszombati, Cornides, Festetics, Peer és Teleki kódexeket, vagy kódex másolatokat, a Tihanyi kéziratot, „Boldog Ferenc” és Szent Domonkos élete c. kéziratokat. Kölcsönzéséből kiemelkedik az akkori idők egyik legtekintélyesebb folyóiratának a *Revue des deux Mondes* c. francia általános jellegű folyóiratnak 105 egysége, ami mutatja a külföldi tudományos és irodalmi élet iránti érdeklődését.

⁶⁸ Az Egyetemi Könyvtár adatait a Könyvtár évi jelentéseiből vettük, az Országos Széchényi Könyvtár adatait F. Wendelin Lidia szíves közlése.

⁶⁹ Magyar Könyvszemle 1876. 166—167. p.

A Fővárosi Lapokban jelent meg 1871—72-ben a Magyar népdalokról szóló tanulmánya; ehhez használhatta 1870 júliusában a könyvtárból kölcsönzött Mátray: Magyar népdalok I—III. füzetét. Foglalkozott Kazinczy munkásságával, emlékezését tartott Kőlcsey Ferenc felett; ezekhez kölcsönözhetette 1874-ben Kazinczy eredeti munkáinak 1—2, Kőlcsey munkáinak 1—2 kötetét. Kölcsönzései egyébként a különböző szakokból így alakulnak: Régi magyar irodalom 1, Magyar irodalom 11, Angol nyelv- és irodalom 1, Egyetemes történelem 9, Földrajz, Utazás 1—1, Magyar jog- és államtudomány 2, Magyar Országgyűlési irományok 8, Nem magyar jog 1, Vegyes folyóiratokból: magyar 5, francia 105, angol 1, és egyéb nyelvű 3 egység, ehhez járul 10 kézirat, mind kódex, vagy kódexmásolat.

Goldziher Ignác 1850—1921. Orientalista nyelvész, akadémiai tag, 1894-től az egyetemen a sémi nyelvek tanára. 134 könyvet és egy kéziratot kölcsönzött. Az 1870—75 évek még elsősorban a tudományos felkészültség megalapozásának éveit számlára. Ekkor látogatta ösztöndíjjal a külföldi egyetemek keleti fakultásait, (Berlin, Lipcse, Bécs, Leiden) és utazott a közel-keleti területeken. Az akadémiai könyvtárból kölcsönzött nyelvészeti művek nagyrésze a keleti népek nyelvtanával foglalkozik vagy szótárak (19 egység), valamint ugyanilyen jellegű irodalmi munkák (21 egység). Egyike volt azoknak, akik alkotó munkájukhoz megfelelő szakkönyvtárt találtak az akadémiai könyvtárban.

1878—79-ben jelent meg Tanügyi reformok Egyiptomban c. tanulmánya, ehhez kölcsönözhetette ki Bunsen és Ebers Egyiptommal foglalkozó műveit 1874—1876-ig. A szaktudományi munkásságához szükséges anyagon kívül még elég sok filozófiai művet is kölcsönzött, Aristotelist, Schellinget több alkalommal, együttesen mintegy két évig volt nála az idealizmus és realizmus szintézisére törekvő, és a maga idejében nagyon népszerű Lotze: Mikrokosmos és Geschichte der Aesthetik in Deutschland c. munkája.

Kölcsönzései a következő szakokból valók: Általános nyelvészet 2, Klasszika Filológia 2, Görög irodalom 5, Latin irodalom 3, Magyar nyelv 2, Német irodalom 1, Keleti és altáji nyelv 19, Keleti irodalom 21, Mitológia, mondák és mesék 6, Egyetemes történelem 4, Ókori történelem 12, Biográfiák 3, Nem magyar földrajz 1, Néprajz 6, Utazás 5, Nem magyar filozófia 11, Antropológia 7, Teológia és egyház 6, Archeológia 3, Vegyes folyóiratokból francia 4, angol 7, egyéb nyelvű 4 egység, kézirat 1 darab.

Mayr Aurél 1845—1914. Nyelvész, 1873-ban nevezték ki a budapesti egyetem indogermán összehasonlító nyelvészet helyettes tanárává. 1875/76. tanévben a német nyelvészetnek volt helyettes tanára. 1895-ben rendes tanár lett a budapesti egyetemen. 127 egységet kölcsönzött. Nem volt túlságosan termékeny tudós. Kölcsönzéseinek nagy részét feltehetően egyetemi előadásaihoz használta fel. Egyik fontos munkája az ó-indiai lány aspirátákkal foglalkozik. Ehhez kölcsönözhetette a Rigveda-val és Mahábharáta-val foglalkozó könyveket (7 egység), Colebrooke: Essays on Hindus, Weber: Indische Studien köteteit, valamint a hindu nyelvvel foglalkozó több más művet. Alaposságát bizonyítja, hogy a szláv nyelv- és irodalomszakban használt 22 kölcsönzött egységből, 6 vett kölcsön 14-et, a fennmaradó 8 egység öt más kölcsönző között oszlik meg. Hasznalta Gogol', Puskin és más orosz írók műveit is (5 egység). Szakok szerinti kölcsönzése a következőképpen oszlik meg: Könyvészet és ált. irod. tört. 1, Akadémiai kiadványok 1, Általános nyelvészet 35, Görög nyelv 1, Német nyelv 10, Német irodalom 3, Romanisztika 3, Olasz nyelv- és irodalom 2, Szláv nyelv- és irodalom 14, Germanisztika 8, Keleti és altáji nyelv 11, Keleti irodalom 11, Mitológia, mondák és mesék 4, Egyetemes történelem 7, Ókori történelem 2, Nem magyar filozófia 5, Nem magyar jog- és államtudomány 4, Teológia és egyház 2, Vegyes folyóiratokból angol 1, egyéb nyelvű 2.

Lindner Ernő 1826—1902. Tanár, 1868-tól könyvtári tisztként, 1875-től alkönyvtárnokként dolgozott a MTA Könyvtárában. Elsősorban mint műfordító tevékenykedett és fordította németre Petőfi és Arany költeményeit. Szepesi német tájszólásban írt fordításai igen népszerűek lettek. Az általános nyelvészet köréből, valamint a nem magyar filozófiai irodalom esztétikával foglalkozó műveiből kölcsönzött művek a műfordítói munkásságát segítették elő, de nyilván felhasználta ezeket az 1879-ben megjelent Fartblijndiije Zepserischer Liederposchen . . . c. munkájához is. Koestlin, Carrière, Lotze, Vischer, Zimmermann és mások esztétikával foglalkozó műveit többször és évekig használta a könyvtárból (9 egység). Viszont a magyar irodalmi könyveket és az akadémiai kiadványokat nyilván csak az általános tájékozódás miatt kölcsönözte. Kölcsönzése a következőképpen alakult: Könyvészet és ált. irod. tört. 4, Akadémiai kiadványok 12, Általános nyelvészet 11, Magyar nyelv 2, Magyar irodalom 11, Német nyelv- és irodalom 3, Angol nyelv- és irodalom 3, Olasz nyelv- és irod. 1, Keleti és altáji nyelv 4, Magyar történelem 1, Magyar földrajz és nem magyar földrajz 1—1, Utazás 2, Nem magyar filozófia 19,

Magyar jog 2, Biológia 1, Fizika 2, Művészetek 5, Vegyes folyóiratokból magyar 1, német 2, angol 3 egység és 5 kézirat.

Fröhlich Róbert 1844—1894. Akadémikus az Akadémia főkönyvtárnoka, 1883-tól a budapesti egyetemen az ókori történelem és régészet magántanára. 94 egységet kölcsönzött. 1875—80 között fordította magyarra Curtius: A görögök története I—III. kötetét, később készített egy Homerosz szótárt iskolai használatra; világosan nyomkövethető, hogy ezekhez vette kölcsön a könyvtárból 1874-től a görög irodalommal, nagyrészt Homeroszal foglalkozó műveket (17 egység). Számos a későbbiekben megjelent római kori tanulmányát bizonyára segítették a római klasszikusok (Horatius, Vergilius, Ovidius, Catullus, Plautus, Herodotus stb.), kikölcsönzött művei (10 + 7 egység). A német irodalomból kölcsönvett 24 egységet nem tudjuk melyik munkájához használta fel. Kölcsönzései a következő szakokból valók: Általános nyelvészet 1, Görög irodalom 17, Latin nyelv 2, Latin irodalom 10, Német nyelv 2, Német irodalom 24, Angol nyelv és irodalom 6, Germanisztika 2, Keleti nyelv 1, Mitológia, mondák és mesék 2, Egyetemes történelem 1, Ókori történelem 7, Történelmi segédtudományok 2, Biográfia 2, Nem magyar földrajz 5, Nem magyar filozófia 3, Művészet 3, Teológia és egyház 3, Archeológia 1 egység.

Szarvas Gábor 1832—1895. Tanár, akadémikus. (Nagy érdemeket szerzett a magyar nyelv tisztaságáért folytatott küzdelemben. Az akadémia megbízásából szerkesztette a Nyelvőr c. folyóiratot, és Simonyi Zsigmonddal együtt a Magyar nyelvtörténeti szótárt. 1874-től részt vett a Nyelvelmélet szerkesztésében is.) 89 egységet kölcsönzött. Egyik legfontosabb munkája: A magyar nyelvújításról, ami 1875-ben jelent meg, ehhez használhatta az akadémiai könyvtárból a következőket: Gálgoézi: Tévedések a nyelv körül, a Felelet a Mondolatra, a Nyelvtudományi pályamunkák egyes kötetei, amiket 1872-ben kölcsönzött. Valószínűleg a Nyelvelmélet szerkesztéséhez és a Nyelvtörténeti szótárhoz volt szüksége a régi magyar irodalom szakból kölcsönzött 17 kötetre, köztük Mélius Péter, Heltai Gáspár, Illyés András, Félegyházi Tamás és Pázmány Péter munkái, valamint az 1871—74 között kölcsönzött Érsekújvári, Debreceni, Veszprémi, Nagyszombati, Kazinczy és valamivel később a Lányi kódexekre. Az általános jellegű folyóiratok közül sokat forgatta a Tudományos Gyűjteményt, amelyből 1875-ben 11 egységet kölcsönzött. Szakokszerinti kölcsönzése egyébként a következőképpen alakult: Akadémiák és Tud. Társ. kiadványai 1, Általános nyelvészet 2, Görög nyelv 1, Latin nyelv és irod. 1—1, Magyar nyelv 15, Régi magyar irodalom 17, Újabb magyar irodalom 13, Német nyelv 1, Romanisztika 1, Angol nyelv- és irodalom 1, Szláv nyelv- és irodalom 2, Keleti nyelv 1, Magyar történelem 8, Magyar földrajz 1, Nem magyar filozófia 1, Teológia és Egyház 3, Vegyes folyóiratokból magyar 11, egyéb nyelvű 1, és 7 kézirat, csupa kódex, vagy kódexmásolat.

Szinnyei-József (idősb) 1830—1913. 1872-től az Egyetemi Könyvtárban másod-könyvtártiszt, 1879-ben első könyvtárőr. Ő létesítette a Nemzeti Múzeumban a Hírlaptárt, amelynek 1888-ban vezetője lett. 1899-ben akadémiai taggá választották. Legfőbb műve a ma is nélkülözhetetlen Magyar írók élete és munkái. 80 könyvtári egységet kölcsönzött az akadémiai könyvtárból. A Természettudományi Közlönyben jelent meg 1874-ben a Természettudományi és matematikai irodalom 1778—1873. ig c. bibliográfiai összeállítása, amelyhez világosan látható az akadémiai könyvtárból 1873-ban kölcsönzött Matematikai és Természettudományi közlemények 4, Magyarhoni Természetbarát 3, a Verhandlungen des Verein für Naturkunde in Pressburg és Verhandlungen d. siebenbürg. Vereins f. Naturwiss. Hermannstadt és más folyóiratok 23 egységének használata. 1874—76-ban jelent meg a „Hazai szaklapok, folyóiratok, évkönyvek, naptárak és iskolai értesítvények repertóriuma 1778—1874”, ehhez felhasználta, a Tanodai Tudósítványok 34, és a Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező c. folyóiratok 3 egységét is. Kölcsönzéseinek szakok szerinti csoportosítása a következőképpen oszlik meg: Akadémiai és Tud. Társulati kiadványok 1, Magyar nyelv 1, Magyar földrajz 1, Orvosi tudományok 1, Matematika 4, Gazdaság és Ipar 5, Iskola és nevelés 34, Archeológia 1, Vegyes folyóiratokból magyar 9, német 23 egység.

Bartal Antal 1829—1909. Klasszika-filológus, akadémikus. (Főleg a latin nyelvvel foglalkozó nyelvtanai és szótárai nagy jelentőségűek. Legkiválóbb munkája a középkori latinság szótára.) 73 egységet kölcsönzött. Kölcsönzéseiben nem tudjuk pontosan nyomon követni az egy-egy munkájához használt könyveket, folyóiratokat. Annyi megállapítható azonban, hogy az 1870-es évek folyamán jelent meg a latin nyelvvel foglalkozó legtöbb munkája (Latin alaktan 1875, A classica-philológiánk és az összehasonlító árja nyelvtudományak művelése hazánkban 1874, Latin gyakorlókönyv a középtanodák és ugyanez a gyakorlókönyv a mondattanhoz 1875—1876, Görög—latin hangtan 1876, Latin mondattan 1878, Latin olvasókönyv 1878 stb.) és valószínűleg ezekhez használhatta Aeshylos,

Sophocles, Euripides, Thukydides, Platon (8 egység) Horatius, Plautus, Juvenalis és Cicero műveit (4 egység) az ókori Róma történetére vonatkozó műveket és Herodotus munkáját is (4 egység). Feltűnőnek látszik a magyar irodalom szakban használt művek nagy száma (34 egység), de nem tudtuk pontosan megállapítani, milyen művek megírását segítették elő ezek. A kölcsönzött folyóiratok között (28 egység) vannak: a Schedel és Vörösmarty szerkesztette „Figyelmező” 12, az Új Magyar Múzeum 5, az Élet és Literatura 8, és a Muzárium 1 egysége. (A többi 6 egység különféle könyvekből áll.) Szakok szerinti kölcsönzése a következő: Könyvészet és általános irod. tört. 3, Akadémiák és Tud. társulatok kiadványai 3, Klasszika Filológia 1, Görög irodalom 8, Latin irodalom 4, Magyar nyelv 1, Magyar irodalom 34, Angol nyelv és irodalom 1, Ókori történelem 4, Nem magyar filozófia 1, Antropológia 1, Archeológia 2, és a Vegyes folyóiratokból: magyar 10 egység.

Salamon Ferenc 1825—1892. Akadémikus, 1870-től a pesti egyetemen a magyar történelem tanára lett. 72 egységet kölcsönzött. Rendkívüli sokoldalú és termékeny író volt. Nagy nyelvtudással rendelkezett és így sok idegen nyelvű munkát használt fel tanulmányaihoz: 72 kölcsönzésből 55 egység idegen nyelvű. A Budapesti Hírlapban jelent meg 1870-ben „Egy kirándulás Horváthországba” c. tanulmánya, ennek létrejöttében szerepe volt az akadémiai könyvtárból kölcsönvett, az illyrekllel foglalkozó könyveknek is (5 + 1 egység). Ezeket a könyveket már 1863-ban, és 1869-ben kölcsönözte és csak 1875-ben jutottak vissza a könyvtárba. Több munkájában foglalkozott Buda és Pest történetével, ehhez is kölcsönzött néhány kötetet (4 egység) és Magyarország történetével (ókor és a török hódoltság kora); az erre vonatkozó szakirodalmat is megtaláljuk kölcsönzései közt. 1881-ben jelent meg „A római hódítás Magyarországon” c. tanulmánya, bizonyára ehhez vette kölcsön Mommisen: Corpus inscriptionum Latinorumat és a más, erre vonatkozó szakirodalom 8 egységét 1875-ben. Szakok szerinti kölcsönzése a következő: Könyvészet és általános irod. tört. 1, Mitológia, mondák és mesék 1, Magyar történelem 12, Egyetemes történelem 23, Ókori történelem 8, Magyar földrajz és nem magyar földrajz 2—2, Nem magyar filozófia 1, Magyar és nem magyar jog, valamint országgyűlési irományok 1—1, Geológia 1, Matematika 3, Hadtudomány 3, Teológia és egyház 2, Archeológia 4, Vegyes folyóiratokból: magyar 6 egység.

Heinrich Gusztáv 1845—1922. Irodalomtörténész, a budapesti egyetemen a német filológia tanára, az MTA tagja, 1905-től főtitkára. (Rendkívül gazdag irodalmi munkásságot fejtett ki, kritikai és irodalomtörténeti tanulmányai főleg a magyar és a német irodalomtörténet kapcsolatát vizsgálják. Részt vett több folyóirat szerkesztésében is.) 69 könyvtári egységet kölcsönzött. 1878-ban jelent meg a Nibelung monda német feldolgozása c. tanulmánya, ehhez használhatta a könyvtárból 1873-ban kölcsönzött Koch: Nibelungenlied-jét, ugyancsak a hetvenes évek végén jelent meg a „Német balladák és románcok”, kissé később a „Német irodalom rövid története”. c. munkája, amelyekhez nyilván felhasználta az innen kölcsönzött műveket: Liliencron: Hist. Volkslieder, Müllenhoff: Denkmäler deutscher Poesie u. Prosa aus dem VIII—XII. Jahrhundert, Gottsfall: Deutsche Lit. d. XIX. Jahrhundert stb. Természetes, hogy sok német nyelvészeti munkát is (Grimm, Westphal stb.) kölcsönzött 1873-tól kezdve. Kölcsönzéseinek szakok szerinti csoportosítása a következő: Akadémiák és Tud.os társulatok kiadványai 1, Általános nyelvészet 4, Klasszika filológia 1, Latin irodalom 1, Német nyelv 9, Német irodalom 18, Germanisztika 3, Keleti irodalom 2, Magyar történelem 9, Egyetemes történelem és Ókori történelem 3—3, Biográfia és Magyar földrajz 1—1, Nem magyar földrajz és Néprajz 2—2, Utazás, Nem magyar filozófia és nem magyar jog, Biológia 1—1, Enciklopédiai könyvek 3, a Vegyes folyóiratokból: magyar 1, német 1 egység.

Péterfy Jenő 1850—1899. (Eszétikus, irodalomtörténész, egyetemi magántanár.) 70 könyvtári egységet kölcsönzött. 1872 januárjában kölcsönözte az első munkát a könyvtárból, amely Fischer Kuno: Geschichte der neuern Philosophie-ja volt és ezt csak 1876-ban szolgáltatatta vissza a könyvtárnak. A későbbiekben ugyanettől a szerzőtől használta még a Logik und Metaphysik c. munkát. Az irodalomban különösen szerette Reuter Fritz alnémet tájnyelvű író és költő munkáit, aki tájszólásban írt humoros műveivel tűnt ki. Könyvtárunkból kölcsönözte Reuter összegyűjtött műveinek 10 kötetét, az ezekhez írott szótárt is 1874-ben, és az innen kölcsönzött Holtzmann: Altdeutsche Grammatikából tanulta az olvasáshoz szükséges nyelvet. Nyomon követhető az is, hogy olaszországi utazásaihoz is talált itt irodalmat (Gregorovius: Geschichte der Stadt Rom c. és Lucretia Borgia c. művét). Sokat foglalkozott Lessing-gel. Ehhez felhasználta Stahr: Lessings' Leben munkáját. A magyar nyelvészet köréből Révai Miklós nyelvészeti munkáját és a Régi magyar nyelvenléktár köteteit kölcsönözte, a folyóiratokon kívül. Különösen sok magyar irodalmi művet (29 egység) között sok Jókai könyvet; de Kazinczy

eredeti munkáit és Toldy Ferenc összefoglaló irodalomtörténeti munkáit is könyvtárunk állományából használta. 1874—76 között jelentek meg színházi és zenei kritikái, valószínűleg ezekhez használhatta Teleki L. és Szigligeti színműveit. Szakok szerinti kölcsönzése a következőképpen oszlik meg: Általános nyelvészet 1, Magyar nyelv 11, Magyar irodalom 29, Német nyelv 1, Német irodalom 14, Olasz nyelv és irod. és Keleti nyelv 1—1, Magyar történelem 2, Egyetemes történelem 3, Biográfia 4, Nem magyar filozófia 2, Művészet 1 egység.

Fraknoi Vilmos 1843—1925. (Történetíró, akadémikus, 1875-ben a Nemzeti Múzeum könyvtárnoka, 1879-ben az Akadémia főtitkára.) 64 könyvtári egységet kölcsönzött. Kölcsönzései eléggé vegyes képet mutatnak. Nem lehet nyomon követni az egyes kölcsönzések alapján, milyen munkák létrejöttéhez használhatta azokat. Több történeti dolgozata jelent meg 1870—76 között is a magyar történelem különböző területeiről; ezekhez használhatta a magyar történelem szakból kölcsönzött 17 egységet, mint pl. Katona István: *Historia critica regum Hungariae* c. kötetét, Jászay: Magyarország napjai a mohácsi vész után c. munkát, a Magyar Történelmi Emlékek I. oszt. Brüsszeli okmánytárát stb. Pesty Friggyessel együtt 1873-ban készítették el a vármegyék történeti monográfiájának tervrajzát, ehhez használta valószínűleg Rupp: Magyarország helyrajzi történetét. Az általános folyóiratok közül ő is gyakran forgatta a francia *Revue des deux Mondes* kötetét. Szakszerinti kölcsönzései egyébként a következőképpen oszlanak meg: Könyvészet és általános irod. történet 1, Akadémiák és Tud. Társulatok 1, Régi magyar irodalom 1, Magyar irodalom 3, Angol nyelv- és irodalom 1, Magyar történelem 17, Egyetemes történelem 10, Magyar földrajz 3, Magyar jog- és államtudományok 8, Nem magyar jog- és államtud. 1, Gazdaság és ipar 1, Teológia és egyház 3, Iskola és nevelés 3, Vegyes folyóiratokból: magyar 1, német 3, francia 4, egyéb nyelvű 3.

Thewreuk Emil, Ponori 1838—1917. (Akadémikus, egyetemi tanár. Ő indította meg az Akadémiában a görög és latin remekírók fordításainak kiadását; egész tevékenységével fellendítette a klasszika-filológia művelését hazánkban.) 61 könyvtári egységet kölcsönzött. Ezek között sok az általános irodalomtörténeti vonatkozású munka, melyek közül Greguss Tanulmányai és balladáit, Pap Ignác: Ékesszólástan és Elemi költésztana, Laky D.: Költészet elmélete és Gondol: Régeny és dráma c. munkák az érdekesebbek. Az általános nyelvészet köréből kölcsönzött 17 egységből 16 egység német nyelvészeti szakfolyóirat a *Zeitschrift für Vergleichende Sprachkunde*. Több munkája jelent meg a görög irodalom különböző területeiről. Talán használhatta ezekhez az innen kölcsönzött Xenophon és Homeros köteteket, valamint Henszlmann Imre: A hellén tragédia . . . c. munkáját. A latin nyelvészetből csupán a *Philologus* c. folyóirat kötetét, a latin irodalomból pedig egy római irodalomtörténeti összefoglaló munkán kívül Julius Caesar és Plautus munkáit forgatta. Szakok szerinti kölcsönzése a következő: Könyvészet és általános irodalomtörténet 8, Általános nyelvészet 17, Görög irodalom 5, Latin nyelv 7, Latin irodalom 8, Magyar irodalom 6, Német irodalom 1, Romanisztika 1, Keleti és Altáji nyelv és irodalom 1, Egyetemes történelem 2, Ókori történelem 1, Utazás 1, Filozófia nem magyar 1, Jog- és államtud. nem magyar 1, Teológia és egyház 1 egység.

Bodnár Zsigmond 1839—1907. (Filozófus, irodalomtörténész, pedagógus.) 61 könyvtári egységet kölcsönzött. Több magyar olvasókönyvet írt a középiskolák számára, amelyek létrejöttében nyilván szerepe van a könyvtárból kölcsönzött magyar nyelvészeti munkáknak, mint pl. Révai M.: *Elaboratio grammatica*, Verseghy: A tiszta magyarság, Petőcz: Régi magyar szavak. Kölcsönzéseiből kiemelkedik a magyar irodalomból származó harminc egység, amelyeknek érdekessége, hogy huszonöt egység Jósika Miklós munkáit foglalja magában, és amit 1873-tól 1875-ig kölcsönzött. Hogy milyen szempontból tanulmányozta ezeket a műveket, azt ma már nem lehet kideríteni. Másik legtöbbet kölcsönzött csoport a filozófiai szakból adódik. Említésre méltó ezek között Kant: *Kritik der reinen Vernunft* és más műveinek több kötetét, valamint Schopenhauer: *Etikája* 1873-ban. Szakok szerinti kölcsönzései a következőképpen alakulnak: Könyvészet és általános irodalomtörténet 1, Akadémiák és Tud. Társulatok kiadványai 1, Görög irodalom 2, Latin irodalom 1, Magyar nyelv 5, Régi magyar irodalom 2, Magyar irodalom 30, Angol nyelv- és irodalom 1, Keleti és Altáji nyelv és irodalom 1, Mitológia mondák és mesék 1, Magyar történelem 2, Néprajz 1, Filozófia magyar 1, Filozófia nem magyar 5, Teológia és egyház 1, Vegyes folyóiratokból: magyar 5, német 1 egység.

Henszlmann Imre 1813—1888. Archeológus, — a magyar művészettörténet egyik úttörője, akadémiai tag. Részt vett az akadémiai palota építésére hirdetetett pályázatban. Kölcsönzéseiből megközelítő képet sem tudunk adni arra vonatkozóan, milyen művek alkotásához használhatta azokat. A szakok szerinti felsorolásban látható, hogy elsősorban szaktudományának irodalmát kölcsönözte, csupa idegennyelvű, Ez természetesen is,

mivel e szak magyar irodalmának egyik megteremtője éppen ő volt. 48 egységet kölcsönzött. Érdekes, hogy míg kutatásaiban elsősorban a középkorral foglalkozott, kölcsönzései közt az ókor emlékeivel foglalkozó irodalom szerepel sokat. Így Visconti: Görög és római iconográfiája, Didronnak a keresztény ikonográfiával foglalkozó kötete, Athén régiségei Stuart és Revettől, A földalatti Róma Rossitól, Lepsius: Királyok könyve és az Egiptom és Ethiópia műemlékekről szóló műve, Champollionnak az egyiptomi pantheonról szóló könyve. Foglalkozott Konstantinápoly építészeti emlékeivel is, amit bizonyít Salzenberg erről szóló könyvének kölcsönzése. A folyóiratok közül az angol The Academy emelkedik ki. Szakokszerinti kölcsönzése a következők: Általános nyelvészet 1, Ókori történelem 2, Jog- és államtud. nem magyar 2, Művészetek 9, Archeológia 13, Vegyes folyóiratokból: német 2, francia 1, angol 18 egység.

Budenz József 1836—1892. Egyik legnagyobb összehasonlító nyelvészünk. 1861-től az MTA Könyvtárának alkönyvtárnoka, 1861-től akadémiai tag. 1872-ben a pesti egyetemen az ural-altáji összehasonlító nyelvtudomány tanára lett. 47 egységet kölcsönzött. Nála nehéz bármilyen következtetést levonni arra nézve, hogy egy-egy mű hogyan adott konkrét segítséget munkásságához. Hiszen számára az akkori idők egyik legnagyobb magyar könyvtára állott rendelkezésére. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy az Akadémia jutalmával kitüntetett Magyar—ugor összehasonlító szótára 1873—81 között jelent meg, tehát nagyrésze valószínűleg akadémiai alkönyvtárnoksága alatt készülhetett. Éppen nála lehet a kölcsönzésekből világosan következtetni arra, hogy a műveket nem mindig a kölcsönző használta. Miután ő 1872-ben már nem volt alkönyvtárnok, 1872-től viszont egyetemi tanár is volt, feltételezhető, hogy nevére tanítványai is kölcsönöztek könyveket. Ezt bizonyítják több kölcsönzésénél a neve mellé írt különböző nevek. (Ez egyébként több kölcsönzőnél is előfordul.) Ezt látjuk pl. az általános nyelvészeti szakból történt kölcsönzéseknél. Szakokszerinti kölcsönzései egyébként a következők: Általános nyelvészet 3, Magyar nyelv 20, Régi magyar irodalom 1, Magyar irodalom 3, Német nyelv, Romanisztika 1—1, Szláv nyelv- és irodalom, Keleti és Altáji nyelv 1—1, Finn nyelv és irodalom 5, Magyar történelem, Földrajz magyar, Teológia és egyház 1—1, Vegyes folyóiratokból: német 4, francia 1, angol 1 egység. A kéziratokból a Reguly-féle osztják nyelvészeti jegyzeteket használta.

Ring Mihály 1848—1888. Klasszika-filológus és irodalomtörténész, akadémikus. 49 egységet kölcsönzött. Kölcsönzéseinek zöme 1873—75-re esik, tehát arra az időre, amikor egyetemi magántanár volt. 1873-ban jelent meg Berich über die Curtius—Handschriften des ung. Nationalmuseums c. műve, ehhez felhasználta az akadémiai könyvtárból kölcsönzött Curtius köteteket is. „A Catull-kéziratokról” c. tanulmánya 1875-ben a Nyelvtudományi Közleményekben jelent meg. Ehhez 1873-ban négy kötet Catullussal foglalkozó munkát kölcsönzött. Hogy mennyire tudta használni a könyvtár latin klasszikusait, ezt bizonyítja az e szakból kölcsönzött Tibullus, Vergilius, Plautus, Seneca és Juvenalis műveinek forgatása. Szakok szerinti kölcsönzése az alábbiak szerint oszlik meg: Könyvészet és általános irodalomtörténet 2, Általános nyelvészet 6, Görög irodalom 5, Latin irodalom 16, Magyar irodalom 6, Német nyelv 1, Német irodalom 2, Egyetemes történelem 1, Ókori történelem 4, Filozófia nem magyar 5, Vegyes folyóiratokból: német 1 egység.

Szabó József 1822—1894. Geológus, egyetemi tanár, 1870-től az Akadémia III. osztályának titkára. Igen sok külföldi tudományos társaság tagja volt, kölcsönzései is mutatják, milyen gondtal forgatta a külföldi akadémiai és tudományos társaságok kiadványait pl. a berlini, londoni és más akadémiai sorozatait (7 egység). 38 egységet kölcsönzött. Néhány érdekességet említenénk meg kölcsönzéseiből. Innen vette ki Kanitz Philipp Félix: Reise in Südbosnien und Norbulgarien, és Demidov Nikolaevics A.: Voyages dans la Russie meridionale et la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, exécute en 1837. c. négy kötetes munkáját, az akkor híres tudományos expedíció munkájának eredményeiről szóló összefoglalást. 1872—75 között kölcsönözte Fries Elias Magnus (svéd botanikus): Icones selectae hymenomycetum nondum delineatorum c. munkájának több egységét. A legtöbb könyvet azonban mégis az általa művelt szakból kölcsönözte: a szakfolyóiratokon kívül Omboni Giovanni, Haidinger Wilhelm, D'Orbigny, A. Dessalines és más szaktudósok geológiai munkáit. Szakokszerinti kölcsönzései a következők: Akadémiai és tudományos társaságok kiadványai 7, Magyar történelem 2, Nem magyar földrajz 1, Utazás 5, Filozófia nem magyar 1, Magyar jog 1, Botanika 4, Állattan 1, Kémia 4, Geológia 12 egység.

Szilády Áron 1837—1922. Orientalista és a régi magyar irodalom kutatója. Akadémiai tag. 33 egységet kölcsönzött. Kölcsönzései annyira szétszórtak (13 szakból tevődnek össze), hogy nagyon nehéz következtetéseket levonni. Így inkább csak néhány érde-

kességet emelnék ki. Egyike volt azoknak, akik a szentpétervári akadémia kiadványait és orosz néprajzi folyóiratot kölcsönzött. Érdekes, hogy Frähn, Christian Martin Joachim német orientalista és numizmatikus (aki 1815-ben az orosz akadémia tagja lett, főkönyvtáros és a szentpétervári Ázsiai múzeum igazgatója volt) munkáit főleg az éremtaniakat 1872—74 között milyen gyakran használta (5 egység). Szakokszerinti kölcsönzése a következőképpen oszlik meg: Akadémiák és tudományos társulatok kiadványai 3, Általános nyelvészet 1, Magyar és Német nyelv 1—1, Német irodalom, Keleti irodalom, Mitológia mondák és mesék 1—1, Magyar történelem 5, Egyetemes történelem 1, Néprajz 2, Filozófia nem magyar 1, Éremtan 6, Vegyes újságok és folyóiratokból: magyar 1, német 5, angol 1, egyéb nyelvű 1 egység és egy kézirat.

Mátyás Flórián 1818—1904. Nyelvész és történettudós, akadémikus. Fő munkássága a nyelvtudomány területére esik. 1868—69-ben szerkeszti a Magyar Nyelvtörténeti Szótárt, (2 füzet jelent meg ezekben az években), valószínűleg ehhez volt szüksége a Kézirattárból 8 egység kéziratra, codexekre és nyelvemlékekre, 1867—69 között. 32 egységet kölcsönzött.

Ezek a következők: Érdy, Érsekújvári, Simor, Pozsonyi, Lipcsei codexek, Landorfeyrwar el wezesse, Szent Ferenc élete és a Velykei Zsoltárkönyv 1522-ből. (E művek között másolatok is vannak.) Többi kölcsönzéseiből nem tudunk konkrétan egyik munkájára sem utalni. Sophocles tragédiáit, Ciceró, Sallustius, Livius műveit és Róma történetével kapcsolatos könyveket használt. Elég sokat foglalkozott a szanszkrit irodalommal (a Rigvédával) amellyel kapcsolatban több könyvet és folyóiratot forgatott. Tulajdonképpen az egész keleti irodalom és egyetemes történelem szakból, ideértve az ókort is, és a vegyes folyóiratokból történt kölcsönzése is, mind ezzel a kérdéssel függnek össze. Szakokszerinti kölcsönzései a következők: Görög irodalom, Latin nyelv és irodalom, Keleti és altáji nyelv 1—1, Keleti és altáji irodalom 7, Egyetemes történelem 2, Ókori történelem 6, Archeológia 2, Vegyes folyóiratokból: német 3 egység és 8 codex.

Bóhm Károly 1846—1911. Filozófus, akadémikus. 1873-tól lakott Budapesten, ettől kezdve kölcsönzött az akadémiai könyvtárból. Nagyobb munkái az 1880-as évektől kezdve jelentek meg, kisebb cikkei 1880 előtt különböző folyóiratokban. 31 egységet kölcsönzött. Nehezen lehet kimutatni, milyen munkáinak létrejöttét segítették elő a könyvtárból kölcsönzött művek, de csupán a könyvek szerzőinek névfelsorolása is némi felvilágosítást nyújt arról, hogy filozófiai tanulmányaihoz milyen műveket használt 1873—75 között. A filozófiai szakból kölcsönzött 20 egység szerzői között a következőket találjuk: Schopenhauer, Zimmermann Róbert, Comte August, Herbert Spencer, Renan Ernst Joseph, Trendelenburg Fridrich Adolf, Hobbes Thomas, Fechner Gustav Theodor, Gruppe Otto Friedrich és Grote Georg. Szakokszerinti megoszlásban a következő: Görög irodalom, Magyar történelem 1—1, Néprajz 3, Filozófia nem magyar 20, Jog- és államtudomány nem magyar 3, Antropológia 3 egység.

Rómer Flóris 1815—1889. Pap, archeológus, egyetemi tanár, akadémikus. 1861—1871 között az MTA Könyvtárának kéziratátárosa, az ő érdeme a Kézirattár rendezése és felállítása a palotába való költözés után. Mint kézirat és éremtárőrnek módjában volt az akadémiai könyvtár állományát helyben is használni. Ezért az alábbiakban ismertetett adatok nem adhatnak teljes összképet arról, hogyan támasztotta alá a könyvtár a magyar archeológiai és éremtani tudomány művelését éppen Rómer Flóris roppant nagy tudományos publikációinak tükrében. Kölcsönzéseinek nagy része azután aktualizálódott, hogy eltávolzott a kéziratár éléről, de ugyanakkor egy másik nagy tudományos könyvtár; a Nemzeti Múzeumé — ahol szintén az éremtár őre lett — állott rendelkezésére. Egy-egy esetben mégis nyomon lehet követni az állomány használatát publikációinál. Így pl. a magyar szent koronával kapcsolatos műve 1873-ban jelent meg, bizonyosan ehhez használta 1862-ben Révay Péter: De sacrae coronae regni Hungariae ortu, virtute, victoria fortuna brevis commentarius-át és Fejér: Codex diplomaticus-át. 1877-ben jelent meg a magyar fazekasságról szóló műve, ehhez felhasználta a pécsi és szathmári fazekasok céhszabályait is a Kézirattárból 1874-ben. Egyébként a legtöbb egységet az általa művelt szakhoz tartozó irodalomból kölcsönözte, amint ez a szakokszerinti kimutatásból is látható: Akadémiák és tudományos társaságok kiadványai 1, Magyar történelem 2, Egyetemes történelem 7, Ókori történelem 3, Földrajz magyar 1, Művészet 3, Archeológia 10, Vegyes folyóiratokból: német 1 és 3 egység kézirat.

Hunyady Jenő 1838—1889. Matematikus, egyetemi tanár, akadémikus. Különösen a geometriai kutatásokkal foglalkozott; a kupszetelekkel kapcsolatos egyik művét az Akadémia 1883-ban a matematika nagydíjával tüntette ki. Kölcsönzéseinek érdekessége, hogy a kölcsönzött 31 egység csaknem mind folyóirat éspedig külföldi folyóirat, vagy akadémiai kiadvány. Így pl. magában foglalja a berlini, a francia, a svéd és más akadé-

miák sorozati műveinek köteteit, a matematikai szakból a Liouville Joseph francia matematikus által szerkesztett *Journal de mathématiques pures et appliquées* c. folyóirat, az *Annali di Mathematica* és egyéb folyóiratok egységeit; a filozófiából a *Philosophical Magazine* és *Philosophical Transactions of the Royal Soc. of London* köteteit, a *Göttingen Nachrichten* és a *Zeitschrift für Mathematik und Physik*, valamint egy statisztikai tárgyú folyóirat köteteit forgatta. Szakokszerinti kölcsönzései a következők: Akadémiák és tudományos társulatok kiadványai 8, Statisztika 4, Filozófia nem magyar 4, Matematika 13, Vegyes folyóiratokból: német 2 egység.

Pesty Frigyes 1823—1889. Történész, akadémikus. 29 egységet kölcsönzött. A helynevek és a történelem c. műve 1878-ban jelent meg, ehhez használhatta az innen kölcsönzött Pott, A. F. és Förstemann ezzel kapcsolatban írt műveit. Magyarország helytörténetével, vármegyéivel és külön Temes-vármegye viszonyainak vizsgálatával foglalkozó munkáihoz nyilván felhasználta Fejér: *Codex diplomaticus*-át, és a Kézirattárból kölcsönzött temesvári régi alaprajzokat. Számos ismertetést írt különböző szakkönyvekről, ezzel kapcsolatos munkálatainak nyomát is megtaláljuk a könyvtárban. Innen kölcsönözte Theiner Augustin: *Vetera Monumenta Hungariae* c. köteteit, amelyekről ismertetést írt. A történeti munkák közül használta még a pécsi és zágrábi püspökségek történetét, Kovachich Márton György történeti munkáit, Buchholtz: I. Ferdinánd király korát, és Timon Sámuel: *Imago . . . Hungariae-ját*. (Azt nem tudtuk pontosan megállapítani, hogy az *Imago antiqua Hung.*, vagy a *novae Hung. c.* munkát kölcsönözte-e.) Szakokszerinti kimutatásban kölcsönzései a következők: Könyvészet és általános irod. történet, Akadémiák és tudományos társulatok kiadványai, Általános nyelvészet, Magyar irodalom 1—1, Német nyelv 2, Magyar történelem 9, Egyetemes történelem 3, Történelem segédtudományai 1, Földrajz magyar 4, Teológia és egyház 1, és 5 egység a Kézirattárból (oklevelek).

Kármán Mór 1843—1915. Tanár, pedagógus. 28 egységet kölcsönzött. Munkásságának súlypontja középiskolai tanításunk újjászervezésének idejére esik, ezzel kapcsolatban több cikke, tervjavaslata és tanulmánya jelent meg. 1872—75 között dolgozott a Magyar olvasókönyv közepstanodai használatra c. munkáján, ehhez használhatta a könyvtárból 1873-ban kölcsönzött Thierry, A.: *Histoire d'Attila* c. munkát, eredetiben és fordításban, Anonymust és Szabó Károly: Magyarország történetének forrása c. műveket. A későbbi években foglalkozott a latin és görög nyelvvel, ehhez szintén talált irodalmat, mint pl. Steintal, görög és római nyelvészettel kapcsolatos, Plutarchos és Valerius Maximus műveit. Kölcsönzéseiből kiemelkedik a filozófiai szakból használt egységek száma 1872—75 között. Kölcsönözte Platon, Schopenhauer, Spencer munkáinak több egységét, Bain Alexander skót bölcsész művét, Taine Hippolyte francia filozófus: *De l'intelligence* I—II. kötetét, és Zeller Eduard akkoriban híres könyvét a görög filozófia történetét. Szakokszerinti kölcsönzései a következőképpen alakultak: Általános nyelvészet 1, Klasszika filológia 2, Görög irodalom és Latin irodalom 1—1, Magyar irodalom 2, Mitológia mondák és mesék 1, Magyar történelem 7, Okori történelem 1, Földrajz magyar 3, Filozófia nem magyar 9 egység.

Simonyi Zsigmond 1853—1919. Egyetemi tanár, akadémiai tag. 1873—76-ban fordította Max Müller a nyelvtudományról szóló munkáit; a fordításához innen is kölcsönvette az eredeti műveket 1872 és 1875-ben. 1876-ban jelent meg Horatius-sal foglalkozó dolgozata, ehhez valószínűleg használta az innen kölcsönzött ódákat 1873—74-ben. A 19 kölcsönzött egység a következő szakokból tevődik össze: Általános nyelvészet 4, Klasszika filológia 3, Görög irodalom 2, Latin irodalom 1, Magyar irodalom 2, Finn nyelv és irodalom, Germanisztika, Keleti irodalom 1—1, Mitológia mondák és mesék 2, Utazás 2 egység.

Marczali Henrik 1856—1940. Történetíró, egyetemi tanár, akadémikus. Egyetemi hallgató korában kölcsönözhetett az akadémiai könyvtárból. Bár cikkei, tanulmányai már 1875-től megjelennek, kölcsönzései nem jelentősek, olyan jellegűek, hogy azokat bárki használhatta volna. Egy momentum azonban említésre méltó, hogy az 1874-ben megjelent disszertációjához minden bizonnyal felhasználta az innen kölcsönzött Hunfalvy János: Magyarország természeti viszonyai és a Magyar birodalom c. műveket. 18 egységet kölcsönzött, amely szakokszerint a következő: Görög irodalom, Magyar irodalom 1—1, Magyar történelem, 2, Egyetemes történelem 7, Földrajz magyar 3, Jogtudomány nem magyar 1, Csillagászat 2, Vegyes folyóiratokból: angol 1 egység.

Szily Kálmán 1838—1924. Természettudós, egyetemi tanár, akadémikus, 1889-től 1905-ig az Akadémia főtitkára, 1905-től haláláig az Akadémia főkönyvtárnoka. 17 egységet kölcsönzött. Érdekes, hogy csak folyóiratokat használt, mint ahogy a szakszerinti megoszlás is mutatja: a *Philosophical Magazin*-ból 7, a *Philosophical Transactions* c.

folyóiratból 4, a kémiai, ill. fizikai folyóiratokból 6 egységet kölcsönzött. Szakokszerint így alakul: Filozófia nem magyar 11, Kémia, fizika 6 egység.

Schwarz Gyula 1839—1900. Akadémiai tag, a pesti egyetemen az ókori történelem tanára. Sokat írt magyar, német, angol és ógörög nyelven. 16 egységet kölcsönzött abból a szakból amelyet művelt. Szakokszerinti megoszlása a következő: Görög irodalom 3, Latin irodalom 1, Egyetemes történelem 3, Ókori történelem 5, Jog- és államtudományok nem magyar 3, Gazdaság és ipar 1 egység.

Vámbéry Armin 1832—1913. Egyetemi tanár, akadémiai tag. A Kézirattárból kölcsönözte Pecsevi török történetíró krónikáját, amelyet felhasznál a magyarországi török hadjáratokról szóló több dolgozatához. Foglalkozott az újgur, a csuvas és más keleti nyelvekkel is; ilyen irányú munkáihoz kölcsönzött a könyvtárból, csuvas, jakut, burját nyelvészeti, mongol történeti, valamint egy Asia polyglotta művet 1875-ben. Szakokszerinti kölcsönzése a következő: Finn nyelv és irodalom 2, Keleti és altáji nyelv- és irodalom 2—2, Egyetemes történelem 5, Földrajz nem magyar 2, Iskola és nevelés 1, és 2 egység kézirat.

Arany János 1817—1882. Voinovich Géza írja Arany János életrajza c. munkájában (230. lap) hogy Arany a hatvanas években a római klasszikusok műveit olvassa: Vergilius, Ovidius, Lucanus, Caesar és Tacitus műveit, azután a vígjátékrakat Terentius és Plautus. Majd a görög historikusok művei, azután a tragédia írók vándoroltak föl hozzá az Akadémia könyvtárából. Így jutott el Aristophanesig. Voinovich megállapítását igazolja a könyvtári kölcsönzőkönyv. Arany 1870 nyarán Karlsbadban gyógykezelte magát, ahová magával vitte Aristophanes Comoediaeját a F. H. Bothe-féle kiadásban. Ezt a könyvet 1870. június 25-én kölcsönözte ki az akadémiai könyvtárból. (Jelzete: Görög irod. 8 : 1/1—4. Ma is megtalálható a könyvtárban Arany sajátkezű bejegyzéseivel.) Minden bizonnyal ekkor kezdte fordítani Aristophanest. A kölcsönzőkönyv tanúsága szerint 1871. XI. 7-én ismét két Aristophanes könyvet kölcsönzött, Donner és Droysen fordításában. (Ezek jelzetei: Görög irod. 13 : 13/1.3. és Görög irod. 13 : 42/1.) Mindhárom könyv hosszú ideig maradt Aranynál; a visszaadás időpontja egyik múnél sincs feltüntetve, szerepel azonban az „átírva” megjegyzés, ami azt jelentheti, hogy 1875 után az új kölcsönzőkönyvbe átirták az addig vissza nem érkezett könyveket. A továbbiakban Arany még a következő könyveket kölcsönözte a könyvtárból 1875-ig: Plutarchos: Vitae parallelae II. III. köt. (1871. okt. 28), Xenophon: Opera omnia, (1873. febr. 25.) Pausanias: Descriptio Graeciae I—III. köt. (1875. márc. 8.) és Polybios: Historiájának 4 kötetét (1875. június 10.). Összesen 15 könyvtári egység. A fentiekből látszik, hogy Arany János is rendszeresen használta a könyvtár állományát, ami nemcsak 15 egység lehetett, (sajnos az 1870 előtti kölcsönzések — amelyekre Voinovich is hivatkozik — nem volt módunkban értékelni^{69a}) és az is megállapítható, hogy a fordítás a könyvtári példány alapján történt. Azonban úgy hisszük, hogy ez évek alatt nemcsak a könyvtárból kölcsönzött könyvet használta, hiszen neki is — mint más akadémiai tagoknak — az akkori idők szerint tekintélyes, mintegy 800—1000 kötetes könyvtára volt. Könyvtárának legnagyobb része Voinovich Géza tulajdonában 1945-ben elpusztult, kisebbik része kb. 200 kötet ma is Nagyszalontán van. (Sáfrán Györgyi és Gergely Pál kollégáim szíves közlése.) Az Arany által használt könyvek közül csak Aristophanes vígjátékaiban található a költő ceruzával írt sajátkezű bejegyzései. Ezek ma már roppant elmosódottak. Néhányból, mely még olvasható, az tűnik ki, hogy e bejegyzések fordítás közben készültek és egy-egy görög szó magyar megfelelőjét jelzik.

Halász Ignác 1855—1901. Nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, akadémiai tag. 1873-ban bölcsészhallgató volt Budapesten. Már 1874-től jelentek meg kisebb dolgozatai különböző folyóiratokban. 1874-ben jelent meg a finn népmesékkal foglalkozó tanulmánya; nyilván ezzel kapcsolatban tanulmányozta a könyvtárból kölcsönzött Arany—Gyulai és Kriza János népköltési gyűjteményét. 1878-ban jelent meg Gyermekek mesék a Grimm testvérek után c. munkája. Ehhez használhatta az 1875-ben kölcsönzött Grimm meséket. Szakokszerinti megoszlásban a 15 kölcsönzött egység a következő: Magyar irodalom 4, Spanyol nyelv és irodalom 2, Keleti és altáji nyelv és irodalom 2, Mitológia mondák és mesék 7 egység.

Hellebrant Árpád 1855—1925. Bibliográfus, 1876-tól az Akadémia szolgálatában állt, 1878-tól könyvtártiszt, 1892-től alkönyvtárnok volt. Kölcsönzései 1874—75-re esnek, feltehetően mint egyetemi hallgató látogatta az akadémiai könyvtárat. Ez időbeli kölcsönzései (15 egység) még olyan jellegűek, hogy azokat bárki kölcsönözhetette. A később-

^{69/a} 1870 előtről nem maradt fenn kölcsönzési nyilvántartás.

biekben megjelent jelentős könyvészeti munkásságához egy egész könyvtár állománya állott rendelkezésére, amelynek értékelése vizsgálódásainkon kívül esik. Szakokszerinti kölcsönzései a következők: Könyvészet és általános irodalomtörténet 2, Görög irodalom 2, Latin irodalom 1, Régi magyar irodalom 2, Újabb magyar irodalom 1, Keleti irodalom 1, Ókori történelem 2, Antropológia és Művészet 1—1, Enciklopédia 2 egység.

Ipolyi Arnold 1823—1886. Történész, régész, akadémiai tag, 1871-től r. k. püspök. 15 egységet kölcsönzött. Kölcsönzései csaknem mind folyóiratok, amelyek közül 10 egység az Erdélyi Múzeum, 2 egység enciklopédiai és egy-egy egység könyvészeti, illetőleg történelmi tárgyú folyóirat.

König Gyula 1849—1913. Matematikus, egyetemi tanár, akadémikus. Nagy munkásságot fejtett ki a hazai matematikai irodalom művelésében. 15 egység csupa matematikai tárgyú folyóiratot kölcsönzött, amelyek közül az olasz nyelvű „Annali di scienze Matematica”-ból 14 egységet használt 1873—75 között.

Szűlgyi Sándor 1827—1899. Történetíró, akadémiai tag, 1878-ban a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója lett. 15 egységet kölcsönzött. Többek közt foglalkozott Lorántffy Zsuzsannával is, ehhez használta a Kézirattárból Lorántffy Zsuzsanna végrendeletét. Szakokszerinti kölcsönzése a következő: Magyar nyelv 1, Magyar történelem, 4, Egyetemes történelem 7, Történelem segédtudományai és Jogtudomány nem magyar 1—1 egység és 1 kézirat.

Hunfalvy János 1820—1888. A magyar tudományos földrajz megalapítója, egyetemi tanár, akadémiai tag. Kölcsönzése nem jellegzetes. 14 egységet kölcsönzött. Szakokszerinti megoszlásban: Magyar nyelv és irodalom 2—2, Magyar történelem 3, Földrajz magyar 1, nem magyar 3, Jogtudomány nem magyar 1, Művészet 1, Vegyes folyóiratokból: német 1 egység.

Supala Ferenc meghalt 1875-ben. Magyar nemzeti múzeumi segédőr. (Hosszú ideig élt Szentpétervárott és itt másolásokat végzett az Akadémiai Történelmi Bizottság számára). Kölcsönzései 1872—74-ből valók és valamennyi a szláv nyelv- és irodalom, illetőleg a történelem tárgykörébe eső munka. Szakokszerinti megoszlásban a 14 egység: Szláv nyelv- és irodalom 3, Egyetemes történelem 9, Antropológia 1, Vegyes folyóiratokból: egyéb nyelvű 1 egység.

Szűlgyi Dezső 1840—1901. Politikus, országgyűlési képviselő, akadémiai tag. 13 egységnyi kölcsönzése nem jelentős. Szakokszerinti megoszlásban: Magyar történelem, Statisztika 2—2, Jogtudomány nem magyar 1, Teológia és egyház 2, Vegyes folyóiratokból: angol 6 egység.

Tóth Lőrinc 1814—1903. Jogász, akadémikus, hosszú időn át az Akadémia pénztárnoka. Nagy szerepe volt Dessewffy Emil mellett az Akadémia palotájára indított gyűjtés lebonyolításában és a palotaépítés pénzügyeinek kezelésében. Hosszú élete folyamán számos cikkel és tanulmánnyal gazdagította a magyar tudományos irodalmat több területen is. Szakokszerinti kölcsönzései a következők: Magyar történelem 4, Egyetemes történelem 6, Jogtudomány országgyűlés magyar 2, nem magyar 1, összesen 13 egység.

Volf György 1843—1897. Nyelvész, a Tanárképző Int. tanára, illetőleg igazgatója, akadémiai tag. A Kézirattárból kölcsönzött eredeti és másolati kódexek a nyelvészeti kutatásaival függöttek össze. 1876 májusában a következő kéziratokat kölcsönözte: Gyöngyösi, Thewrewk, Lányi és Kriza kódexek. Könyvekből 1871—75 között Wackernagel.: Poetik, Rhetorik u. Stylistik, Gyergyai: A magyar nyelv sajátosságai, A régi magyar nyelvmélekek I—II. köt., Toldy F.: Magyar irodalomtörténet, Weigand háromkötetes német szótára és a teológia szakból egy biblia szerepel kölcsönzései között.

Zsögöd Benő 1852—1938. Egyetemi tanár, akadémiai tag. Szakokszerinti kölcsönzése: Ókori történelem 2, Jogtudomány nem magyar 5, magyar 3, Gazdaság és ipar 1, összesen 11 egység.

b) Kevesebb egységet kölcsönző, de jelentőségüknél fogva fontos személyek (betűrendben)

Arany László 1844—1898. 1872-től volt az akadémia tagja, Bérczy Károly emlékezete c. tanulmánya 1876-ban jelent meg, tehát ehhez használta fel Bérczy Károly: Élet és ábránd c. munkáját, amelyet a könyvtárból kölcsönzött. 1873-ban még a következő műveket használta: Virág Benedek: Poétai munkái, Kazinczy F.: Eredeti munkái 1—2. köt., Körner: Sämtliche Werke 79. kötetét.

Balogh Kálmán 1835—1888. Orvos, egyetemi tanár, akadémiai tag. A Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissensch. Mathem. u. Naturwiss. Cl. négy évfolyamát kölcsonözöte 1872—74-ben.

Bánóczy József 1849—1926. Tanár, író, akadémiai tag. 1875-ben kezdte tanári pályáját, már ebben az évben kölcsonözöte a könyvtárból Lewes George Henry: History of philosophie from Thales to Comte c. művét, amelyet azután 1876—78 között magyarra fordított.

Barna Ferdinánd 1825—1895. Magyar Nemzeti Múzeumi könyvtárnok, akadémiai tag. Ó fordította a Kalevalát magyarra 1871-ben. 4 egységet kölcsonözött, ezek közül 2 Kalevala könyv és egy finn népköltési gyűjtemény. Az 1870-ben kölcsonözött könyvek csak 1874-ben kerültek vissza a könyvtár állományába. Nyilvánvaló, hogy a Kalevala fordításhoz használta ezeket a köteteket.

Barsi József 1810—1893. Lelkés, akadémiai tag. 1873-ban kölcsonözöte a könyvtárból Manzoni: I promessi sposi c. regényét.

Bartalus István 1821—1899. Zenetanár és író, akadémiai tag. A Pataki-féle graduale-t és Hymnáriumot, valamint egy XVII. századi énekeskönyvet kölcsonözött.

Berczik Árpád 1842—1919. Író, akadémiai tag. 1873-ban kölcsonözöte Czakó Zs.: „Leona” és „Kalmár és tengerész” c. műveit.

Brassai Sámuel 1800—1897. Egyetemi tanár, akadémiai tag. Kölcsonözéseinek öt egysége a következőképpen oszlik meg: Keleti és altáji nyelv 2, Keleti és altáji irodalom 3.

Csaplár Benedek 1821—1906. Piarista pap, irodalomtörténész, akadémiai tag. A Kézirattárból Révai Miklós levelezését kölcsonözöte, könyveket az egyetemes történelem szakból 1, Gazdaság és ipar szakból szintén 1 egységet.

Csengerly Antal 1822—1880. Publicista, politikus, kölgazdász, történettudós, akadémiai tag, 1871-ben az Akadémia másodelnöke. Könyvkölcsonözései a következők: Palugyai: Megyerendszer 1—4. (1875.) Chyser Kornél: Über die Bartfelder Bäder (1864.) és a Pesti Napló 1851. évfolyama (1874.).

Eötvös József 1813—1871. Akadémiai elnök. Az alábbi két egységet kölcsonözöte: Benzur J.: Was hat der Monarch für ein Recht über päbstliche Bullen? és Kollár Ferenc.: De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum regum Ungariae 1764. A kölcsonözés időpontja mindkettőnél 1870. VI. 27.

Eötvös Loránd 1848—1919. Akadémikus. 1871-ben kölcsonözöte a Philosophical Transactions 155. kötetét, 1874-ben a Memoires de l'Acad. royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique c. folyóiratot.

Ferenczi Zoltán 1857—1927. Irodalomtörténész, műfordító, akadémiai tag (1925-től haláláig az MTA Könyvtárának igazgatója). Egyetemi hallgató lehetett, amikor 1875-ben az alábbi könyveket kölcsonözöte: Greguss: A szépzészet alapvonalai, és Kant: Kritik der reinen Vernunft és Kritik der Urteil.

Finály Henrik 1825—1898. Filológus, egyetemi tanár, akadémiai tag. 1874-ben kölcsonözöte a francia akadémia Comptes Rendus-át, egy német matematikai folyóiratot és Bailly: Histoire de l'astronomie c. művét. Valószínűleg postai kölcsonözés lehetett, mert Finály ebben az időben is Kolozsvárott lakott.

Frivaldszky Imre 1799—1870. Zoológus, akadémiai tag. 1870-ben kölcsonözöte a könyvtárból Schreber Joh. Christ. Daniel: Die Säugethiere kötteit (17 egység). Néhány évvel később 1875-ben ugyanezeket a köteteket kölcsonözöte rokona, az ugyancsak zoológus *Frivaldszky János* is (1822—1895), akadémiai tag.

Galgóczy Károly 1823—1916. Statisztikus, kölgazdász, gazdaságtörténész, akadémiai tag. 1874-ben kölcsonözöte Bél M.: Notitia Hungariae novae III. kötetét.

Hantken Miksa 1821—1893. Geológus, egyetemi tanár, akadémiai tag. A bécsi akadémia kiadványainak egyik kötetét kölcsonözöte 1871-ben, 1873—74-ben pedig Demidoff: Voyage dans la Russie meridionale I—IV. kötetét.

Hirschler Ignác 1823—1891. Szemorvos, akadémiai tag. A berlini akadémia egyik kiadványát, angol folyóiratokat és egy Görögország történetéről szóló művet kölcsonözött 1873—75 között.

Hunfalvy Pál 1810—1891. Az újabb magyar összehasonlító nyelvészeti megalapítója, akadémiai tag, 1851-től az Akadémiai Könyvtár főkönyvtárnoka. Felbecsülhetetlen érdemeket szerzett akadémiai működésével és főkönyvtárnoki tevékenységével. A kölcsonözési könyv tanúsága szerint mindössze 6 egységet kölcsonözött: Samojedische Sprache, a Corpus Byzantinae historiae egy köteté és a The Academy tudománytörténeti folyóirat 4 egysége.

Jakab Elek 1820—1897. Történész, levéltáros, akadémiai tag. Rómer Flóris távo-
zása után ő rendezte az akadémiai könyvtár kéziratárának állományát 1875—1891-ig.
A kölcsönzési könyvben nevén a következő művek szerepelnek: Zrínyi M.: Ne bántsd
a magyart, Az adriai tenger syrénája, Archivum Rákócianum, (Hitelügy) Cserey M.:
Historia és Széchenyi I.: Hitel, Politikai programtörédek és a Kelet népe. A kölcsön-
zések 1874-ből valók.

Jedlik Ányos 1800—1895. Fizikus, egyetemi tanár, akadémiai tag. 1875-ben a
a következő két művet kölcsönözte: Schlosser: Weltgeschichte I. és Bajza: Világtörténet.,
Hajdankor-át.

Kállay Benjamin 1839—1903. Publicista, belgrádi diplomata, akadémiai tag.
Dümmler: Gesch. des ostfränkischen Reiches I. kötetét kölcsönözte 1875-ben.

Konek Sándor 1819—1882. Jogász, statisztikus, egyetemi tanár, akadémiai tag.
1873-ban a francia Journal des Economiques c. folyóirat több évfolyamát kölcsönözte.

Lehr Albert 1844—1924. Nyelvész, műfordító, gimnáziumi tanár, akadémiai tag.
1874—76 között két magyar irodalmi, egy német nyelvi, és egy egyetemes történeti
művet kölcsönzött.

Lenhossék József 1818—1888. Orvos, egyetemi tanár, akadémiai tag. Egy történeti
és egy néprajzi munkát kölcsönzött 1875-ben.

Lónyai Menyhért 1822—1884. Államférfi és publicista, akadémiai tag, 1871-től az
Akadémia elnöke volt. A Journal des Economiques 1874-i évfolyamát kölcsönözte.

Lugossy József 1812—1884. Tanár, nyelvész és archeológus, akadémikus. Egyetlen
keleti nyelvészettel foglalkozó, németnyelvű folyóiratot kölcsönzött.

Mátray Gábor 1797—1875. A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának igazgatója,
akadémiai tag. 1867-ben kölcsönözte P. Horváth Ádám énekeskönyvét.

Nagy Imre 1822—1894. Történész, geológus, kúriai bíró, akadémiai tag. 1876-ban
a Ráth Károly-féle másolatgyűjteményt kölcsönözte a Kézirattárból, a könyvekből az
egyetemes történelmi szakkból használt két kötetet.

Nagy Iván 1824—1898. Történész, akadémiai tag. 1869-ben 7 egység történeti
kéziratot kölcsönzött.

Pauler Gyula 1841—1903. Történetíró, akadémiai tag. Wesselényi és Frangepán
vonatkozású kéziratokat kölcsönzött a Kézirattárból, bizonyosan az 1876-ban megjelent
„Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése 1664—1671” c. munkájához. 1872-
ben Comte: Principes de philosophie positive c. művét vette ki, ami segítette Comte
Ágostról szóló művének 1874-ben való megjelenését.

Pauler Tivadar 1816—1886. Egyetemi tanár, akadémiai tag, 1872-től igazságügyi
miniszter. A Petrovits-féle Történeti Bizottsági másolatokból kölcsönzött 4 egységet.

Pulszky Ágost 1846—1901. Egyetemi tanár, országgyűlési képviselő, akadémiai
tag. Kölcsönzései 1873-ból valók, amikor egyetemi tanár volt. Egy ókori történeti és
4 jog és államtudományi könyvet kölcsönzött, mind idegennyelvűeket.

Riedl Szende 1831—1873. Lapszerkesztő, nyelvész és irodalomtörténész, egyetemi
tanár, akadémiai tag. 1870—71-ben kölcsönzött négy magyar nyelvészeti és egy magyar
irodalmi művet.

Rupp Jakob 1800—1879. Levéltárnok, gazdaságtörténész. 1866-ban kölcsönözte a
Czech-féle történeti bizottsági gyűjteményből a „Diplomatarium Comitatus Jauriensis”
1—5. kötetét.

Szilágyi Ferenc 1797—1876. A kolozsvári Ref. Kollégium tanára, lapszerkesztő,
akadémiai tag, történész. 1866-ban kölcsönözte a Hóra támadásra vonatkozó 8 db
kéziratot a Telemi-gyűjteményből és 1869-ben Bajthay két kötetes kéziratát. Könyvköl-
csönzésében a Jog és államtudományból (magyar) 2 egységet használt.

Thaly Kálmán 1839—1909. Történész, akadémiai tag. A kuruckor történetének
feldolgozásához használta fel a Kézirattárból kölcsönzött 10 csomag még feldolgozatlan
Szirmay-féle okmányokat és Rákóczi Ferenc, Bercsenyi Miklós és mások (47 db) levelét.
Könyvkölcsönzése: 8 egység, elsősorban a történeti irodalom tárgyköréből való.

Than Károly 1834—1908. Orvos, egyetemi tanár, akadémiai tag. Egyetlen bécsi
akadémiai almanachot kölcsönzött 1874-ben.

Toldy Ferenc 1805—1875. A MTA-nak 1861-ig főtitkára, közben az Akadémiai
Könyvtár főkönyvtárnoka, majd az Egyetemi Könyvtár igazgatója. Még 1870 előtt a
Kézirattárból 8 alkalommal 206 egységet kölcsönzött, amelyek közül 195 egység Révai
Miklós levelezését és egyéb iratait tartalmazta, 11 egység régi magyar irodalmi tárgyú
vagy kódex. Könyvkölcsönzése: Frankovics G.: Hasznos könyv 1588., Palugyai I.:
Megye-rendszer hajdan és most, Heyden Sebald: Puerilium colloquiorum formulae. (Latino-
Ungaricorum.) Debrecen, 1591, és a Tudományos Gyűjtemény több kötete.

Torma Károly 1829—1897. Egyetemi tanár, akadémiai tag. Közjogi és régészeti tanulmányokat írt. (Kézirati hagyatékának egy része az Akadémia Kézirattárában van.) 1875-ben az Akadémiai Értesítő köteteit és egy német földrajzi folyóirat évfolyamait kölcsönözte.

Vész János Ármin 1826—1882. Mérnök, műegyetemi tanár, akadémiai tag. Bolyai Farkas műveit használta 1871-ben.

Wenzel Gusztáv 1812—1891. Jogtudós, egyetemi tanár, akadémiai tag. Számos jogi és történelmi tanulmányt írt és valószínűleg ezekhez kölcsönözte a Kézirattárból 1876-ban a Cornides-féle gyűjteményben levő okleveleket és Hornyik J. Szegedváros oklevéltára c. kéziratot is. Könyvkölcsönzése: összesen 4 egység a magyar történelem és jogtudomány köréből.

A többi névszerint fel nem sorolt 199 kölcsönző az Akadémiai Könyvtár története szempontjából érdektelen olvasó, vagy 10 egységen alul kölcsönző és nem jelentős személy.

Az összes 284 kölcsönző foglalkozás szerinti kimutatásban a következőképpen oszlik meg:

Akadémikus	85 fő ⁷⁰
Egyetemi, főiskolai tanár	23 „
Egyetemi hallgató	18 „
Egyesületek, intézmények, testületek	3 „
Író, újságíró, publicista	14 „
Jogász, mérnök, orvos	8 „
Tanító, tanár	47 „
Tisztv. pap, politikus, egyéb	34 „
Muzeol. könyvt. levéltáros	6 „
foglalkozás szerint ismeretlen ⁷¹	46 „
összesen:	<u>284 fő</u>

E statisztika szerint tehát a kölcsönzők közül az akadémiai tagok használták legtöbbször a könyvtár állományát; az összes kölcsönzők 29,92%-a. De bármily jelentős az akadémikusok számaránya a kölcsönzők között, mégis 70%-ban nem akadémiai tagok kölcsönöztek. Tehát a könyvtár már ebben az időben sem csak egy tudományos testület zárt könyvtára volt, hanem tudományos közkönyvtár. Az akadémikusok után a következők a tanítók, tanárok csoportja, akik az összes kölcsönzők 16,54%-át teszik. Egyetemi és főiskolai tanárok (akik nem akadémikusok) 8,1%. Akadémikusok, egyet. és főiskolai tanárok, valamint tanítók tanárok csoportja együttesen majdnem az összes kölcsönzők 54,57%-a; tehát több, mint a kölcsönzők fele használta kizárólag tudományos céllal a könyvtár állományát. De a többi foglalkozású kölcsönzők is túlnyomó részben tudományos foglalkozásúak, képzettségűek, illetve tudományos munkásságot kifejtő személyek voltak. Magának a kikölcsönzött anyagnak az elemzése is azt bizonyítja, hogy a Könyvtárt csak elenyésző mértékben használták tanulmányi vagy művelődési célra; a Könyvtár állománya szinte maradéktalanul a tudományos kutatómunkát szolgálta.

A Könyvtár 1870—75 között vezetett kölcsönzési könyvének elemzéséből, a többféle statisztikai kimutatásból bepillantást nyerhetünk egyrészt a kiegye-

⁷⁰ Csak azokat soroltuk ebbe a fogalomba, akik a jelzett időben már akadémiai tagok voltak, vagy a tárgyalt időszakban azzá lettek.

⁷¹ Miután semmiféle olvasói napló nem maradt fenn, csak a lexikonokból állapíthattuk meg a foglalkozást. 46 kölcsönző foglalkozását nem sikerült kimutatni.

zés kori magyar tudományos kutatás viszonyaiba, másrészt abba a szerepbe, melyet az Akadémiai Könyvtár a magyar kulturális életben ebben az időben betöltött. Leszűrhető belőle, hogy a Könyvtár már ekkor egyik legfontosabb tudományos intézményünk, ahol megvoltak az alkotó munkához szükséges feltételek. Az itt összegyűjtött szakirodalom felhasználásával a magyar tudományos, kulturális és művelődésügy terén sok szükséges és fontos irodalmi termék született. A kölcsönzők között számos olyan tudós neve szerepel, akik a magyar és nemzetközi tudományos élet előbbrevívói voltak, és egy-egy szaktudományban elért kutatásaikkal világhírnevet szereztek.

III. A KÖNYVTÁR ELSŐ GYŰJTŐKÖRÉNEK (PROFILJÁNAK) KIALAKÍTÁSA

1869 január végén leirat érkezett a Vallás- és Közoktatási Minisztériumtól a három budapesti nagykönyvtárba, amelyben b. Eötvös József miniszter közli, hogy a legközelebbi összeülő törvényhozás elé a közkönyvtárak, de különösen a nemzeti múzeumi, egyetemi és akadémiai könyvtárak ügyében részletesen megindokolt javaslatot szándékozik terjeszteni. A helyzetjelentés és a tervezet elkészítéséhez tájékozódni kíván, és ezért megbízza Szász Károly osztálytanácsost, hogy vegye fel a kapcsolatot az említett könyvtárak igazgatóival, tanulmányozza a könyvtárak egyes főszakjainak lajstromait, (azaz katalógusait) ezek gazdagságát, vagy hiányosságait, a könyvtár főbb szükségleteit, egész helyzetét, és tegyen neki erről jelentést. A jelentés tartalmazzon javaslatot arra is, hogyan történjék tervszerűen egy országosan eszközrendő segélyezés beosztása. Végül a miniszter felkéri az említett intézményeket a miniszteri megbízott munkájának támogatására.⁷²

Az Akadémia február 1-én tartott összes ülése azzal az utasítással küldte át a fent ismertetett ügyiratot Toldy Ferencnek, a Könyvtári Bizottság elnökének és Hunfalvy Pál főkönyvtárnoknak, hogy a kért felvilágosítást adják meg, ebben általában az Akadémia érdekeit tartsák szemük előtt. A Könyvtári Bizottság már február 11-én foglalkozott a problémával és a következő határozatot hozta: „A bizottság kész a kívánt felvilágosítást mind maga megadni, mind arra az akad. könyvtárnokot ezennel utasítja. Egyszersmind miután a rendeletből úgy látja, hogy a három könyvtár hiányai a szerint fognának országos segély útján pótoltatni, amint mindenik a céljára tartozó könyvekben leginkább fogyatkozást szenved, s így egymást idővel mintegy kölcsönösen egészíteni ki; jónak vélte megbízni az akadémia könyvtárnokát, hogy egy iratot készítsen, melyben az akadémiai könyvtár jelleme meghatározottasék, s mely egyszersmind a miniszteri küldött jelentésének s a kormány további tárgyalásainak alapjául szolgálhasson.”⁷³

Ennek az utasításnak megfelelően Hunfalvy Pál fő és Budenz József alkönyvtárnok elkészítette a helyzetjelentést a Könyvtári Bizottság számára, „A Magyar Akadémiai Könyvtár célját tárgyazó vélemény” címen, amely lényegében a könyvtár első gyűjtőkörét fektette le és amelynek alapján számára az országos segélyt folyósították.

Az Akadémiai Könyvtár állapotáról szóló helyzetjelentés szövegét az alábbiakban közöljük:

⁷² RAL 91—93/1869.

⁷³ RAL Arany János bizottsági vegyes jegyzőkönyvei 1865—1869. 76. p.

„A M. Akadémiai Könyvtár célját tárgyazó vélemény

A M. Akadémiai Könyvtár, mostani állása szerint, jóformán még nem egyéb, mint esetleges, kisebb- és nagyobb adományokból összegyűlt könyvhalmoz, melyben mindenféle tudományok képviselve vannak ugyan, de nagy részint csak a tudomány elavult termékei által. Nem is csoda, hogy ilyen lett az Akadémiai Könyvtár: esetleges adományokból sohasem válhatik rendszeres tudományos könyvtár; pénz pedig eddigelé alig volt a könyvtárnak rendelkezésére annyi, hogy a legégetőbb szükségnek egy pár darab könyv vételével megfeleltetett.

Hogy tehát az M. Akad. Könyvtár, úgy az Akadémiának magának, mint a tudomány-mívelő közönségnek, kivált a tanuló ifjúságnak használható tudomány-alap és segédeszközök tára legyen, szükséges mindenképp *tisztán tudományos jellemét*, mely egyedül felel meg alapítási és létezési céljának, megalapítani.

Miután pedig a könyvtárnak mostani nagyon is szerény anyagi módjával a tudományok mindenoldalú képviselését el nem lehet érni, legcélszerűbb, hogy a szaporítás főleg egyes szakok javára forduljon, amelyeknek tüzetes képviselésére az Akadémia kiválóképen hivatottnak mondható, s amelyek azután egyszersmind az Akad. könyvtárnak különösebb irányjellemét adnak meg.

Alulírt akad. könyvtárnokok erre nézve általános elvnek, mely szerint a körülmények parancsolta szorítkozás történéjk, azt ismerik föl, hogy az Akad. Könyvtár főleg csak a tudományos feldolgozásokat gyűjtse, ne pedig nyers anyaggyűjteményeket hordjon össze, s hogy a tudományok gyakorlati alkalmazását tárgyazó irodalmakat rekesse ki. E szerint a következőkben, végig menvén az Akad. Könyvtárban képviselt szakokon, a nagyobb tüzetességgel szaporítandókat ki fogjuk emelni.

Könyvtárunk kitűzendő céljai.

I. osztály. Akadémiák és tudományos társulatok kiadásai.

Ezen osztály, s egyszersmind egy könyvtári szak, kiváló specificuma lévén az Akadémiai Könyvtárnak, kiegészítendőek volnának azon Ak. Társulatok kiadásai, melyek még nincsenek meg teljesen; valamint újabbak is beszerzendők, amint az illető akadémiai szakosztályok azt időről-időre célszerűnek fogják tartani.

II. A. Nyelvek és irodalmak osztálya.

1. *Magyar irodalom* — tüzetesen gyűjtetik; — értve az eredeti magyar munkákat, mind és a műbecsel bíró fordításokat; szintén magyar eredetieknek idegen nyelvekre való fordításait.

2. *Az országbeli nem-magyar nemzetek irodalmi* — tüzetes tekintetbe vétessenek.

3. *Az európai egyéb irodalmak.* — Ezeknek legyenek meg legalább remekmunkái, valamint az illető régi nyelvemlékek.

4. *Altáji népek irodalmi* — tüzetesen gyűjtendőek már csak azon fontos nyelvészeti érdek miatt is, mellyel azok iránt a magyar nyelvtudomány viseltetik.

5. *Egyéb nem-európai s nem kultúr-népek irodalmaiból szerzetessenek nyelvészeti céloknak szolgálható mutatóanyagok.*

6. *Görög- és latin classicai irodalmak* — tüzetesen gyűjtetnek, hogy a régebb fontosabb kiadások is meglegyenek, s ezentúl a classica-philologia minden nevezetesebb termékei, értvén oly philologiai dolgozatokat is, melyek már más szakok (po. historia, régiség-tan, jogtudomány) alá nem tartoznak.

7. *Keleti kultúr-népek, főleg sémi és árja népek irodalmi* — gyűjtetnek, amennyire felmerülő nyelvészeti történeti és kultúrtörténeti tanulmányok azt kívánatosá teszik.

II. B. *Nyelvtudomány.* A nyelvtudomány általában, és különösen a magyar altáji nyelvtudomány egyike lévén a M. Akadémia főfeladatainak:

1. *Általános lingvistikai gyűjtemény* szerzetetik, melyben a világ bármely nyelve tanulmányára valamely segédeszköz találtassék; és

2. különösen *magyar-altáji lingvistikai gyűjtemény*, melyben az altáji nyelvek tanulmányára szolgálható munkák lehető teljesen meglegyenek.

III. *Historiai tudományok osztálya.*

1. *Történelem.* a. Magyar történelmet tárgyazó munkák gyűjtetnek tüzetesen és teljesen.

b. Külföldi történelmek kútforrásait képező (fontes) munkák szereztetnek alkalom és szükség szerint; de mindenkor a külföldi történelmeket előadó jelesebb munkák meglegyenek. Ide tartoznak az egyházi forrásos munkák is.

2. *Archaeologia.* — A nem hazai régiségeket tárgyaló nagyobb képes munkák megszerzésében az Akad. Könyvtár talán legcélszerűbben a N. Múzeumival osztozhatik.

3. *Geographia.* Eléadó és forrásos újabb munkák mellett kivált részletes újabb térképek megszerzése kívánatos. M. o.-i térképek, régiek is, lehetőleg teljesen.

IV. *Államtudományok és philosophia.*

1. *Politika.* Gyűjtetik a politikai theoriával foglalkozó irodalom. Hozzájárulhat a magyar viszonyokat illető alkalmi irodalom is. Kiegészíteni valók a Magyar Országgyűlési Kiadványok is.

2. *Statisztika.* Gyűjtetnek a nevezetesebb statisztikai Journalok és theoretikai munkák.

3. *Jogtudomány:* a. Magyar jogtudományi munkák teljesen és tüzetesen.

b. Egyéb jogtudomány: tartatnak a jelesebb folyóiratok, és ismert becsű munkák szereztetnek; hasonlóképen törvénykönyvek és gyűjtemények.

4. *Philosophia.* E szaknak tiszta theoretikus voltát és általános művelődési nagy fontosságát tekintve, — az újabb termékekkel való szaporítására kiváló gond fordítatik.

V. *Mathematikai és természettudományi osztály.*

Kizárván a praktikus alkalmazására vonatkozó irodalmat (po. technologiait, oekonomiait) és a szorosabb orvostant (az olvasóterem kedvére) csak a jelesebb tankönyvekkel látván el, — az ide eső egyes szakok úgymint 1. Mathesis, 2. Természettan, 3. Természetrajz: Állattan, Növénytan, Ásvány- és földtan — ezentúl olyképen szaporíttassanak, hogy nagyobb és drágább munkák vételében, melyenek e szakokban elé szoktak fordulni, az Akadémiai Könyvtár azon intézetekkel osztozzék, melyeknek természettudományi gyűjteményeik vannak. A meteorologiai sem ide gyűjtendő, hanem az illető observáló intézethez utasítandók.

VI. *Általános és vegyes osztály.*

Bibliographiai munkák — mint speciális könyvtári szükséglet — megszerzendők. *Általános irodalomtörténet.* — (Egyes mivel irodalmak történetei az illető irodalmi szakokban.)

Vegyes encyclopaediák. (Speciális encyclopédiák az illető szakokban.)

Vegyes tartalmú jelesebb folyóiratok (amilyen po. *Revue des deux Mondes*). (Nem ártana ezt a folyóiratot adandó alkalommal az elebbi kötetekkel is egészíteni ki. Megvan 1865-től fogva.)

Midőn a fentebbiekben egyes szakokra utaltunk, melyek kiegészítésére és teljes karbantartására kiváló gond volna fordítandó, — még megemlítjük, hogy az Akad. Könyvtárt a jövőben megszeretnők kímélni minden oly irodalmi termékek befogadásától, melyeknek abszolút, kisebb-nagyobb tudományos becsük nincsen.

Azok, amennyiben azt más érdek ajánlja vagy parancsolja, gyűjtessenek Archivum-szerű könyvtárban, amilyen po. M. Nemzeti Múzeumé. Pesten, 1869. március 1-sőjén.

Hunfalvy Pál
akad. könyvtárnok
Budeniz József
alkönyvtárnok.⁷⁴

Bizonyosra vehetjük, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára részéről is készült hasonló jelentés, de eddig még nem sikerült nyomára akadni. Megvan azonban az Egyetemi Könyvtár részéről Toldy Ferenc válasza⁷⁵ a már említett miniszteri leiratra, amely annyival is érdeke-

⁷⁴ RAL 1322/1869.

⁷⁵ Toldy Ferenc 1843-tól haláláig, 1875-ig az Egyetemi Könyvtár igazgatója volt.

sebb, mert mind a három nagykönyvtár, az Egyetemi Könyvtár, a nemzeti múzeumi és az akadémiai könyvtárak gyűjtőkörére kiterjed.⁷⁶ Az alábbiakban kivonatossan közöljük e jelentést, amely *igen fontos volt az egész magyar könyvtárügy története, a könyvtárak további fejlődése szempontjából*. Nemcsak annyiban, hogy biztosabb alapokra helyezte a könyvtárak anyagi szükségleteit, hanem azért is, mert ez volt az *első kísérlet a három nagy könyvtár gyűjtőkörének megállapítására, működésük szorosabb összehangolására*.

Toldy Ferenc bevezetőjében azt tartja, hogy „A Miniszter Úr céljára mindenekelőtt szükséges a három könyvtár külön rendeltetését és így saját körét, meghatározni.

Mind a háromra terjeszkedem ki, mert mindenik körének meghatározására s a más kettőhöz viszonyítására, a más kettőnek is meg kell határozva lenni.

A két speciális természetű könyvtárról szólók először, azután az egyetemi-ről, mint gyermekről, hogy itt ama kettőnek specialitásaira hivatkozhatva szabatosabb és rövidebb lehessenek”.

Ezután részletesen leírja, hogy milyen könyv és kéziratokat kell a Nemzeti Múzeum könyvtárának gyűjteni és meghatározza, hogy a Könyvtár „a leg-tágabb értelemben magyar könyvtár”. Azonban, — fejti ki Toldy — „még oly különyszerű könyvtár sem lehet el egy egyetemes osztály nélkül, mely amannak segédosztályul szolgál. Ide néhány nagy, encyclopédiai, valamint speciális tartalmú felütő munka, valamint minden nyelvek szótárai, s atlaszok számítan-dók”.

Kifejti továbbá, hogy a „Nemzeti Múzeum több gyűjteménytár összessége. Ezek mindegyike nem nélkülözhet egy speciális kézikönyvtárt: a régiségvár egy archaeologiait és éremtanit”, stb., de leszögezi, hogy ezeknek a katalógusai álljanak a főkönyvtár katalógusai között, hogy azokból a könyvtárnok, ha az olvasó kívánja, a szükséges munkát az illető részlegről áthozathassa.

Hét pontban jelöli meg az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörét. Bevezetésben a könyvtár feladatáról szól: az Akadémia „könyvtárának mindenek felett az összes világtudomány naponkénti, folytonos haladásait kell feltüntetnie, hogy annak tagjai (s tudós látogatói, úgy a tudománynak önállásra törekvő növendékei) folyvást színvonalán tarthassák magokat a tudomány haladásainak. E szerint az akadémiai könyvtár körét képezik:

1. A világ minden akadémiai tudós társaságai, jelesb egyesületei és intézeteinek kiadványai, évkönyvek, értekezések, ülési értesítők és pályamunkáik.

2. Minden tudományszak legnevezetesebb tudományos szellemű folyóiratai.

3. Minden tudományszak speciális alap és kútfőszerű munkái, történelmi, földrajzi kútfők, tudományos célú nagy utazások, a régészeti és természettudományi speciális és illusztrált nagy munkák.” Megjegyzi, hogy ebben az utóbbiban kooperálni kell a Nemzeti Múzeum könyvtárával a költséges művek beszerzése esetében.

4. De a Magyar Akadémia lényeges és különyszerű hivatása — folytatja Toldy — a magyar és rokonnyelvi nyelvészet művelése; ehhez szükséges mindenféle nyelvű szótár, nevezetesebb nyelvtani, nyelvemléki és középkori irodalmi munkák, továbbá a történeti és hasonlító nyelvészet legbecsesebb irodalmi.

⁷⁶ Ez az irat megtalálható az Egyetemi Könyvtárban, Könyvtári iratok 55/1868—69 jelzet alatt, Toldy Ferenc véleményes jelentése a könyvtárügyben Szász Károly számára, címen.

5. Miután az Akadémia „*magyar irodalmi intézet is*, az irodalomtörténet egész szaka teljesen, segédeszközül az egyetemes irodalomtörténet, jelesb egyetemes és különszerű munkái, továbbá a magyar középkori irodalom, úgy az új irodalom is lehetőleg kiegészítendő és folytatandók”. Itt szintén együttműködés szükséges a Nemzeti Múzeum könyvtárával.

6. Segédosztály gyanánt is meg kell lenni, nagy enciklopédiai, speciális „felüto” munkáknak.

7. Az akadémiai tagok által kívánt különleges, a kísérleteket szolgáló drágább speciális munkák, különösen monográfiák, szükségesek.

Az Egyetemi Könyvtár gyűjtőköréről a következőket írja:

1. Mindazon szakokban, melyek az egyetemen képviselve vannak, meg kell lenni a fontosabb alapmunkáknak, kútfőknek, egyetemes munkáknak. Különösen a teológiai és orvosi szakok területén, mert ezeket a másik két könyvtár nem gyűjti. A többi tudományszakokban kívánatos, hogy a könyvtár működjék együtt a másik két nagykönyvtárral, és itt különösen figyelemmel kell lenni a természettani, vegyészeti és természetrajzi, továbbá a jogtudományi művekre. A nyelvészeti munkákat az Akadémia gyűjti, tehát itt inkább a „lingvisztikára”, a szótári és nyelvtanító munkákra kell figyelemmel lenni. A történelemből az új dolgozatok gyűjtésére, de a hazai történelemből teljességre kell törekedni. Az irodalomtörténetből főleg az új, jobb kézi- és tankönyvek szükségesek, a magyar irodalom kiegészítendő, a classica filologia kiváló figyelmet követel, az „új népek” irodalmát teljességgel gyűjteni kell.

2. A tanulók szempontjából a jó és jeles- tan- és kézikönyveket minden az egyetemen képviselt tudományágban, teljesen, a német nyelven írtakat is, egyseseket két sőt három példányban.

3. Minden szakból „felüto” munkák is szükségesek.

Toldy Ferenc ezután az országos segély elosztására tér át:

„Nem vagyok képes azon pénzösszeget meghatározni, mely e három könyvtárnak, a vázolt határok közt lehető színvonalon tartására mulhatatlanul megkívánatott. De ha tekintem, hogy ezek együtt a bécsi udvari könyvtár szükségleteinél nem kevesebbél hírnak, ez pedig már sok évek óta 19.000 ftnyi dotációval van ellátva — miután mi nemesak az idővel lépést tartani, hanem régi hézagokat is pótlani vagyunk kénytelenek: úgy hiszem a három könyvtár 19.000 forintnál kevesebbél nem képes külön céljainak megfelelni. Tekintve pedig mindeniknek körét és szakjai terjedelmét, úgy látszik, a nemzeti múzeumi könyvtárnak — tekintve, hogy a hazai érdekű kéziratok és okmányok beszerzésére van első vonalban utasítva 4.000 — az akadémiai könyvtárnak, mely a teológiát és orvosi tudományokat legnagyobbbrészt, a classica filológiát, úgy az új népek szépirodalmát is nagyobb terjedelemben nélkülözheti, 6.000 — az egyetemé, végre egyetemes körénél, s különösen az orvosi és természettudományi igen drága, s részben szinte kizárólag reá néző szakoknál fogva 9.000 ftnyi dotációt méltán igényelhetnek.”

A három nagykönyvtárról szóló helyzetjelentés alapján Szász Károly elemezte a magyarországi közkönyvtárak helyzetét, viszonyait, s a jelentést azután Eötvös József miniszternek nyújtotta be.⁷⁷ A közkönyvtárak helyzetét a képviselőház is tárgyalta, azonban ez a tárgyalás túlságosan hosszadalmasra nyúlt. A vita során a lapokban több tanulmány és cikk látott napvilágot a

⁷⁷ Szász Károly: Közkönyvtáraink és az egy országos könyvtár c. cikke *Árén* a jegyzetét. (Pest, 1871.)

könyvtárakról; ekkor jelent meg Szász Károly: Közkönyvtáraink és az egy országos könyvtár c. tanulmánya is, amelynek alapját az 1869-ben történt kiküldetése kapcsán a könyvtárakban tapasztaltakból merítette.

Végül is, miután a képviselőházi vita nem vezetett konkrét gyakorlati eredményre, olyan határozat született, hogy a képviselőház saját kebelén belül alakítson egy bizottságot az országos gyűjtemények tanulmányozására és erről szóló javaslatait lehetőleg még az 1872-i ülészak folyamán terjessze a képviselőház elé.⁷⁸

Ettől függetlenül azonban az Akadémiai Könyvtár, — valószínűleg miniszteri rendelkezés alapján, — már az 1869. évtől kezdve évi 5.000 frt. dotációt kapott.

⁷⁸ Országgyűlési irományok 13. köt. 52. p.

IV. VÁLTOZÁSOK A KÖNYVTÁR SZERVEZETÉBEN ÉS MŰKÖDÉSÉBEN 1875-BEN.

1865-ben az új épületbe való költözés, amint láttuk, szükségessé tette a könyvtár szervezetének, működésének átalakítását. A következő évtizedben egyrészt az ország politikai és gazdasági életében bekövetezett változások, a társadalom minden terén kialakuló viszonylagos stabilizáció, a tudományos élet fellendülése, másrészt az új épület adta nagyobb lehetőségek feszegetni kezdték a könyvtári rend 1865-ben megállapított kereteit. Hozzájárult a könyvtár forgalmának fokozásához az is, hogy átépítés miatt az Egyetemi Könyvtárat 1875 elején bezárták és így annak az olvasói is részben az Akadémiai Könyvtár látogatóivá váltak.⁷⁹

Az elmúlt évtized tapasztalatai, és az új szükségletek fellépése alapján változtatni kellett a könyvtár használati szabályzatán (mind az akadémikusokra, mind a nagyközönségre vonatkozólag), nagy erővel kellett folytatni az állomány rendezését, a katalogizálást. Mindez kihatott a könyvtárnokok munkájára és a személyzeti létszámra is. Végül szükségesnek mutatkozott az állandó könyvtári bizottság hatáskörének, működésének új körvonalazása.

Az 1865-ben alakított Könyvtári Bizottság működése ugyanis időközben csökkent. Még 1869-ben fontos szerepet játszott az ismertetett gyűjtőköri tervzet elkészítésében és fontos észrevételeket találunk a Könyvtár 1869. évi működéséről szóló 1870. március 2-i ülés jegyzőkönyvében:

„12. pont.

Olvastatott a január 31. összes ülés határozata, mely szerint Sztoczek József r. tag a felolvasott (könyvtári) jelentésre nézve azon megjegyzést teszi, hogy az akad. könyvtárban a math. és természettud. munkák mostoha arányban állnak a többi tudomány ágazatok mellett; a könyvtárnok urak, a könyvtári helyiségben megnyitott olvasóterem olyképeni rendezését hozzák indítványba, hogy a mind inkább szaporodó olvasó közönség igényeinek megfelelően, mely indítvány, vélemény adás végett jelen bizottsághoz utasított.

A jelenlevő könyvtárnok úr felvilágosításából Sztoczek r. tag úr észrevételét illetőleg, kitént az, hogy a math. és természettudományok, nem az újabb könyvbeszerzések által vannak hátrányba tolva, hanem az akadémiai könyvtár könyveinek összes számához képest látszik azok száma kisebbségben az arányosnál, mi, ha könyvtárunk keletkezését ajándékok által gyarapodását tekintjük, igen természetes. Ajánlatott a könyvtári hivatalnak, hogy az új vételeknél, a mondott két tudományszak arányos gyarapítását szem előtt tartsa. Ami az olvasó terem kívánt elrendezését, azaz bővítését illeti, az több tisztviselő nélkül bajosan történhetik, s a helyiség sem lehet nagyobb; azonban valószínű,

⁷⁹ Az Egyetemi Könyvtár épületének állapotjáról ld. Tóth A.: Haladás és reakció küzdelme a budapesti Egyetemi Könyvtár új épülete körül c. cikkét.

hogy ha a pesti 3 nyilvános könyvtárnak, rendeltetése szerinti, osztályozása megtörténik, a nem-tudományos célból olvasó közönség az Akadémia terméből kimaradván, ez által a hely szükén, s némileg a személyzet hiányán is segítve lesz”.⁸⁰

A későbbi üléseken már nem találunk érdemleges híradásokat, véleményeket a könyvtári munka rendezéséről, a könyvtár helyzetéről. Csaknem kizárólag az új cserepartnerekkel történő viszony létesítése ügyében, az akadémiai kiadványoknak külföldi és hazai intézetekhez való állandó küldésének eldöntésével foglalkozik.⁸¹

Az Akadémia összes ülésének megbízásából 1875 elején a Könyvtári Bizottság ismét intenzív munkába kezdett. Február 14-én tartott ülésén szükségesnek mondta ki, hogy a könyvtár létszáma nem lehet kevesebb, mint egy főkönyvtárnok, két alkönyvtárnok, egy kéziratári ór. A felügyelettel munkák meggyorsítására a „lajstromozás”, azaz a katalógizálás befejezéséig egy díjnokot alkalmazzanak és a kéziratár rendezésére, hat hónapi időtartamra egy szakértőt és egy megbízható díjnokot kell felvenni. A főkönyvtárnok hivatása: a) a könyvtár szaporítása és kiegészítése, az irodalom és könyvpiac figyelemmel kísérése; b) a könyvtár rendezési és katalógizálási munkálatainak vezetése. Az alkönyvtárnokok feladata: A könyvtár rendezésének, katalógizálásának és kezelése összes teendőinek végzése. Kötelességük volt naponta 10—1-ig rendszeresen a könyvtárban tartózkodni és a hivatalos teendőiket végezni, a délutáni nyitvatartás ideje alatt (3—7-ig) felváltva tartoztak a könyvtárban lenni.

A könyvtár 1865-ben elkészült használati szabályzatának revíziójára a bizottság egy négy tagból álló albizottságot nevezett ki.⁸² Ez az albizottság dolgozta ki az összes ülés elé „a közolvasó teremre, a könyvek kikölcsönzésére, és a könyvtári bizottság állandó működésére vonatkozó szabályokat”, amelyet az összes ülés 1875 márc. 22-én elfogadott.⁸³

Az új szabályzat elfogadása után a következő módosításokat léptették életbe:

Az 1865-ben kiadott szabályzat még csak azt emelte ki, hogy a nagyközönség mikor veheti igénybe az olvasótermet (de. 10—1-ig), de nem szabja meg a használók körét. A módosítás kimondta, hogy „a közolvasóterem nyitva áll nemcsak az akadémiai tagok, hanem mindenki előtt, aki tudományos célból óhajt olvasni, oly megszorítással, hogy a főgimnáziumok és reáltanodák tanuló ifjúságából csak a VII. és VIII. osztály tanulói, amennyiben igazgatóik bizonyító levelével vannak ellátva, nyerne bejárás jogot”.

A nyitvatartást a közönség számára naponként d. u. 3—7-ig szabályozták, a délelőtti 11—1-ig tartó időt az akadémikusok, egyetemi tanárok és külföldi vendégek számára tartották fenn, akik természetesen a délutáni órákban is látogathatták a könyvtárat.

Az első rész 5. pontja új rendet vezetett be az olvasói kérésekkel kapcsolatban. Kimondja, hogy az olvasók nyomtatott kéréslapokra írják a könyv

⁸⁰ RAL Arany János bizottsági vegyes jegyzőkönyvei 1870—77.

⁸¹ A könyvtárnoki és a főtítkári jelentések sem adnak számot arról, hogyan alakult a könyvtár további helyzete, mennyi volt az olvasók száma; a kölcsönzésről pedig egyáltalán nem esik szó egészen 1876-ig.

⁸² RAL 1174/1877. (A Könyvtári Bizottság 1875. febr. 14-én tartott ülésének jegyzőkönyve.)

⁸³ Akadémiai Értesítő 1875. 60. lap.

szerzőjét, címét, saját nevüket és lakcímüket, amely a könyvtártisztisznél marad. A többi pontok azonosak a régi szabályzat pontjaival.

A II. és III. rész, amely az akadémiai külön olvasóterem, valamint a dolgozószoba használatát tárgyalta, teljes egészében hiányzik az 1875-i szabályok közül. Mi okból, azt ma már nem lehet megállapítani, de nem valószínű, hogy megszüntették ezeket a szobákat, mert hiszen csak 1880–90-es években falazták el az akadémiai külön olvasótermet.⁸⁴

A kölcsönzést tárgyaló fejezetben két pontban történt változás, illetőleg bővítés.

A harmadik pont kimondja, hogy amennyiben egy hónap elteltével a kölcsönző nem juttatja vissza a kölcsönzött könyveket a „könyvtár tisztviselősege tartozik a könyvtár egyik szolgáját a kölcsönvett könyvekért küldeni, kinek a kölcsönvő minden térítvény után 20 krajcárt tartozik fizetni.”

A negyedik pont szerint: „A kölcsönvők halálózása esetére, a könyvtár tisztviselősege tartozik a kölcsönvett könyvek visszaszerzéséről haladéktalanul gondoskodni, és eljárásáról a könyvtári bizottságnak jelentést tenni.”

Ezeket a rendelkezéseket nyilván a vissza nem hozott könyvek nagy száma és a gyakori elveszések indokolták.

Az új szabályzat értelmében

„1. A Könyvtári Bizottság tagjai: az Akadémia elnökei, főtitkára, az osztályok elnökei és titkárai, végre a főkönyvtárnok.

2. A Könyvtári Bizottság minden összes ülés napján tart ülést. Határozathozatalra legalább öt tag jelenléte szükséges.

3. A Könyvtári Bizottság feladata:

a) a könyvtár kezelése, rendezése, kiegészítése, lajstromozása tárgyában rendelkezni, a főfelügyeletet gyakorolni, és esetleg javaslatait az Akadémia elé terjeszteni;

b) az újabb könyvek szerzése iránt az Akadémia egyes osztályai és bizottságai, úgy szintén a főkönyvtárnok által előterjesztendő javaslatokat és kívánatokat tárgyalni;

c) a vidéki akadémiai tagok és a Budapesten lakó nem akadémiai tagok kölcsönzési kérelmei tárgyában határozni;

d) a könyvadományozásokat és a csereviszonyokat illető kérvények és előterjesztések tárgyában javaslatokat tenni;

e) működéséről évenként az Akadémiának rendszeresen jelentést előterjeszteni.”⁸⁵

Az új Könyvtári Bizottság első ténykedése alapján létrejött szabályzat intézkedései már egy nagyforgalmú könyvtár szervezeti működésére vonatkoztak és lényegében egy sok nehézséggel küzdő, de fejlődő, modern könyvtár útját egyengették.

⁸⁴ Ms 369, Melich J.: Az akadémiai könyvtár története. 10. lap.

⁸⁵ Akadémiai Értesítő 1875. 145. p.

A BRIEF GLANCE AT THE HISTORY OF THE ACADEMY LIBRARY

1865—1875

I. THE LIBRARY MOVES INTO THE NEW PALACE OF THE ACADEMY

In the spring of 1865 the Academy Library moved from its rented quarters into a palace. This was of extreme importance for the lack of adequate storage rooms in the previous place did not permit the Library to fulfil requirements and even its storage system and method of book handling proved insufficient at the time of the building of the palace in 1863. Then it was imperative to locate and set up the steadily growing acquisitions in an up-to-date manner and make them available to the public. A new system had to be evolved since the Academy Library was composed of two separate collections: a steadily growing basic collection of thirty thousand volumes donated by the Teleki family and the Academy's own collection. Until 1865 both were set up and handled separately; they were arranged according to an outdated system. In the new building the two were to be arranged according to contemporary requirements. The board of directors of the Academy assigned this work to a committee in 1862. By April of 1863 the appointed body proposed — and had accepted by the Academy — a classification of books comprising XXIV main branches which were described in a paper.

Storage according to this system found general acceptance in the 19th century and most of the significant systems of classification of the libraries were founded on some sort of philosophical system of classification. But in the Academy's case no sign of philosophical arrangement can be found. Therefore its system of classification was more primitive than those of the Széchényi Library of the Hungarian National Museum or of the University Library, but at the same time it had several advantages: it was flexible and it was possible to extend the individual subjects, or rather to form additional main and sub-categories. Hungarian abbreviations were employed for the designation of subjects and the books were marked with simple numbers (*numerus currens*).

In 1865 the two separate sections of the Library were unified and the collection was arranged according to the new classified arrangement which was further divided into fifty-four branches, a system effective until the reorganization of the Academy, or rather of its Library, in 1949 and 1950.

Two scholarly head librarians, P. Hunfalvy and his assistant, J. Budenz, carried out the moving of the hundred-thousand volume collection into its new place in less than ten days.

The Library was placed in the south-west wing of the place, with two large reading rooms (containing eighty seats), one for the members of the Academy and one for the general public. One large storage room facing the Danube was divided by means of two partitions into three sections. This

vaulted room measuring 41×10 and 5×6 metres was divided in the middle by a double colonnade and contains approximately 1820 metres of shelving. One hall and another storage room open into a courtyard too.

The arrangement of the Library was done in the following way: place was marked on the shelves for the individual subjects, then on the basis of the new system of classification every book was classified and placed on the shelf with consideration of its format. Then the abbreviated subject numbers were written into the books, as well as that of the format and the number of the book in the subject system. All these were written on various coloured, square labels which were then glued on to the books. (Numbering begins anew with each order.) The last two phases of the work were entering the books in an inventory and compiling an alphabetical card catalogue. The librarians concentrated on those subjects which the readers were most interested in.

While all this was taking place the Library was closed and only at the end of 1868 did it open to the general public. This relatively long period was caused by the lack of staff. The entire work was practically done by P. Hunfalvy and J. Budenz who received help only in preparing the fields of natural science from F. Rómer, the curator of manuscripts. P. Hunfalvy made several attempts to increase the staff which brought about some results only at the end of 1868.

In 1865 the Academy formed a nine-member Library Committee which was supposed to handle the affairs of the Library. This committee set up the rules and regulations of the Library in five sections.

II. CIRCULATION OF THE LIBRARY, 1870—1875.

There are no minutes or general reports from this period on the attendance of the reading room. There are only two data on circulation. In 1869 altogether 6,838 readers, while in 1870, 7,232 readers attended the Academy Library. There is one record of borrowed books from 1870 until September 30, 1875, and one record of manuscripts lent, from 1866 to 1871. From these the circulation of the Library can be estimated. This will be analyzed from two angles: 1. circulation according to subject (including the number of times lent and the number of volumes); 2. names of borrowers and, whenever possible, the extent to which the Academy Library helped them in whatsoever work they did. The analysis shows that during the treated period 304 individuals borrowed 3540 volumes on 2036 occasions, which involved three opening hours per day for 195 days yearly, during the treated period. The annual average is 51 borrowers, 590 volumes and the annual average of books borrowed is 11.5 volumes per person. Together with the attendance of the reading room, there were 36 visitors per day, and three volumes lent. The most requested books belonged to subject IV (language and the science of literature) and manuscripts which comprised up to 36.55% of the total books lent. Among this Greek and Latin language and literary science added up to 15.68% of this figure, while Hungarian language and literary scholarship 46.75%. The next is history with 21.46%, followed by various newspapers and periodicals (10.3%), and the fourth was law and political science with 5.64%.

The circulation of the academy library is considerable even in comparison to the two other major libraries of Budapest.

From the occupational statistics of the borrowers as it appears from the paper, the members of the Academy, totalling 29.92% of all the borrowers, made the most use of the Library's resources. The next were the lower-grade school teachers, comprising 16.54%. The academicians, university and college professors (who were not academicians), and the lower-grade teachers, totalled 54.57%. Thus more than onehalf of the borrowers used the Library for an exclusively scientific purpose and only secondarily and insignificantly for private study or cultural need. Almost the entire collection was used for scientific research.

III. THE DEVELOPMENT OF THE FIELD OF INTEREST OF THE ACADEMY LIBRARY

In 1869 the Ministry of Religion and Education, when planning to propose a bill, asked the public libraries—including the three central libraries of Budapest: the Széchényi Library of the Hungarian National Museum, the University and the Academy Libraries — to report on the conditions, the completeness or inadequacies, of their respective collections, their most important needs and how a possible national appropriation would be used. The Academy sent this document to F. Toldy, chairman of the Library Committee and P. Hunfalvy, mentioning that they should give such a report on the situation which — bearing in mind the interests of the Academy and determining the character of the Library — would provide a basis for further discussions with the government. Thus the first formulation of the field of interest of the Library became the "Statement on the Purpose of the Library of the Hungarian Academy of Sciences".

It is very likely that the Széchényi Library of the Hungarian National Museum also made a similar report, but it has not been discovered. We do possess F. Toldy's mentioned ministerial ordinance from the University Library which is important because it covers the fields of all three central libraries. This report is of sweeping significance for the history of Hungarian library science as a whole and the further development of libraries not only because it led to the more lucid definition of the material needs of the libraries but also because this was the first attempt to define the fields of interest and to harmonize the work of the three major institutions.

IV. CHANGES IN THE ORGANIZATION AND WORK OF THE LIBRARY 1875

After 1870 the circulation of the Library as well as its needs increased. Soon the regulations of the Library had to change. The sorting and cataloging of the collection required speeding up. These, naturally, affected the work and size of the staff. It finally seemed necessary to re-outline the work of the Permanent Library Committee because its work was reduced in the meantime.

At the request of the Academy, the Library Committee took on a fuller load. At the beginning of 1875 the Committee made a proposal for increasing the staff, for hurrying the sorting and cataloging and to define the duties of

the librarians. A four-member sub-committee was appointed to carry out the revision of the regulations of the Library. It set up new rules concerning the reading room open to the public, the lending of books and the tasks of the Permanent Library Committee. These the Academy accepted and ratified at its meeting held on March 22, 1875.

Henceforth the new measures of the Library Committee were to concern the organization and operation of a library with a large circulation and with smoothening the difficult path of a developing modern institution.

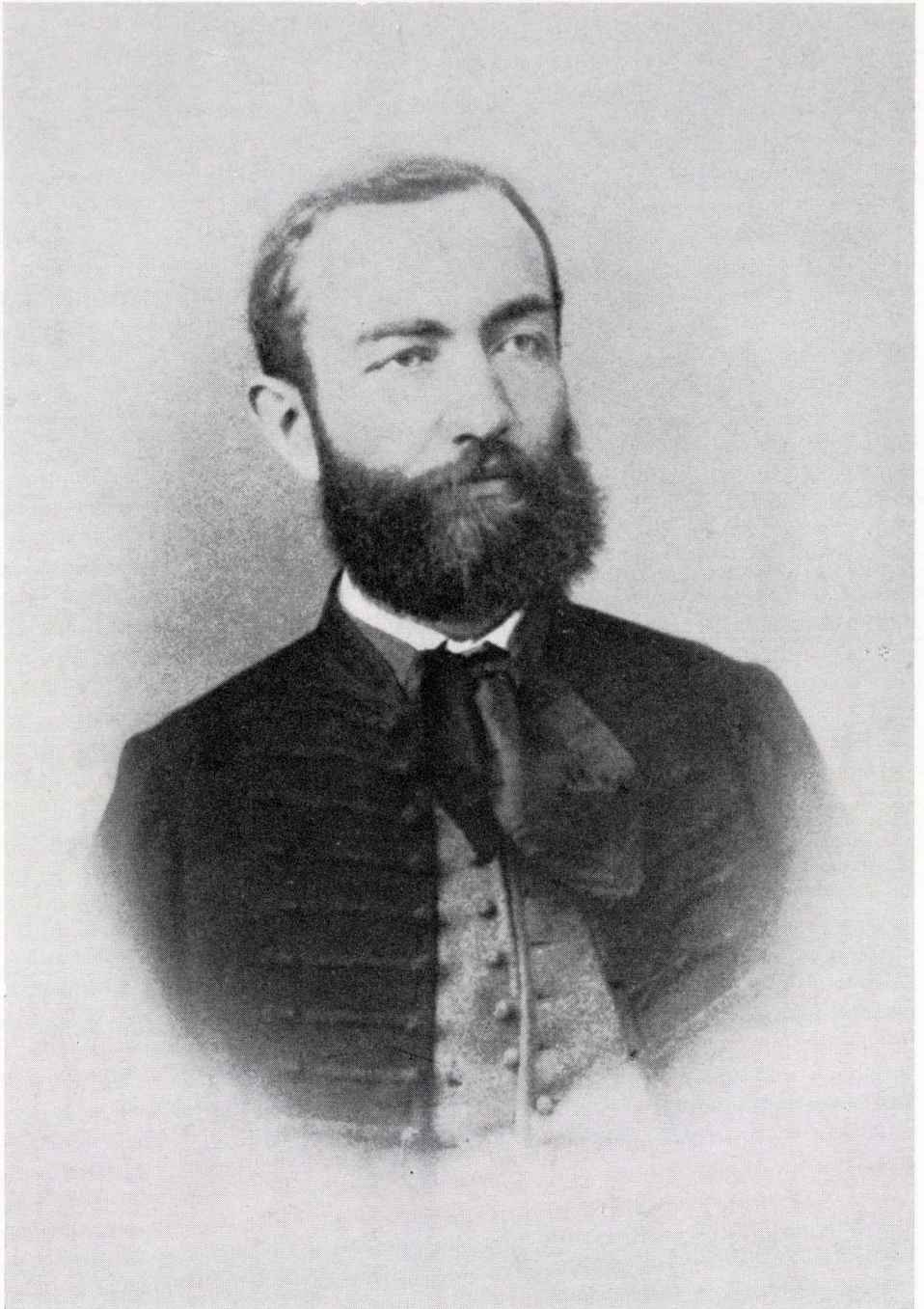
KÉPEK JEGYZÉKE

1. Hunfalvy Pál
2. Budenz József
3. Hunfalvy Pál javaslata a könyvtárköltöztetés előkészítésére
4. A szakok elhelyezésére készült terv első és utolsó oldala
5. Raktárrészlet a szak rövidített nevével
6. A szakok jelzésére használt könyvekre ragasztott különböző színű vignetták
7. A könyvtárnokok személyes és a könyvtárt érintő kérése az Akadémiához 1868-ban (részlet)
8. A könyvtári szabályzat utolsó lapja
9. Az olvasóterem látogatásáról készült kimutatás 1870—71-ben
10. A kölesönzőkönyv egy oldala
11. Könyvtári térítvények: 1873-ból és az 1875 után bevezetett nyomtatott térítvény későbbi példánya.
12. A gyűjtőkör meghatározásáról készült kézirat utolsó oldala
13. A Könyvtári Bizottság 1875. évi egyik jegyzőkönyvének első oldala

TARTALOMJEGYZÉK

I. <i>A könyvtár beköltözése az Akadémia új palotájába</i>	3
1. A könyvtár átszervezése (új szakrendszer)	3
2. A költözés lebonyolítása	8
3. A könyvtár felállítása, rendezése	10
4. A könyvtár személyzete	14
5. A könyvtárhasználat szabályozása, a könyvtár megnyitása	17
II. <i>A könyvtár forgalma 1870—1875.</i>	22
1. A kölcsönzési forgalom szakok szerinti megoszlásban.	23
2. Kik voltak a kölcsönzők és milyen műveket használtak:	30
a) A legtöbbet kölcsönzők adatai a kölcsönzött egységek nagyságrendjében	30
b) Kevesebb egységet kölcsönző, de jelentőségüknél fogva fontos személyek (betűrendben)	39
III. <i>A könyvtár első gyűjtőkörének (profiljának) kialakítása</i>	44
IV. <i>Változások a könyvtár szervezetében és működésében 1875-ben</i>	50
<i>Függelék</i>	53

Tehintetes Magyar Akadémia!

Mint hogy az akadémiai könyvtár következő év Mar-
tius és Aprilis haviában, tehát már
három hónap múlva, kell az új helyisé-
gekbe áthelyeztetni; és mint hogy addig a
könyvtartásnak ~~széles~~ ^{nagy} szükséglet kell fogyni,
és egyéb előkérdések megválaszolására is szükség-
es: a Tehintetes Magyar Akadémia
megtörtetésére elhatározni:

1.) hogy mitől fogva ne adassanak
ki olvasás végett könyvek az akadémiai
könyvtárból;

2.) hogy a kiadott könyveknek nemcsak
a N. I. K., hanem a helybeli akadémiai tag-
nyak is, és mind azok, a kiknél akadémiai
könyvek vannak; sziveskedjenek mentül előbb
részrakúldani az akad. könyvtárba;

3.) hogy ezen határozatok a közlegyek
úgyan közhittevé tétessenek.

Ezen határozatok koratalanul átértesen
fölkéri a Tehintetes Magyar Akadémiát
Pesten 1864 Nov. 26-án

az akadémiai könyvtárnak
ki hivatal rovára

Stumpfely Antal,
ak. főkönyvtárnok.

560

1864

A Magyar Akadémia Kéziratosai és kiadai
vagy felolvasási feljegyzései

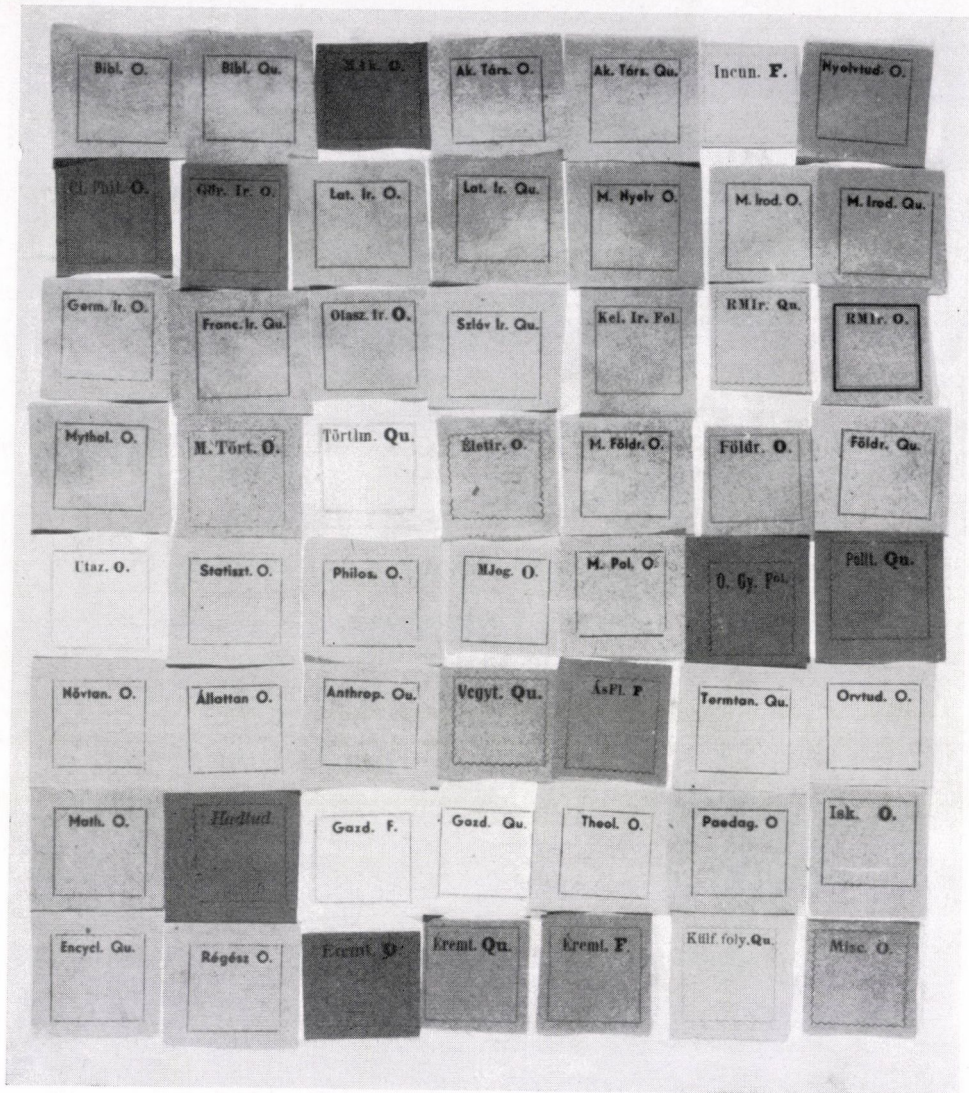
A Magyar Akadémia keziratai 1803 óta 27 kötetbe rendezve az akadémia könyvtárában XXIV kötetbe váltak felváltva kiadásra, és az új kötetek minden évben 32 kötetbe rendezve kerülnek kiadásra, és ezek az új kötetek mindig az előző kötetekhez képest újabb és újabb feljegyzésekkel bővülnek.

Kötet	Kötet tartalma	Kötet szám
I.	Kéziratok és kiadások tartalma	1
II.	akadémiai és tudományos feljegyzések és kiadások, és az új kötetek tartalma, és az új kötetek tartalma	2 3 4
III.	Építészeti	5
IV.	Philosophia	6
	a) Magyar	
	b) Nem magyar	
V.	Encyclopaedia (1800-ff)	7
VI.	Nyelvtudományi feljegyzések	8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18
	a) Classica nyelvudományi és irodalom	
	b) Magyar nyelvudományi és irodalom	
	c) Német	
	d) Francia	
	e) Olasz és spanyol	
	f) Angol	
	g) Kelták	
	h) Német	
	i) Német	
III.	Mathematika	

Kötet szám	Kötet tartalma	Kötet szám
XII.	Tudományok	42 43
	a) Természet	
	b) Magyar	44
XV.	Természet	45
XVI.	Természet	46
XVII.	Természet	47
XVIII.	Természet	48
XIX.	Természet	49
XX.	Természet	50
XXI.	Természet	51
XXII.	Természet	52
XXIII.	Természet	53 54
XXIV.	Természet	

Magyar és külföldi tudományok
szekciói (Magyar és külföldi)
szekciói (Magyar és külföldi)
szekciói (Magyar és külföldi)

Méltóságos Magyar Akadémiai Igazgató tanács!

Alulírottak mint az Akadémiánál Könyvtári
titkviselői Két ügybeli kéréssel járulnak a
Méltóságos Igazgató tanács elé, melyeknek egyike
önök magukat, másika pedig a Könyvtárt illeti.

Az elsőre nézve, minthogy az emeljed ügy,
csak vonatkozna nyilatkozniak s a mit eddig
nem tették, azt most sem tennék, ha nem kellene
hallgatásuknak tulajdonitani elnöküsdükét.
Ugyanis a hány új hivatal szervezeteit, azt a
Méltóságos Igazgató tanács illő díjazással látja
el. De a Könyvtár titkviselői megkérve
a régi díjazás mellett, a mely legeslegkisebb
valamennyi akadémiai hivatalnak: díjati között
sőt némely szolgának bérén is akad illő, helyett —
úgy mint tiszteit is venni az illő hivatalos
kötelességüket — a Könyvtár titkviselői is szintegy
tagjai és régi tagjai az Akadémiának s arány-
lag bizonyosan legtöbbet kell nekik idejörtől a
hivatalos munkálkodásra szánniok. Mint tudva
van a Kéziratok önének 300 forint az alkönyv-
tárnaknak 500 forint az első Könyvtárnaknak
530 forint évi díja van igaz a két utolsóknak
szállása is van az akadémiai épületben: de van
am másoknak is szállásuk s mindegyének
szavatívnál legalább kétannyi fizetése.

214/1868

2. A könyvtelők iránti juttatás tittele.
 3. A szabályok által kimelt esetekben való határozat kö-
 zatala.

Kelt a Bizottságnak 1865. jun. 1-én
 tartott üléséből

Arsanyháms
 titkosnok.

Jódy János
 el.
 bizottsági elnök.

1338
 1865

Telenyö

A könyvtár, hová is külön olvasó,
 dolgozó s bizottsági teremek haszná-
 sátára szabályok előkészítésére ki-
 nevezett akadémiát

küldöttiségnek.

ad 1868/1865

7. nap 21. Fettes, magyar tudom. Akademián a k. A.
 és könyvtár olvasó termében 1870^{ik} é. Május olvasó
 Nap. hó 1° napjától fogva, egész 1871^{ik} é. Május 1° napjáig megjelent olvasó könyvtárak névjegyzéke. száma

Még pedig: 1870^{ik} é. Május hónapjában voltak
 1° olvasó özevesen a jegyző könyve sze. 650. sz.
 — mint —

2° Ugyan azon év Julius hónapjában jegyző könyve
 szerint voltak olvasó özevesen — 740. sz.

3° Azon év Julius hónap 10^{dik} napjáig
 mivel az idők miatt, és a tisztogatás
 végett az olvasó terem bezáratott, voltak
 olvasó özevesen — 173. sz.

Szün idő - Julius, Augustus és Septemb.

4° 1870^{ik} é. October hónapban voltak olvasó özevesen 579. sz.

5° 1870^{ik} é. November hónapban voltak olvasó özevesen 951. sz.

6° 1870^{ik} é. December hónapban voltak özevesen 898. sz.

7° 1871^{ik} é. Januar havában voltak olvasó özevesen 916. sz.

8° 1871^{ik} é. Februar hónapban voltak. — 608. sz.

9° 1871^{ik} é. Martius hónapban pedig voltak. 997. sz.

10° 1871^{ik} é. April hónapban voltak olvasó. 687. sz.

Az özeves olvasó száma 1870^{ik} é. Május 1° napjától
 fogva egész 1871^{ik} é. Május 1° napjáig tesz 7232.

Selye szam L	A Könyvnek Czime	A Kivevö neve	Fizetel és Meadas napja
97	Pálmány. Képes Tanács Fürdői Képes Tanács	Sárosföld	1878 23/1
98	Pöller. Mythologie F. Köchel	München	74 1/2 13/478
99	Pypin. Charakt. Oeuv. Chw. 73.	Leipzig A.	74 1/2
100	Platon. pármai kiráds K. T.	Bartol. Bartol.	1878 2
101	Pausanias. III 321	St. J. Jacq. 1844	
102/a	Pectinogenium. Tab.		
102	Pindarus. Hero K. T. I.	Abd. J. 1844	74 3/16 vill. x.
103	Pöschel. Geschichte des Landes in S. B.	Heinrich 75. 1/2	74 2/5
104	Pöschel. Geschichte des Landes in S. B.	J. M. 1844 de. 1844	
105	Pöschel. 1844	J. M. 1844	75 2/5
106	Pöschel. 1844	J. M. 1844	
107	Pöschel. 1844	J. M. 1844	75 3/5

72.

Előmerem, hogy M. Cod 99 i. M. Cod 30.
írású könyveket a m. t. Akadémia
könyvtárába átvelem.

Budapest 1873. okt. 18. Morgenstern H.
tanár

Recl. 124/73
82 X 52
98 X 52
12 X 20

TÉRITVÉNY.
(A m. t. Akadémia könyvtára.)

A K Ö N Y V		
előző	szövege és része	jelzete
	<p>1873. október 18. napján M. Cod. 99. i. M. Cod. 30.</p>	

1873. 10. 18.

Mitön a felettírtben egyes szaldrá
utaltunk, melyet Kézféltörési és helyes Karban
társaság Kiváló gond volna fordítandó, —
még megemlítyjél, hogy az alá. Könyvtárt jövében
még szeretnék kimélni minden oly irodalmi
kémédel befogadásától, melyek abbólul.
Kisebb nagyobb tudományos becsüdt minse.
Azok, a minyiben az más érdekt ajánlja vagy
jesszevölje, gyűjtésenél Arshivánszen
Könyvtárban, a melyen jó a h. N. N. N.
Muzsámé.

Pessen, 1869 március 1. szője

Stuafaloy d'at.
akad. Könyvtárban

Budenz József
ak. Könyvtárban

el. M. T. Akadémia Könyvtári-
Birodságának 1875 február 14-én tartott
ülése.

Göf Lónyay Kinyitási elnöksége alatt jelen voltak:

Csengery Antal másodelnök
Pulasky Ferenc t. t.
Horváth Miklós
Kunfalvy Pál
Gyulay Pál
Gyabó József
Toldy Ferenc rr. t.

A jelen Biróság feladata
a következőkre terjed ki:

1) Megállapítani a könyvtári
rendszert és a lapstronoktatás
kezelését, ügyintézési és
könyvtári munkák elvégzését,
amelyek szükséges intézkedések.

2) A könyvtári szolgálats
és a könyvtári hivatalok
szervezése tárgyában javaslat
tervezés megteremtése az igazgató,
gazdó Tanács elé.

3) Szabályozni a könyvtári
használatának módját
az Akadémia tagjai és a
nagy közönség irányában.

4) Egy állandó könyvtári
Birodság felállításának és

1.176/1874.

Lónyay

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLEMÉNYEI

1. Haraszthy Gyula: *A 130 éves Akadémiai Könyvtár*. Bp. 1956.
2. Berlász Jenő—Szakmáryné Németh Mária: *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának múltja és jelene*. Bp. 1956.
3. Csapodi Csaba: *A legrégebb magyar könyvtár belső rendje*. Bp. 1957.
4. Berlász Jenő: *Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának átalakulása*. Bp. 1957.
5. Haraszthy Gyula: *Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügyi időszerű kérdései*. Bp. 1958.
6. Gergely Pál: *Arany János és az Akadémia Könyvtára*. Bp. 1958.
7. Moravek Endre: *Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen*. Wien, 1957.
8. Szakmáryné Németh Mária: *Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója*. Bp. 1958.
9. Gergely Pál: *Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézirattárában*. Bp. 1958.
10. Csapodi Csaba: *Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1958.
11. Moravek Endre: *Kiadványtípusok a katalogizálás szempontjából*. Bp. 1958.
12. Szakmáryné Németh Mária: *A központi folyóiratcímjegyzék kérdései*. Bp. 1959.
13. Csaba Csapodi: *L'avenir des périodiques scientifiques*. La Haye, 1958.
14. F. Csanak Dóra: *Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig*. Bp. 1959.
15. Moravek Endre—Weger Imre: *Magyar könyvészeti kifejezések kis orosz szótára*. Bp. 1959.
16. Csaba Csapodi: *Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek*. Wien, 1959.
17. Csapodi Csaba: *A proveniencia elve a könyvtárban*. Bp. 1959.
18. Rásonyi László: *Stein Aurél és hagyatéka*. Bp. 1960.
19. Sáfrán Györgyi: *Arany János és Rozvány Érszébet*. Bp. 1960.
20. Rózsa György: *A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban*. — *Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO*. Bp. 1960.
21. Gergely Pál: *Pápai Páriz-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1961.
22. Gergely Pál: *Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Bp. 1961.
23. Sarlóaska Vince Ernő: *Bolyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok*. Bp. 1961.

24. Csapodi Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* Bp. 1961.
25. Moravek Endre—Weger Imre: *Abbreviaturae Cyrillicae.* Bp. 1961.
26. Rásonyi László: *A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai.* Bp. 1962.
27. Tőkés László: *Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyvgyűjteménye és fotolaboratóriuma.* Bp. 1962.
28. Fráter Jánosné: „Nemzeti részvét emelte”. Bp. 1962.
29. Büky Béla: *Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.* Bp. 1962.
30. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica.* Bp. 1962.
31. Méreiné Juhász Margit: *Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban.* Bp. 1963.
32. Rózsa György: *The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information.* Bp. 1962.
33. Gergely Pál—Molnár Zoltán: *Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertóriuma. 1840—1960.* Bp. 1962.
34. Csapodi Csaba: *Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye?* Bp. 1963.
35. Tőkés László: *A mikrokártya és a kutatók.* Bp. 1963.
36. Büky Béla—Csengeryné Nagy Zsuzsa: *Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz.* Bp. 1963.
37. Gergely Pál: *Az Akadémia szerepe a pesti Nemzeti Színház létrehozásában.* Bp. 1963.
38. Moravek Endre: *Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica.* Bp. 1963.
39. Josef György: *Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.* Bp. 1963.
40. Rózsa György: *Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban.* Bp. 1964.
41. Csapodi Csaba: *Beatrix királyné könyvtára.* Bp. 1964.
42. Rózsa György: *Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről.* Bp. 1964.
43. Büky Béla: *A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témaelemzési statisztikák készítése és alkalmazása.* Bp. 1964.
44. Csapodi Csaba: *Conservation of the Manuscript and Old book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results (1949—1964).* Bp. 1965. — *Állományvédelmi módszerek és eredmények az Akadémiai Könyvtár Kézirat-tárában és Régi-könyv Gyűjteményében (1949—1964).*
45. Fráter Jánosné: *Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből (1865—1875).* Bp. 1965.

